

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Tereza Kozlová

Max Egon zu Hohenlohe-Langenburg a Československo

**Max Egon zu Hohenlohe-Langenburg
and Czechoslovakia**

Praha 2016

Vedoucí práce: Prof. Doc. PhDr. Václav Horčíčka, Ph.D.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala za vedení práce prof. doc. PhDr. Václavu Horčíčkovi, Ph.D., za cenné rady a připomínky. Dále děkuji za ochotu zaměstnancům všech archivů, které jsem navštívila (ABS, AKPR, AMZV, NA, SOKA). Zvláště děkuji PhDr. Pavlu Dufkovi, Ph.D. za vstřícný přístup a ochotu při sběru materiálů a Mgr. et Mgr. Kristýně Kaucké za konzultace a pomoci při psaní práce. V neposlední řadě si zaslouží můj vděčný a upřímný dík rodina a mí nejbližší, kteří mě během psaní psychicky podporovali.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

Podpis

Abstrakt

Diplomová práce analyzuje vztah prince Maxe Egona Hohenlohe-Langenburga k Československé republice od jejího vzniku do roku 1945. Soustředí se na otázky, jakou roli hrál princ v československé politice a jaké bylo jeho stanovisko ke všem situacím, které zasáhly šlechtu ve 20. století v ČSR – pozemková reforma, sudetská krize a poválečný vývoj. V první kapitole se práce zaměřuje na vznik ČSR a jeho dopad na šlechtu, a tedy i na prince Maxe Egona. Druhá kapitola pojednává o důsledcích pozemkové reformy na majetek rodu Hohenlohe-Langenburgů, třetí kapitola řeší sudetoněmeckou krizi a roli prince Maxe Egona v ní. Poslední kapitola ukazuje situaci šlechty po roce 1945. Autorka dochází k závěru, že osobnost prince Maxe Egona byla velmi nejednoznačná – vždy se snažil s každým vyjít ve snaze, aby docílil osobního profitu, a z obavy, aby si podržel majetek v takovém rozsahu, jaký měl v době, kdy se rod Hohenlohe-Langenburgů usadil v nynějším českém pohraničí.

Klíčová slova

Max Egon zu Hohenlohe-Langenburg, Československo, Mnichovská dohoda, druhá světová válka, Sudety

Abstract

The thesis analyses prince Max Egon Hohenlohe-Langenburg's relationship to Czechoslovak Republic from its origin to year 1945. It focuses on the issues of prince's role in Czechoslovak politics and his attitudes to all the situations which affected the aristocracy in the 20th century in ČSR – land reform, Sudeten crisis and postwar turn of events. In the first chapter the thesis concentrates on foundation of ČSR and its impact on aristocracy and thus also on prince Max Egon at the time. The second chapter deals with consequences of land reform on property of Hohenlohe-Langenburg's House, the third chapter is about Sudeten German crisis and prince Max Egon's role in it. The last chapter shows aristocracy's situation after year 1945. The author comes to conclusion that the personality of prince Max Egon was very ambiguous – he always tried to get on well with everybody in effort to gain personal profit, and for fear that he could not keep his property in the extent that he had had since the time Hohenlohe-Langenburg's family settled down in current Czech border.

Keywords

Max Egon zu Hohenlohe-Langenburg, Czechoslovakia, Munich agreement, World War II, Sudetenland

Obsah

Úvod	7
1. Rod Hohenlohe a jeho kořeny v českých zemích	13
2. Rok 1918 – pád starého řádu	14
2.1. Situace proněmeckých šlechticů po roce 1918	14
2.2. Max Egon Hohenlohe po roce 1918	16
3. Klíčová událost ve 20. letech	19
3.1. Pozemková reforma	19
3.2. Max Egon Hohenlohe-Langenburg a otázka pozemkové reformy	23
3.3. „Kauza“ Blatno	30
4. Klíčové události ve 30. letech	37
4.1. „Nešťastné“ Sudety	37
4.2. Runcimanova mise	54
4.3. Max Egon Hohenlohe-Langenburg a jeho role v „divokých“ 30. letech	65
5. Klíčové události ve 40. letech	78
5.1. Situace proněmecké šlechty po „Mnichovu“	78
5.2. Poválečná situace, dekrety prezidenta Beneše, pozemková reforma na zkonfiskovaném německém majetku	84
5.3. Max Egon Hohenlohe-Langenburg v „divokých“ 40. letech 20. století	89
Závěr	104
Seznam pramenů a použité literatury	108

Úvod

„Žil jsem v chlapeckých letech v cizině, ve Španělsku, v Paříži, v Londýně a dokonce i v Mexiku, kde můj otec, který nedávno zemřel, měl statky. Vrátil jsem se nyní do své vlasti, kde hodlám zůstat. Patří mně panství Rothenhaus [česky Červený Hrádek] v okrese Chomutovském. Hodlám se naučiti česky, abych se do zdejšího života vpravil. Přiznám, že dojem, který jsem měl z návratu, jest velmi příznivý. Styky s úřady jsou přátelské a dobré, a to, co mne v cizině nejvíce zajímalo a zde překvapilo, není tu de facto mezi oběma národnostmi žádného vysloveného nepřátelství. Znam se osobně dobře s vyslancem Masarykem z Londýna.“¹

Tímto proslovem uvedl svůj život princ Max Egon Hohenlohe-Langenburg dne 7. listopadu 1934 na Pražském hradě. Pokud nahlédneme do publikací vztahujících se k událostem v roce 1938 nebo narazíme na informace o rodu Hohenlohe-Langenburg, zjistíme, že zde o něm nalezneme pouze pár vět, např. že schůzka konaná mezi předsedou SdP Konradem Henleinem a šéfem britské mise lordem Runcimanem se uskutečnila na Červeném Hrádku patřícím Maxi Hohenlohe.²

Kým vlastně byl princ pocházející z rodu Hohenlohe-Langenburg, který není dosud v české historiografii známý? Touto prací bych chtěla přiblížit osobnost sudetského šlechtice ve vztahu k státu, který vyrostl na zbořených základech rakousko-uherské monarchie. Jaké stanovisko zaujal v kritických situacích, které se uskutečnily na počátku 20. století?

V této práci se nezaměřuji na šlechtu všeobecně, ale primárně jsem se soustředila na prince Maxe Egona, pro doplnění tehdejší situace jsem vždy využila postoje proněmecky orientované šlechty, ke které rod Hohenlohe-Langenburg patřil, a jejíž vztah k událostem mezi léty 1918 až 1945 není tolik zdokumentován jako v případech jejich pročesky se orientujících „kolegů“.

Cílem práce je nejen rozšířit obraz tohoto šlechtice, ale zároveň představit a analyzovat jeho vztah k Československé republice vzniklé 28. října 1918. Hlavní otázka, kterou jsem si položila, zněla, jaký vztah vlastně měl princ k ČSR? Jak se díval na zákony degradující šlechtu, na jakou stranu se postavil v sudetoněmecké otázce?

¹ Archiv Kanceláře prezidenta republiky (dále jen AKPR). KPR – protokol A (audience), (1919) 1921-1938 (1950). Velkostatkáři – Němci v ČSR; Hohenlohe Max, mající panství Červený Hrádek, říšský německý státní příslušník, inv. č. 835, sign. A 565/38, karton 7. Záznam ze dne 7. listopadu 1934.

² Např. MAŠEK, P., *Modrá krev – Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*, Praha 1999, s. 111.

Domnívám se, že za pravděpodobnou princovou spoluprací s nacistickým režimem, který v ČSR později reprezentovala Sudetoněmecká strana, musely stát ekonomické záležitosti, neboť jako každý šlechtic v tehdejší ČSR byl více či méně postižen pozemkovou reformou, navíc se jako cizinec cítil vyvrhelem a Konrad Henlein, stejně jako ostatním sudetským Němcům, mu dával naději na spravedlivější život po boku Německa a jejího vůdce, Adolfa Hitlera. Byl tam i jiný zájem z princovy strany?

Při zpracovávání dané tematiky vycházím z analýzy historických pramenů a literatury, které mi pomohly získat ucelený pohled na osobnost prince Maxe Egona. Základním východiskem je předpoklad, že princův vztah k ČSR a československé politické scéně byl vlažný, dá-li se říci, až chladný, ale udržoval jej při setkání s představiteli republiky na formální bázi.

Zároveň při rozboru poměru prince k ČSR uvažuji, že šlechtic zastával odmítavý postoj k československé politice, ale jistě byl více nakloněn německým stranám, které, jak doufal, nabídnou lepší podmínky pro proněmecky orientované aristokraty, k nimž princ z rodu Hohenlohe-Langenburg patřil. Vystává i otázka, zda by se jeho postoj vůči NSDAP změnil, pokud by se v době sudetské krize se stranou spojil poté, co sudetoněmečtí představitelé dosáhli Mnichovské dohody?

Z hlediska metodologie se jedná o typ analýzy, zde konkrétně politických dějin, prostřednictvím pramenů a další literatury. Právě z těchto zdrojů chci provést konečnou syntézu celé problematiky a vytvořit ucelený komplet práce.

Práce je logicky rozdělena do čtyř hlavních kapitol, vždy podle konkrétní dekády 20. století. První oddíl nepočítám mezi hlavní kapitoly, jde jen o úvod do problematiky a stručný nástin původu dynastie Hohenlohe-Langenburg na českém území.

První kapitola líčí situaci po rozpadu rakousko-uherské monarchie a vzniku nové republiky. V její první části se zabývám poměry proněmecké šlechty, které nastaly po ustanovení Československé republiky. Pojmem „proněmecká šlechta“ mám na mysli tu šlechtu, která neměla pozitivní vztah k nové republice, nostalgicky vzpomínala na Rakousko-Uhersko a zastávala ideu „velkého“ Německa. Jednalo se o část aristokracie, která se v sudetoněmecké otázce přidala na stranu Konrada Henleina. Ukáží počáteční problémy, které vygradovaly o pár let později a jež změnily chod československých dějin. Druhá část podkapitoly pojednává o princovi Maxi Egonovi, kterému v době vzniku republiky nebylo ještě ani 21 let. Odpovím na otázku, jak se vyrovnal s rozpadem rakousko-uherské monarchie a zrodem nové demokratické republiky.

Druhá kapitola řeší vydání zákonů o pozemkové reformě, které nová československá vláda uvedla v platnost, a jejich dopady na šlechtu. První část nastiňuje pozemkovou reformu jako celek a reakci proněmecké šlechty, která se proti nespravedlivým opatřením bránila i na mezinárodní úrovni. Druhá část konkretizuje pozemkovou reformu na majetek rodu Hohenlohe-Langenburg, a to na Červeném Hrádku, a jednání majitelů velkostatku Gottfrieda a později jeho syna Maxe Egona. Třetí část se zabývá pozemkovým fenoménem, který je aktuální i v dnešní době vzhledem k restituci církevního majetku – jedná se o velkostatek Blatno nacházející se v sudetoněmecké oblasti.

Třetí kapitola popisuje události, které zanechaly hlubokou ránu v československých, respektive českých dějinách. První část vysvětluje počátek pozdějších problémů v pohraničních oblastech – objasňuje otázku pojmu Sudet, a původ pozdějších konfliktů ve 20. století – separátní tendence na počátku 20. století i horké chvíle ve 30. letech 20. století, které vedly ke vzniku pozdější Sudetoněmecké strany a ke krizi v roce 1938, která se zakončila Mnichovskou dohodou. Dále se věnují britské „nezávislé“ misi lorda Runcimana, který měl být nestranným pozorovatelem ve věci národnostní otázky v ČSR, kdy Sudetoněmecká strana v čele s Konradem Henleinem nepřistupovala na žádné návrhy československé vlády a vystupovala v mezinárodní politice jako utlačovaná německá menšina. Poslední část ozřejmí úlohu Maxe Egona v kritických 30. letech, na jakou stranu se postavil a co pro ni vykonal.

Poslední čtvrtá kapitola se soustředí na klíčové události 40. let, které se dotkly proněmecké šlechty. První podkapitola řeší situaci proněmecké šlechty po realizaci Mnichovské dohody, jak se domáhala navrácení svých pozemků na již bývalém československém území. Druhá část pojednává o poválečné době a její tvrdé odplatě na Němcích – odsuny z československého území, provádění konfiskací majetku na základě dekretů prezidenta republiky a realizace nové pozemkové reformy. Poslední podkapitola líčí osud prince ve 40. letech. Odpovídá na otázku, zda byl po Mnichovské dohodě s výsledkem jednání spokojen, čím se ve válečné době zabýval a jaký měl se svými plány úspěch. Neopomím ani konec války a následnou konfiskaci jeho majetku na československém území. Vysvětlím, jaký byl další osud zámku Červený Hrádek po roce 1945.

Prameny a literatura

Existuje mnoho sekundární literatury, která se detailněji věnuje historii a osudům vybraných rodů³ nebo šlechticů. Rod Hohenlohe-Langenburg patří mezi tu část šlechty, která není v české historiografii známá. Objevíme sice publikace o dějinách této větve Hohenlohe, ale nenalezneme jejich osudy ve 20. století, pokud si odmyslíme pár odstavců v encyklopediích nebo knihách o šlechtických rodech v českých zemích.⁴ Jediný, který se komplexně zabýval historií Hohenlohe-Langenburg až do novějších let, je jirkovský kronikář Michal Bečvář.⁵ V jeho knize se můžeme dočíst o posledním majiteli Červeného Hrádku, učiníme si představu o jeho nejdůležitějších činech v české, respektive československé historii.

Šlechtická tematika se po roce 1989 stala velmi oblíbeným tématem. Ať už se jedná o četné vysokoškolské práce⁶ nebo publikace.⁷ Z hlediska národnostního rozložení se však převážně zabývají pročeskými šlechtickými rody. Jiná situace je u šlechty, která se v této práci označuje jako proněmecká vzhledem k jejímu postoji vůči ČSR. Její aktivita není tolik zpracovaná.⁸ Pro ilustraci poměrů šlechty od vzniku československého státu po skončení druhé světové války mi primárně posloužila publikace britského profesora Eaglea Glassheima, který obsáhl jak pročeskou, tak i proněmeckou šlechtu.⁹

K sudetoněmecké otázce existuje dostatek české i zahraniční literatury. Pro pochopení situace, v níž se princ Max Egon ocitl, jsem si vybrala publikace, které pojednávají o sudetských Němcích a Sudetoněmecké straně. Pro příklad doby mi

³ Např. VOTÝPKA, V., *Příběhy české šlechty*, Praha 2002.

⁴ Např. MAŠEK, P., *Modrá krev – Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*, Praha 1999; STELLNER, F., ŽUPANIČ, J., FIALA, M., *Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny české*, Praha 2001; JUŘÍK, P., *Encyklopedie šlechtických rodů*, Praha 2014; MAŠEK, P., *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti*, Díl I (A-M), Praha 2008

⁵ BEČVÁŘ, M., *Rodina Hohenlohe-Langenburg na Červeném Hrádku. Hohenlohové v Čechách, na Moravě a v Rakousku*, Chomutov 2011.

⁶ Namátkou KUČEROVÁ, K., *Deklarace zástupců české šlechty na obranu československého státu a národa v letech 1938-1939*, bakalářská diplomová práce, Brno 2012; KINCLOVÁ, V., *Situace české šlechty po roce 1918 na příkladu rodu Kinských (do roku 1939)*, bakalářská diplomová práce, Brno 2007; LEBEDOVÁ, M., *Šlechta v éře první republiky*, diplomová práce, Pardubice 2009.

⁷ Např. MAŠEK, P., *Modrá krev*; STELLNER, F., ŽUPANIČ, J., FIALA, M., *Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny české*, Praha 2001; MAŠEK, P., *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti*, Díl I (A-M), Praha 2008.

⁸ Např. Dita Homolová (rozená Jelínková) se věnovala šlechtici pobývajících v Sudetech Alfonsi Clary-Aldringenovi. JELÍNKOVÁ, D., *Transformace životní reality Alfonse Clary-Aldringena v postimperiálním světě: postoje, strategie, konsekvence*, in: *Šlechta Střední Evropy v konfrontaci s totalitními režimy 20. století*, ed. HAZDRA, Z.; HORČIČKA, V.; ŽUPANIČ, J., Praha 2011.

⁹ GLASSHEIM, E., *Urození nacionalisté. Česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*, Praha 2012.

posloužily knihy např. od Roberta Kvačka,¹⁰ Jana Kuklíka,¹¹ Milana Sládka¹² nebo Detlefa Brandese.¹³ Mnichovská krize, bolestné téma české historie, není v historiografii opomenuta. Její předehrou byla Runcimanova mise, která je detailněji popsána v publikaci od Paula Vyšného.¹⁴

Protože se práce zabývá vztahem prince Maxe Egona a ČSR, nešlo tuto myšlenku zaimplementovat v průběhu druhé světové války, kdy republika oficiálně neexistovala v hranicích z roku 1918. Abych alespoň ukázala, jakou činnost vyvíjel během války, naznačila jsem jeho aktivitu v tajných službách. Téma by se dalo rozšířit v některé další práci věnující se princovi jako tajnému agentovi. Princovu počínání ve 40. letech se věnuje kniha Kariny Urbach,¹⁵ britské akademičky, která se zaměřila na německo-britské vztahy ve válečných letech, kdy někteří šlechtici, mezi něž patřil i princ Max Egon, prováděli tajnou diplomacii ve jménu Třetí říše. Mohli tak činit díky svým vlivným kontaktům a vztahům napříč celou Evropou. Z tajných služeb nemůžeme opomenout ani předchůdce americké CIA OSS,¹⁶ která operovala i v Evropě a která prostřednictvím svých agentů jednala o míru v Evropě s různými agenty, mezi kterými byl i princ Max Egon. Pokud byl princ tajným agentem, pro koho pracoval? Na tuto otázku můžeme najít odpověď v publikaci o nacistických pohlavárech kolem Adolfa Hitlera od Karla-Güntera Zelleho.¹⁷

Hlavním pilířem této práce se staly nevydané prameny, které uchovávají archivy a jejich fondy v Praze, především Národní archiv, Archiv bezpečnostních složek, nebo Archiv kanceláře prezidenta republiky. Rodinný archiv rodu Hohenlohe-Langenburg v SOA Litoměřice nedisponuje materiály, které by se daly využít pro tuto práci.

Prameny, se kterými jsem nejvíc pracovala, měly charakteristiku institucionální povahy. Ale ani u úředních listin, které lze považovat za objektivnější zdroj, nesmíme zapomínat, v jakém kontextu doby a společenství vznikaly. Mezi prameny nalezneme i ty, které jsou založeny na subjektivním pohledu jedince, ať už se jednalo o výpověď

¹⁰ KVAČEK, R., HEYDUK, M., *Československý rok 1938*, Děčín 2011.

¹¹ KUKLÍK, J., NĚMEČEK, J., *Od národního státu ke státu národnosti? Národnostní statut a snahy o řešení menšinové otázky v Československu v roce 1938*, Praha 2013.

¹² SLÁDEK, M., *Němci v Čechách. Německá menšina v Českých zemích a Československu 1848-1946*, Praha 2003.

¹³ BRANDES, D., *Sudetští Němci v krizovém roce 1938*, Praha 2012.

¹⁴ VYŠNÝ, P., *The Runciman Mission to Czechoslovakia, 1938: Prelude to Munich*, Basingstoke 2003.

¹⁵ URBACH, K., *Go-Betweens for Hitler*, Oxford 2015.

¹⁶ SMITH, R. H., *OSS – The secret history of America's first Central Intelligence Agency*, Guilford 2005.

¹⁷ ZELLE, K. – G., *Hitlers zweifelnde Elite: Goebbels – Göring – Himmler – Speer*, Paderborn 2010.

Alfreda Baubina¹⁸ nebo Antonína Kubíčka.¹⁹ Mohou posloužit jako historický pramen doby, ve které byly sepsány, ovšem musíme je brát s rezervou.

Při psaní práce o historické osobě narazíme vždy na prameny tzv. osobní povahy. Konkrétně se jednalo o typ listin, které nebyly určené k vydání a sloužily k soukromým záležitostem. V případě prince Maxe Egona šlo o osobní korespondenci²⁰ s mnoha různými osobnostmi oné epochy. Musíme mít na paměti, že prameny osobní povahy jsou vždy otiskem subjektivních názorů konkrétního autora, jeho pohledu na svět. Myšlenky, názory pocházející z tohoto typu pramenů, jsou ovlivněny obdobím, ve kterém se zrovna jedinec nacházel, i když v dnešní době můžeme mít na onu historickou událost jiný názor.

Pozemková reforma, která proběhla v Československé republice, cíleně mířila proti šlechticům, kteří disponovali třetinou veškeré půdy v zemi, a chtěla rozdělit velké soukromé pozemky mezi zemědělce. K velkostatku Červený Hrádek sice nepatřily rozsáhlé pozemky, jako měli Schwarzenbergové nebo Lichtenštejnové, ale i jemu měl být majetek o určité rozloze vyvlastněn. K této problematice nalezneme dokumenty úřední povahy v Národním archivu, ve fondu Státního pozemkového úřadu – Vlastnické soubory. V menší míře posloužily i materiály z jiného fondu, a to z Ústředního ředitelství státních lesů a statků Praha a Ministerstva zemědělství – IX. odbor (1935 – 1942).

¹⁸ Archiv bezpečnostních složek (dále jen ABS). Výpovědi zaměstnanců Gestapa a SD, sign. 52-49-3. Výpověď Alfreda Baubina dne 22. května 1946.

¹⁹ Národní archiv (dále jen NA). Ministerstvo vnitra – Londýn, sign. 2-1/479. Výpověď Antonína Kubíčka dne 10. března 1944.

²⁰ Např. NA. Sbíрка různých osobních archivů – Praha, sign. 550-104-2, karton 104.

1. Rod Hohenlohe a jeho kořeny v českých zemích

První zmínka o tomto starobylém německém rodě pochází již z 11. století, kdy své rodové jméno zvolili po hradu Hohenlohe, který se nacházel v nynější spolkové zemi Bavorsko, v Uffenheimu.²¹ Od 16. století užíval titul říšských hrabat a od 17. století se rozdělil na větve, jedno z nich je linie Hohenlohe-Langenburg.

Na Červený Hrádek v Jirkově se rod dostal v roce 1857 svatbou prince Ludwiga Hohenlohe-Langenburga a hraběnky Gabriely von Trauttmansdorff, která byla dědičkou statku a zámku Červený Hrádek u Chomutova s Údlicemi a panství Herálec u Humpolce.²²

Do historie se princ Ludwig zapsal v roce 1866 účastí v bitvě u Hradce Králové, kde byl zraněn a později následkům zranění podlehl.²³ Zůstalo po něm 6 dětí, z nichž nejstarší syn, princ Gottfried Karl Josef převzal roku 1892 rodové sídlo Červený Hrádek a Údlice u Chomutova, zatímco Herálec byl prodán manželům Milnerovým.²⁴

Roku 1890 se Gottfried oženil s Annou hraběnkou Schönborn-Buchheim, se kterou měl celkem 6 dětí. Na Červeném Hrádku později pobýval jeho nejstarší syn Max Egon se svojí rodinou, a po otcově smrti roku 1933 se sem přistěhoval natrvalo.

²¹ STELLNER, F., ŽUPANIČ, J., FIALA, M., *Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny české*, Praha 2001, s. 103.

²² Tamtéž, s. 106. Srov. MAŠEK, P., *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti*, Díl I (A-M), Praha 2008, s. 376.

²³ JURÍK, P., *Encyklopedie šlechtických rodů*, Praha 2014, s. 352.

²⁴ STELLNER, F., ŽUPANIČ, J., FIALA, M., *Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny české*, Praha 2001, s. 105.

2. Rok 1918 – pád starého řádu

V této kapitole shrnuji situaci šlechty po vzniku samostatného státu, zvláště se zmíním o proněmecké šlechtě, která měla jiný názor na nově vzniklý stát než pročeská šlechta.

V druhé podkapitole přiblížím osud Maxe Egona Hohenlohe-Langenburga, jehož zasáhly události roku 1918.

2.1. Situace proněmeckých šlechticů po roce 1918

„V našich dějinách nebylo strašlivějšího slova. Bílá hora, počátek našeho neštěstí, místo proklínané, hrob národa.“²⁵

Bílá hora, událost, na kterou český lid nezapomněl. Týden po vyhlášení nezávislého Československa se shromáždil dav na Bílé hoře, kde promluvil básník Josef Svatopluk Machar. Ve svém projevu nemohl opomenout trauma Čechů z porážky na Bílé hoře: *„Bílá hora nás poučuje o jednom: nic bez lidu, vše pro lid. Po Bílé hoře nás osud zbavil naší šlechty.“²⁶* Vše, co bylo spojováno se starým režimem, muselo být odstraněno a stejně smýšleli i politici. Většina národa zastávala názor, že šlechta byla nechtěným odkazem habsburské monarchie a staletí nadvlády.

Šlechtu se mladý stát snažil za každou cenu zničit, což patřilo mezi exemplární příklady jeho chování. Posloužily k tomu zákony Národního shromáždění, kterým předcházela projev poslance Františka Weyra²⁷: *„Státu se má vzít možnost do budoucnosti, aby uděloval šlechtictví, aby uděloval řády a aby uděloval určité druhy titulů. Já myslím, že tento názor je zcela správný, neboť, velevážení pánové, opravdová záruka, že tento zákon bude účinný, podle mého názoru nemůže spočívat v trestní sankci neb stanovení peněžitých pokut, vězení atd., nýbrž v opravdově demokratickém smýšlení obyvatelstva naší republiky. Pokud tomuto obyvatelstvu bude nějaké šlechtictví, titul hraběcí nebo knížecí atd. imponovati více než obyčejný občan, potud, pánové, ani trestní sankce nám nepomůže. Pokud ale budeme tak demokratičtí, že nebude nám již taková výsada nijak imponovati, pak myslím, že i ta trestní sankce v tom*

²⁵ MACHAR, J. S., *Vídeňské profily*, Praha 1919, s. 157.

²⁶ Cit. dle: GLASSHEIM, E., *Urození nacionalisté. Česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*, Praha 2012, s. 62.

²⁷ František Weyr (1879-1951) byl český právník, poslanec Národního shromáždění, jeden ze zakladatelů Masarykovy univerzity v Brně, kde byl jejím prvním děkanem a později rektorem.

*zákoně chyběti nebude.*²⁸ Poslanec Weyr vystihl dobovou atmosféru v nově vzniklém Československu, široká vrstva lidí podporovala protišlechtické tendence.

Zákon č. 61/1918 Sb. rušil šlechtictví, řády a tituly. Znamenalo to, že bývalí šlechtici nesměli užívat své jméno s přídomkem nebo dodatkem vyznačujícím šlechtictví.²⁹ Zpočátku bývalé šlechtice nečekal za nedodržení nařízení žádný trest, ten přišel až s novelizací zákona v roce 1920, kdy stanovil sankce za jeho porušení. Buď se jednalo o uvěznění od 24 hodin do 14 dnů, nebo o peněžité pokuty od 50 do 15 000 čs. korun.³⁰

I když se zrušení šlechtictví týkalo celé nobility, ne všichni aristokraté se ztotožnili s nově vzniklým státem. Jinak jednala pročeská šlechta a jinak proněmecká, mezi níž patřil např. rod Clary-Aldringen, jejíž představitel kníže Alfons von Clary-Aldringen³¹ zastával velkoněmecké ideje a stejně jako jeho předci, kteří se usadili v Teplicích po Bílé hoře, bral za svoji rodnou vlast Rakousko, respektive rakouskou monarchii. Spolu s ostatními proněmeckými šlechtici se snažil o oživení německého ducha a také o posílení jejich budoucí úlohy v nově nastoleném poválečném řádu. Jednalo se o tzv. Hrušovanský spolek, odkazující na panství Hrušovany nad Jevišovkou, sídlo Karla Khuen-Lützowa.³² Nelze s určitostí říct, kolik členů spolek měl, je však známé, že mezi členy náležel např. Alfons von Clary-Aldringen, Friedrich Kinský, Max Egon Hohenlohe-Langenburg a Waldemar Thienen-Adlerflycht.³³ Zprvu měl spolek ve svém programu za cíl obnovit středoevropskou šlechtu. Později, roku 1926, představil Karl Anton Rohan³⁴ myšlenky, které se rozvinuly do programu strany. Rohan mimo jiné tvrdil, že cílem hrušovanské skupiny bylo uchovat šlechtické hodnoty a přesvědčit čím

²⁸ Projev ze sedmé schůze Národního shromáždění v internetové podobě dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/007schuz/s007002.htm> (22. 1. 2016).

²⁹ Později byl zákon několikrát novelizován. Např. v zákonu č. 243/1920 Sb. ze dne 10. dubna 1920 byly přidány sankce. Viz <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/046-1920.pdf> (22. 1. 2016).

Nebo v zákonu č. 268/1936 Sb. ze dne 21. října 1936 pojednávající o řádech a titulech, bylo celé původní znění zákona zrušeno a byl nahrazen tímto novým, který přidal i zákaz užívání erbů. Viz <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1936/076-1936.pdf> (22. 1. 2016).

³⁰ V internetové podobě dostupné z: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/046-1920.pdf> (22. 1. 2016).

³¹ Alfons von Clary-Aldringen (1887-1978) byl příslušník šlechtického rodu Clary-Aldringenů se sídlem v Teplicích. V době tzv. První republiky podporoval sudetské snahy o připojení k Německu.

³² Karl Khuen-Belasi (1879-1963) byl příslušník šlechtického rodu Khuen-Belasi, poslanec Moravského zemského sněmu. Po sňatku s hraběnkou Sarou Norou Karolou von Lützwou přijal jméno Khuen-Lützwou. Sympatizoval se sudetoněmeckým hnutím a jako jeden z prvních zprostředkoval Konrádu Henleinovi kontakty s britskou diplomacií.

³³ GLASSHEIM, E., *Urození nacionalisté. Česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*, Praha 2012, s. 178.

³⁴ Karl Anton Rohan (1898-1975) byl příslušník šlechtického rodu Rohanů. Měl vizi evropské jednoty, její myšlenka je popisována jako třetí cesta mezi internacionalismem a nacionalismem. V roce 1938 podpořil „Anschluß“ Rakouska a později vstoupil do NSDAP.

dále tím duchaprázdnější Evropu, že právě tyto hodnoty jsou její jedinou spásou.³⁵ V praxi to představovalo aristokraty přednášející o smyslu šlechtictví, pořádání společenských podniků za účelem navazování vzájemných vazeb a uzavírání sňatků uvnitř svého stavu, organizování programů vštěpujících mládeži smysl politického a ideového poslání, kde konečným cílem mělo být „vychovat mladou třídu vůdců“.³⁶

2.2. Max Egon Hohenlohe po roce 1918

Následníka Gottfrieda, celým jménem Maximilian Egon Maria Erwin Paul Hohenlohe-Langenburg, narozeného roku 1897 na Červeném Hrádku, čekala po roce 1918 samá zklamání. Během první světové války sloužil v císařské armádě u Šestého dragounského pluku, ve věku 20 let byl povýšen na poručíka a za statečnost vyznamenán několika řády.³⁷ Pád císařství poznamenal celou rodinu Hohenlohe-Langenburg. Jako všichni šlechtici, i Max ztratil šlechtický titul, navíc jej degradovali na vojína, ačkoliv nebyl zbaven vojenské povinnosti.³⁸

Nikdy nevzal za svůj nově vzniklý stát, zůstával přesvědčeným monarchistou. Postoje, jaké zaujímal ČSR k německé menšině, ke které se řadil i rod Hohenlohe-Langenburg, způsobily, že Max nevyužil možnosti dvojího občanství, československého a německého, a roku 1922 přijal lichtenštejnské občanství,³⁹ neboť byl spřízněn s tamějším knížecím domem.⁴⁰ Pohnutky, proč odmítl československé občanství, byly později rozvedeny ve sporu kvůli pozemkové reformě v roce 1937: „*Jako příčinu tohoto rozhodnutí uváděl tehdy okolnost, že ocitl se v nepříjemné situaci byv zbaven důstojnické hodnosti v československé armádě pro neznalost jazyka (sloužil u klatovských dragounů) a povolán pak k službě jako prostý voják, což z prestižních*

³⁵ GLASSHEIM, E., *Urození nacionalisté. Česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*, Praha 2012, s. 179.

³⁶ Cit. dle: GLASSHEIM, E., *Urození nacionalisté. Česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*, Praha 2012, s. 179.

³⁷ Např. titulem rytíře bavorského řádu sv. Jiřího. Později byl ve Španělsku vyznamenán Velkým křížem Carlose III. Viz BEČVÁŘ, M., *Rodina Hohenlohe-Langenburg na Červeném Hrádku. Hohenlohové v Čechách, na Moravě a v Rakousku*, Chomutov 2011, s. 46.

³⁸ BEČVÁŘ, M., *Rodina Hohenlohe-Langenburg na Červeném Hrádku. Hohenlohové v Čechách, na Moravě a v Rakousku*, Chomutov 2011, s. 47.

³⁹ Tamtéž, s. 47. Samotné Lichtenštejnsko mělo s ČSR napjaté vztahy a proces sbližování obou států nastal až ve 30. letech. Srov. KVAČEK, R., HEYDUK, M., *Československý rok 1938*, Děčín 2011, s. 150; SMITH, R. H., *OSS – The secret history of America's first Central Intelligence Agency*, Guilford 2005, s. 214.

⁴⁰ AKPR. KPR – protokol A (audience), (1919) 1921-1938 (1950). Velkostatkáři – Němci v ČSR; Hohenlohe Max, mající panství Červený Hrádek, říšský německý státní příslušník, inv. č. 835, sign. A 565/38, karton 7. Sdělení ze dne 18. února (neuveden rok).

důvodů jako člen mediatizovaného rodu, jehož prerogativy u španělského dvora byly tehdy uznávány, považoval za nepřijatelné. Není ovšem dle mého názoru vyloučeno, že dalším motivem byla též snaha získati si jako cizinec výhodnější postavení při provádění pozemkové reformy.⁴¹ Jeho chování RČS bylo přesto vždy velmi loajální a vystupoval resp. považoval se fakticky nadále za čsl. příslušníka.⁴²

Výhodný byl pro Maxe roku 1921 sňatek se španělskou aristokratkou Mariíou Piedad⁴³ de Iturbe, markýzou de Belvis de las Navas. Po svém otci, Manueli Adriánu Nicolásovi Iturbe y Villarovi, mexickém ministerském zplnomocněnci u španělského dvora, získala dědictví v podobě rozsáhlých pozemků v Mexiku.⁴⁴ Její matka, María de la Trinidad Scholtz-Hermensdorff y de Behrz, byla jednou „z nejzámožnějších dam španělské aristokracie“.⁴⁵ Vedle Červeného Hrádku vlastnil princ ve Španělsku, kam se odstěhoval, panství Quejigad u Madridu, palác v Madridu, v Santillane a v Roudi a vilu v Angletu u Biarritz.

Díky svému vzdělání⁴⁶ a kontaktům své ženy⁴⁷ začal Max rozšiřovat svůj vliv. Později svých kontaktů využíval ve svůj prospěch. Ve výpovědi Alfreda Baubina⁴⁸ v roce 1946 zaznělo toto: „Max Hohenlohe jest v diplomatických a vedoucích politických kruzích považován jako velmi schopný a vynikající politik, který na základě svého ohromného jmění a svých příbuzenských i společenských styků nadále jest

⁴¹ O pozemkové reformě týkající se majetku rodiny Hohenlohe-Langenburg pojednává 2. kapitola. V podobném duchu vypověděl po válce Alfred Baubin: „Aby sebe i svůj majetek na německém území zabezpečil, nabyl princ Max Hohenlohe již před vypuknutím války lichtenštejnskou státní příslušnost.“ ABS, Odbor politického zpravodajství, sign. 2M 113 14. Výpověď Alfreda Baubina dne 17. září 1946.

⁴² AKPR. KPR – protokol A (audience), (1919) 1921-1938 (1950). Velkostatkáři – Němci v ČSR; Hohenlohe Max, mající panství Červený Hrádek, říšský německý státní příslušník, inv. č. 835, sign. A 565/38, karton 7. Sdělení ze dne 18. února (neuveden rok).

⁴³ Nazývána Piedita.

⁴⁴ BEČVÁŘ, M., *Rodina Hohenlohe-Langenburg na Červeném Hrádku. Hohenlohové v Čechách, na Moravě a v Rakousku*, Chomutov 2011, s. 47.

⁴⁵ AKPR. KPR – protokol A (audience), (1919) 1921-1938 (1950). Velkostatkáři – Němci v ČSR; Hohenlohe Max, mající panství Červený Hrádek, říšský německý státní příslušník, inv. č. 835, sign. A 565/38, karton 7. Sdělení ze dne 18. února (neuveden rok). Jako jedna z mála žen vstoupila do španělské politiky. Měla mít značný vliv na politické dění. Viz BEČVÁŘ, M., *Rodina Hohenlohe-Langenburg na Červeném Hrádku. Hohenlohové v Čechách, na Moravě a v Rakousku*, Chomutov 2011, s. 47.

⁴⁶ Roku 1921 vykonal doktorandskou zkoušku na Vysoké škole obchodní v Berlíně a stal se doktorem státních věd. Tím pádem se stal i de facto i de iure promovaným diplomatem. Viz BEČVÁŘ, M., *Rodina Hohenlohe-Langenburg na Červeném Hrádku. Hohenlohové v Čechách, na Moravě a v Rakousku*, Chomutov 2011, s. 46.

⁴⁷ Piedita byla sestřenicí španělského krále Alfonse XIII. Viz KVAČEK, R., HEYDUK, M., *Československý rok 1938*, Děčín 2011, s. 150. Proto král na pár měsíců pobýval na záměčku Červený Hrádek roku 1935, když od roku 1931 pobýval v exilu. Viz BEČVÁŘ, M., *Rodina Hohenlohe-Langenburg na Červeném Hrádku. Hohenlohové v Čechách, na Moravě a v Rakousku*, Chomutov 2011, s. 57.

⁴⁸ Alfred Baubin (1903-?) byl rakouský policista. Pro propuštění u policejního ředitelství se roku 1934 odstěhoval do Německa, kde koncem téhož roku vstoupil do SS, kde později dosáhl pozice SS Obersturmbannführer. V roce 1941 byl osobním referentem tvořícího se koncernu Hermanna Göringa.

*činným, prozatím v zákulisí. (...) Hohenlohe cestoval počínaje rokem 1919 skoro každý rok po Severní a Jižní Americe, byl v přátelském styku skoro se všemi presidenty Spojených států a jest spřátelen i s Winstonem Churchillem a se Sirem Samuelem Hoarem.*⁴⁹

Do Československa se vrátil natrvalo po smrti svého otce Gottfrieda roku 1933. Co musel nyní aktivně řešit, byla otázka pozemkové reformy na velkostatku Červený Hrádek.

⁴⁹ Samuel Hoare (1880-1959) byl britským ministrem letectví, vnitra a zahraničí, pozdější vikomt Templewood. ABS, Odbor politického zpravodajství, sign. 2M 113 14. Výpověď Alfreda Baubina dne 17. září 1946.

3. Klíčová událost ve 20. letech

V této kapitole vysvětlím problematiku pozemkové reformy a její dopad na velkostatek Červený Hrádek.

3.1. Pozemková reforma

Nejtvrdějším opatření byla pro šlechtu bez pochyby pozemková reforma, která mimo ČSR proběhla i v jiných evropských zemích. Jednalo se o výrazný zásah do pozemkového vlastnictví fyzických a právnických osob. I zde bylo možné spatřit historické zadostiučinění, neboť ve své publikaci se historik Josef Pekař⁵⁰ zmínil mimo jiné: „(...) *pozemková reforma se neprovádí jako odvetné opatření proti šlechtě, nýbrž jako opatření hospodářské a sociální nutnosti – ale, že tvrzení toto tkví na nedopatření, mohl bych dokázat velkým počtem projevů listů nebo zástupců všech stran, v tom ovšem i agrárních, mezi tím i projevů p. dr. Viškovského⁵¹ samého. (...) rozeznával dr. Viškovský ještě dva hlavní úkoly pozemkové reformy: negativní a pozitivní. Prvým je mu ‚dílo politické odvety a odčinění křivd poběholorských‘, druhým vybudování nové soustavy našeho zemědělství; autor kladl důraz na to, že reforma nemůže spokojiti se jen úkolem prvým, ale dbáti i druhého.*“⁵²

První zmínky o reformě najdeme v tzv. Washingtonské deklaraci z 16. října 1918, kde mezi hlavními zásadami státu stálo: „*Československý národ provede dalekosáhlé sociální a hospodářské reformy; velkostatky budou vyvlastněny pro domácí kolonizaci; výsady šlechtické budou zrušeny.*“⁵³

Samotná reforma proběhla mezi léty 1919 – 1936. Předcházela jí už zákon vydaný roku 1918, a to 32/1918 Sb. V něm se jednalo o obstavení velkostatků, zakazující zcizení statků zapsaných v zemských deskách.⁵⁴ Tímto usnesením se vláda pojistila, aby aristokracie nerozprodávala své pozemky svým příbuzným. Hlavní vliv na uskutečnění

⁵⁰ Josef Pekař (1870-1937) byl přední český historik, mezi léty 1931-1932 byl zvolen rektorem Univerzity Karlovy v Praze.

⁵¹ Karel Viškovský (1868-1932) byl český agrární politik a národohospodář. Roku 1919 byl jmenován prezidentem Státního pozemkového úřadu, kde setrval do roku 1926.

⁵² PEKAŘ, J., *Omyly a nebezpečí pozemkové reformy*, Praha 1923, s. 26.

⁵³ Declaration of Independence of the Czechoslovak nation, New York 1918, s. 7.

⁵⁴ VOŽENÍLEK, J., *Pozemková reforma v Československé republice*, Praha 1924, str. 23. Doslovně: „Každé zcizení mezi živými, jakož i zastavení a reální zatížení smluvní i exekuční statků zapsaných do desek zemských bez svolení úřadů pro správu zemědělskou jest neplatné. Zápisy do zemských desk o právních jednáních uvedených v § 1, jež pocházejí ze smluv datovaných před platností tohoto zákona, jsou nepřipustny.“

reformy připadal Agrární straně a jejímu předsedovi Antonínovi Švehlovi⁵⁵. V roce 1919 odhlasovalo revoluční Národní shromáždění rozsáhlou pozemkovou reformu, která by šlechtickou půdu rozdělila mezi rolnictvo.⁵⁶

Vydáním zákona 215/1919 Sb. známého jako tzv. „záborový zákon“ se stanovila hranice zabíraného majetku - na 150 ha zemědělské (pole, louky, zahrady, vinice, chmelnice) a 250 ha veškeré půdy.⁵⁷ Ve 20. letech byl vydán zákon 81/1920 Sb., o ustanovení o přidělu zabrané půdy a upravuje se právní poměr ku přidělené půdě, neboli tzv. „přídělový zákon“. Zde se ustanovil princip přidělování půdy do soukromého vlastnictví. Majiteli nemohli být např. ti, kteří neměli státního občanství Československé republiky, pouze za podmínky, že do 2 let nabyli československého státního občanství.⁵⁸ Nově se vytvořily tzv. „zbytkové statky“ – vytvořeny z důvodu nemožného rozparcelování veškeré zabrané půdy a bylo nutné zajistit její efektivní využití, tudíž se nepřidělovaly. Zároveň byly zjednány výjimky ze záboru – větší plochy k účelům zachování krajinnotvorných celků, historických parků a zahrad, vytvoření základny pro významné kulturní památky. V další části zákona se ustanovil rozsah přidělené půdy na 15 ha. Následoval zákon č. 329/1920 Sb., o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový, „zákon náhradový“. Výše náhrady vycházela z ceny půdy mezi léty 1913 až 1915.⁵⁹

Ovšem ne všichni schvalovali proces pozemkové reformy. Mezi tyto odpůrce patřil i historik Josef Pekař. Sám souhlasil s nutností pozemkové reformy, ale upozorňoval na nebezpečí a jisté omyly plynoucí ze způsobu jejího uvedení do praxe. V publikaci *Omyly a nebezpečí pozemkové reformy* napsal např.: „...*všechno to bohatství, jež hromadily věky a jímž chlubití se mohou jen staré země kulturní, nejcennější odkaz, jenž z doby panského nadprávní dostal se v dědictví demokracii našich dob, je pozemkovou reformou vážně ohroženo.*“⁶⁰

Po roce 1918, kdy šlechta ztratila svůj vliv a začala jednání o realizaci pozemkové reformy, se setkali šlechtičtí předáci ve Schwarzenberském paláci, aby se poradili

⁵⁵ Antonín Švehla (1879-1933) byl český politik, první ministr vnitra, předseda Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu, tedy agrární strany a byl předsedou tří československých vlád. V roce 1929 kvůli zhoršujícímu se zdraví stáhl z politického života.

⁵⁶ GLASSHEIM, E., *Urození nacionalisté. Česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*, Praha 2012, s. 63.

⁵⁷ V internetové podobě dostupné z: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1919/043-1919.pdf> (30. 1. 2016).

⁵⁸ V internetové podobě dostupné z: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/016-1920.pdf> (30. 1. 2016).

⁵⁹ Doslovně ustanovení § 41: „*Náhradou za převzatý pozemkový majetek jest cena jeho vyplývající z průměru cen docilovaných v letech 1913 až 1915 při prodeji statků z volné ruky v rozloze přes 100 ha.*“ Viz <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/063-1920.pdf> (30. 1. 2016).

⁶⁰ PEKAŘ, J., *Omyly a nebezpečí pozemkové reformy*, Praha 1923, s. 50.

o založení velkostatkářské organizace, bránící se postupné konfiskaci.⁶¹ Vznikly dvě „lobbistické“ organizace, které se lišily ve svých postojích - Svaz československých velkostatkářů a Svaz německých velkostatkářů.⁶² První organizace spolupracovala s československým státem, zatímco druhá organizace bojovala všemožnými prostředky proti pozemkové reformě a nebála se použít i mezinárodního nátlaku. Svým smýšlením se cítili být Němci, a proto se domáhali svých práv u Společnosti národů s odvoláním na dohodu o ochraně menšin. Velkostatkář Wilhelm von Medinger byl nejen členem Svazu německých velkostatkářů, ale i tzv. Německé ligy pro společnost národů a porozumění národů v Československu.⁶³

A právě pod hlavičkou této platformy byla podána stížnost Společnosti národů.⁶⁴ Pro československo-německý rozhodčí soud byla vybrána Ženeva.⁶⁵ V souvislosti s pozemkovou reformou zastávala československá vláda postoj, že reforma byla vnitrostátní záležitostí.⁶⁶ Za republiku byl v zastoupení Antonín Hobza,⁶⁷ za německou stranu Anselm Lenhard. Mezi léty 1924-1928 byly podány kvůli pozemkové reformě stížnosti říšskoněmeckých občanů, mezi kterými byl např. Alber Maria Lamoral Thurn-Taxis.⁶⁸ V prvé řadě se německá a československá strana snažily vyřešit spory diplomatickou cestou – německý zástupce Lenhard udržoval neoficiální korespondenci

⁶¹ GLASSHEIM, E., *Urození nacionalisté. Česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*, Praha 2012, s. 94.

⁶² Mezi zakladatele Svazu německých velkostatkářů patřili hrabě Eugen Ledebur-Wicheln, hrabě Adolf Waldstein-Wartenberg a Wilhelm von Medinger. Viz GLASSHEIM, E., *Urození nacionalisté. Česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*, Praha 2012, s. 133. Srov. JELÍNKOVÁ, D., *Transformace životní reality Alfonse Clary-Aldringena v postimperiálním světě: postoje, strategie, konsekvence*, in: *Šlechta Střední Evropy v konfrontaci s totalitními režimy 20. století*, ed. HAZDRA, Z.; HORČIČKA, V.; ŽUPANIČ, J., Praha 2011, s. 110.

⁶³ Německy Deutsche Liga für Völkerbund und Völkerverständigung in der Tschecho-Slowakei, zkráceně Völkerbundliga. Oficiálně se liga zasazovala o zlepšení postavení menšin v Československu, hlavní cíl bylo kromě jazykového zrovnoprávnění německého obyvatelstva též zastavení provádění pozemkové reformy. Viz JELÍNKOVÁ, D., *Transformace životní reality Alfonse Clary-Aldringena v postimperiálním světě: postoje, strategie, konsekvence*, in: *Šlechta Střední Evropy v konfrontaci s totalitními režimy 20. století*, ed. HAZDRA, Z.; HORČIČKA, V.; ŽUPANIČ, J., Praha 2011, s. 113.

⁶⁴ Byly zřízeny tzv. smíšené rozhodčí soudy na základě čl. 304 Versaillské mírové smlouvy a čl. 239 Trianonské smlouvy – Československo-německý a Československo-maďarský. Více o smíšených soudech viz KAUCKÁ, K., *První československá pozemková reforma před Společností národů. Majetkoprávní spory s říšskoněmeckými a maďarskými velkostatkáři*, in: *Moderní dějiny*, 23/1, Praha 2015.

⁶⁵ KAUCKÁ, K., *První československá pozemková reforma před Společností národů. Majetkoprávní spory s říšskoněmeckými a maďarskými velkostatkáři*, in: *Moderní dějiny*, 23/1, Praha 2015, s. 131.

⁶⁶ Tamtéž, s. 132.

⁶⁷ Antonín Hobza (1876-1954) byl český právník. V roce 1920 se stal členem tzv. československé státní skupiny Stálého rozhodčího dvoru v Haagu, kde působil až do druhé světové války a poté znovu po roce 1948. Od roku 1924 do roku 1929 zastupoval Československo při rozhodčích soudech s Maďarskem a Německem.

⁶⁸ KAUCKÁ, K., *První československá pozemková reforma před Společností národů. Majetkoprávní spory s říšskoněmeckými a maďarskými velkostatkáři*, in: *Moderní dějiny*, 23/1, Praha 2015, s. 135.

s ministerským radou Státního pozemkového úřadu Edvardem Vondruškou, v níž německá strana požadovala, aby po dobu projednávání nebyla prováděna pozemková reforma na majetku německých občanů.⁶⁹ Dokonce v březnu roku 1928 německý zástupce spolu s československým zástupcem jednali u Státního pozemkového úřadu.⁷⁰ V jednání Lenhard sliboval nalézt prostředky, kterými by přiměl německé žalobce, aby vzaly zpět své žaloby u smíšeného rozhodčího soudu.⁷¹ Dále se v jednání pokračovalo v květnu roku 1928 u Státního pozemkového úřadu, kde byly německému zástupci dány k dispozici přehledy pojednávající o pozemkové reformě a pracovním programu SPÚ na majetku 26 německých příslušníků, mezi nimi byli např. mezi vyřízenými záležitostmi, kterých bylo pouze 8, spadali majitelé Reinhard Picchioni, nebo Ruprecht Bavorský, zatímco mezi nevyřízené spadali majitelé Hohenlohe-Langenburg, Klement Metternich, Gisela Coudenhove a další.⁷² Po dalším jednání následované v Paříži vznikla 29. ledna 1929 dohoda mezi německým a československým zástupcem, nazývaná tzv. dohoda Hobza – Lenhard, ve které se oba představitelé snažili minimalizovat spory na u mezinárodního soudu, a v dohodě vytyčily body o vztahu říšskoněmeckých občanů ve vztahu k československé pozemkové reformě.⁷³ Důležitý zápis následoval v únoru 1929, kde došlo k nové dohodě, ve kterém se dospělo k souhlasnému formálnímu zodpovězení otázky, zda československé zákony o pozemkové reformě platily i pro německé státní příslušníky – jednotlivé sjednané dohody s každým velkostatkářem zvlášť byly uzavírány na základě platných československých zákonů.⁷⁴

Pokud budeme chtít shrnout, do jakého roku se setkávali českoslovenští a němečtí zástupci, aby vyřídili záležitosti týkající se stížností šlechticů ve vztahu k pozemkové reformě, tak poslední zápis o jednání mezi Německem a ČSR byl zapsán v červnu roku 1937, kdy mezi posledními záležitostmi, které se protahovaly a do té doby byly nevyřízené, zbylo pouze Vratislavské arcibiskupství, kde bylo doplněno o zápis, že to

⁶⁹ KAUCKÁ, K., *První československá pozemková reforma před Společností národů. Majetkoprávní spory s říšskoněmeckými a maďarskými velkostatkáři*, in: *Moderní dějiny*, 23/1, Praha 2015, s. 136.

⁷⁰ Jednání se účastnil i Bertohld Welsch, asistent a zemský soudní rada a pozdější nástupce po skonu Lenharda. Srov. KAUCKÁ, K., *První československá pozemková reforma před Společností národů. Majetkoprávní spory s říšskoněmeckými a maďarskými velkostatkáři*, in: *Moderní dějiny*, 23/1, Praha 2015, s. 136.

⁷¹ NA. MZ IX., sign. 186, karton 104. Sdělení (nedatováno).

⁷² Tamtéž. Seznam majetku německých státních příslušníků (nedatováno).

⁷³ Celá dohoda Hobza – Lenhard k nalezení Archiv Ministerstva zahraničních věcí (dále jen AMZV). VI. sekce, karton 183.

⁷⁴ NA. MZ IX., sign. 186, karton 104. Stav podle německého seznamu (nedatováno).

bylo možno považované za vyřízené, ale ještě ne zcela dokončené k případu Maldeghem a Thurn-Taxis.⁷⁵

3.2. Max Egon Hohenlohe-Langenburg a otázka pozemkové reformy

V problematice pozemkové reformy je potřeba si ujasnit, o jak velký zemědělský majetek rodiny Hohenlohe-Langenburg se jednalo. V roce 1922, v době probíhající reformy, se v dopise určeném československému vyslanci v Londýně Vojtěchovi Mastnému⁷⁶ z kanceláře prezidenta republiky objevilo následující shrnutí z dodatku z Pozemkového úřadu⁷⁷ o stavu pozemků rodiny: *„Podle informací u Pozemkového úřadu náleží Hohenlohe-Langenburgovi v republice čsl. celkem 11 051 ha půdy, z čehož připadá na zemědělskou půdu 2196 ha. Půda tato tvoří panství zvané Červený Hrádek. Ježto panství toto leží na sev. hranicích Čech, jest v úmyslu ministerstva zemědělství převzítí veškerou lesní půdu pohraniční ve výměře asi 8454 ha, v druhém období, tj. asi v roce 1924-25 do vlastnictví a správy státní. Je možno, že při této příležitosti převzata bude i zemědělská půda, takže vlastníku nezůstane více než 150 resp. 250 ha půdy.“*⁷⁸

Z podrobnější zprávy, kterou okresní hejtman dr. Theodor Wagner zaslal kancléři prezidenta republiky Přemyslu Šámalovi,⁷⁹ se mimo jiné psalo: *„Alodiální panství Červený Hrádek objímá celkem 10 800 hektarů půdy, z níž asi 8000 hektarů vypadá na lesy a 2800 hektarů na zemědělské hospodářství. Les tvoří souvislý, podél česko-saských hranic rozložený komplex v Rudohoří, je tedy horským lesem, většinou smrkovým dílem bukovým; roční etát obnáší asi 33 000 pevných metrů dříví. Lesní hospodářství jest zařízeno dle vědeckých základů a je obstaráváno pod vedením lesmistra (s vyšší lesnickou školou a zkouškou pro samostatné lesní hospodáře) 40 až 45 lesními úředníky a zřízenci v 9 revírech. Lesy se pěstuje a obhospodařuje šetrně a nepřicházela nikdy*

⁷⁵ Dále se dozvíme, že k roku 1938 byla kauza Vratislavského arcibiskupství stále nevyřízena. NA. MZ IX., sign. 186, karton 104. Kapitola III (nedatováno). Smíšený rozhodčí se měl podle úmyslů obou státních zástupců zrušit, a to již k 1. dubnu 1932. Protože k tomu nedošlo, tak od 1. března 1932 je československo-německý rozhodovací soud v „klidu“. Viz NA. MZ IX., sign. 186, karton 104. Kapitola III (nedatováno).

⁷⁶ Vojtěch Mastný (1874-1954) byl československý diplomat a právník. V letech 1920-1925 zastával diplomatický post v Londýně, v letech 1925-1932 pobýval v Římě a mezi léty 1932-1939 byl diplomatem v Berlíně.

⁷⁷ Státní pozemkový úřad byl založen v roce 1919 pro potřeby a realizaci pozemkové reformy. Fungoval až do roku 1935, kdy pak funkci přebralo ministerstvo zemědělství.

⁷⁸ AKPR. KPR – protokol T (tajné), 1921-1944 (1953). Hohenlohe-Langenburg, velkostatkář Červený Hrádek, sign. T 311/22, karton 90. Dopis vyslanci Mastnému ze dne 21. února 1922.

⁷⁹ Přemysl Šámal (1867-1941) byl československý politik, mezi léty 1918-1938 zastával funkci kancléře prezidenta republiky. Zapojil se do odboje, stál v čele Politického ústředí. Roku 1940 byl zatčen gestapem a nakonec zemřel v berlínské věznici Moabit.

*mimořádná lesní vícetěžba. Lesní hospodářství nalézá se tedy ve velmi dobrém stavu. Zemědělské hospodářství objímá 12 dvorů, z nichž jeden je obhospodařen ve vlastní režii, kdežto ostatní dvory jsou po dlouhá léta propachtovány; z těchto pronajatých dvorů jsou 5 obhospodařeny Mosteckým cukrovarem spol. s.r.o. a zabezpečují téměř s jinými dvory v sousedních okresech nezbytnou těžbou cukrovky. Náklady na udržování obytných a hospodářských stavení jsou větší než-li obnáší nájemné; tak obnášel stavební náklad v posledních 2 letech kolem 1 000 000 Kč. Jako zemědělský poradce je majiteli panského statku po ruce dlouholetý tajemník německé sekce, zemské zemědělské rady, sekční rada ve výsl. Hergel. Obhospodaření půdy lze tedy označiti pouze bezvadné. Podotýkám, že jeden dvůr (Blatno) ležící v předhoří je dlouhá léta parcelován a na malopachtýře rozdán. Průmyslu velkostatek nemá až na pivovar, který je od dvou roků pronajat na společenstvo hostinské pro okresy Chomutov, Jirkov a Most. Velkostatek má vlastní náhradní ústav zemského pensijního ústavu. Vlastník vychází s personálem a obyvatelstvem co nejlépe. Panství Červený Hrádek je od více než 150 let v nepřetržitém majetku rodiny Hohenlohe-Langenburg, bývalého mediatizovaného rodu knížecího. Nynějším vlastníkem je Bohumír (Gottfried) Hohenlohe-Langenburg a nikoli- jak omylem předpokládáno- Max Hohenlohe; týž je synem prv jmenovaného.*⁸⁰

Jak vyznělo ze zpráv, majitelem velkostatku byl Gottfried Hohenlohe-Langenburg, právě jeho zastihla pozemková reforma a bylo na něm, aby se s ní vypořádal, neboť jeho syn pobýval ve Španělsku. I tak se Max Egon se snažil svému otci jakkoliv pomoci, aby mohl zvrátit výsledek pozemkové reformy. Využil k tomu i své rozsáhlé kontakty.

Dne 15. 2. 1922 obdržel kancléř Šámal dopis od vyslance Mastného z Londýna, ve kterém stálo: „Tyto dny navštívil mne zdejší španělský velvyslanec, Merry del Val, jenž jest doyenem zdejšího diplomatického sboru a žádal mne přísně důvěrně, abych mu vyšetřil poměry Maxe Hohenlohe Langenburga Rotenhaus, našeho státního příslušníka, jenž prý nedávno oženil se s jistou Španělskou, Madame de Turbes, jež jest z blízkých známých španělského velvyslance. Jedná se o vyšetření poměrů osobních, finančních a zejména zjištění, v jakém poměru jsou statky Hohenloheovy, pokud jde o agrární

⁸⁰ AKPR. KPR – protokol T (tajné), 1921-1944 (1953). Hohenlohe-Langenburg, velkostatkář Červený Hrádek, sign. T 311/22, karton 90. Dopis kancléři Šámalovi dne 27. února 1922. Stejně znění dopisu můžeme najít i v dopise adresovaný Prezidiu Zemské správy politické ze dne 8. března 1922. Viz NA. Zemský úřad Praha – Prezidium zemského úřadu v Praze, 207, sign. 207-649-19, karton 649. Dopis Prezidiu zemské správy v Praze dne 8. března 1922.

reformu, tj. zda-li a do jaké míry již byly, či budou zabráněny, a kdy zabrání jejich bude provedeno.“⁸¹ V odpovědi vyslanci se vyskytovalo sdělení a dodatek ze Státního pozemkového úřadu, že panství vyskytující se na severních hranicích Československa, „jest v úmyslu ministerstva zemědělství převzítí veškerou lesní půdu pohraniční ve výměře asi 8454 ha, v druhém období, tj. asi v roce 1924-25 do vlastnictví a správy státní. Je možno, že při této příležitosti převzata bude i zemědělská půda, takže vlastníku nezůstane více než 150 resp. 250 ha půdy.“ Co se týkalo zemědělské půdy, viděl kancléř naději dohodu se Státním pozemkovým úřadem, kde by bylo možno docílit toho, že vlastníkovi bude ponecháno větší kvantum. Zároveň ale upozornil, že program převzetí pohraničních lesů nebylo ještě publikováno, a proto by nebylo vhodné sdělovat podrobnosti.⁸²

Řešení pozemkové reformy na Červeném Hrádku započalo za života Gottfrieda Hohenlohe-Langenburga, který již v roce 1919 požádal o první půjčku v hodnotě 50 000 Kčs.⁸³

Dne 29. května 1922 byla na základě § 41 tzv. náhradového zákona vypočtena náhrada za zabraný majetek – základní cena za zemědělskou půdu včetně budov, lesů spadající pod velkostatek Červený Hrádek byla 16 762 724, 91 Kčs.⁸⁴

Samostatná jednání s majitelem a Státním pozemkovým úřadem se táhla po celý Gottfriedův život, až do jeho smrti roku 1933. Pokud nahlédneme do spisů, proč se nikdy nedospělo ke konečné dohodě, nalezneme např. roku 1928, v době, kdy se projednávalo vyřešení pozemkové reformy na zabraném souboru na velkostatku Červený Hrádek, bylo vyjádření zástupce Gottfrieda Hohenlohe-Langenburga následující: „Vlastník stále trpí následky chřipky a vzhledem k jeho stáří nemůže v tomto stavu po tak dalekosáhlé záležitosti se rozhodnouti. Žádá tudíž, aby k jednání byl přibrán jeho syn a budoucí nástupce Max Hohenlohe-Langenburg, který mešká stále ve Španělsku. Tento se za účelem zúčastnění na jednání dostavil do Prahy, jednání však tenkrát bylo odročeno. Poněvadž Max Hohenlohe-Langenburg může ze Španělska do Prahy se vrátiti teprve asi za měsíc, žádají zástupci majitele, aby jednání bylo odročeno

⁸¹ AKPR. KPR – protokol T (tajné), 1921-1944 (1953). Hohenlohe-Langenburg, velkostatkář Červený Hrádek, sign. T 311/22, karton 90. Dopis kancléři Šámalovi dne 15. února 1922.

⁸² Tamtéž. Dopis vyslanci Mastnému dne 21. února 1922.

⁸³ NA. Zemský úřad Praha – Prezidium zemského úřadu v Praze, 207, sign. 207-649-19, karton 649. Zpráva okresního hejtmána adresovaná Prezidiu zemského úřadu v Praze ze dne 4. března 1922.

⁸⁴ Do obnosu nebyly započítány přírážky. Viz NA. Státní pozemkový úřad (dále jen SPÚ) – Vlastnické soubory majitelů velkostatků, L225, sign. C1, karton 1850. Sdělení III. odboru SPÚ ze dne 29. května 1922.

do srpna 1928.⁸⁵ Později podle SPÚ byla dohoda o konečném řešení pozemkové reformy a propuštění půdy za záboru sjednaná dne 23. února 1929 a byla potvrzena za právoplatnou, ale dále nalezneme odvolání syna Maxe Egona a žádosti o propuštění ze záborů, čímž se situace nadále komplikovala.⁸⁶ Podle dohody se mělo jednat o tyto pozemky, které měly být propuštěny ze záboru – zemědělská půda o rozloze 23 ha a lesní půda tvořící revíry o celkové rozloze 2983 ha, celkově se tedy jednalo o půdu o rozloze 3006 ha.⁸⁷ Celkově mělo Gottfriedovi zůstat přibližně 5600 ha lesní půdy.⁸⁸

Ministerstvo národní obrany v tom mělo jasno – bylo upozorněno arcibiskupskou kanceláří, že princ Gottfried se snažil rozdělením pozemků žádaných k propuštění podle § 20 přidělového zákona na celou mu ponechanou část, aby znemožnil pozdější její zábor tím, že by žádný ze zbývajících dílů nebyl schopen samostatného obdělávání. Tuto okolnost chtělo ministerstvo řešit z důvodu, že by v budoucnu tato situace znemožnila, aby pohraniční pásmo přešlo do vlastnictví československého státu nebo do vlastnictví spolehlivých osob oddané státu. Řešení vidělo ministerstvo následovně – majiteli budou ponechány podle zákona takové části velkostatku, aby tím nebylo znemožněno hospodářství na zbytku velkostatku, který může být vypovězen po roce 1955. Následovalo doporučení, aby části ležící mezi revírem patřící arcibiskupství a hranicí nebyl propuštěn revír Načetín.⁸⁹

Reakcí kromě odvolávání se u soudu bylo i několik interpelací ze strany známých prince Maxe Egona, kteří se ho zastávali a snažili se zvrátit konečný výsledek. Například v roce 1928, kdy prezident ČSR Tomáš Garrigue Masaryk navštívil Karlovy Vary, byl prezidentovi předán od kancléře Šámala dopis Sira Williama Wisemana⁹⁰ předaný Janu Masarykovi v New Yorku od prince Maxe Egona. V dopise stálo: „(..) *Cílem tohoto dopisu je představit Vám, s Vaším povolením, mého velmi dobrého přítele prince Maxe Hohenloheho. Věří, že si s Vámi pohoří ohledně jeho události v Československu; a tak v jeho zastoupení jsem se ujal slova, abych se optal na Vaši*

⁸⁵ NA. Ústřední ředitelství státních lesů a statků – Praha, sign. 941, karton 659. Úřední záznam sepsaný dne 25. června 1928.

⁸⁶ NA. SPÚ – Vlastnické soubory majitelů velkostatků, L225, sign. B1, karton 1850. Např. zpráva ze dne 11. září 1937, kde si princ stěžoval, že mu byl ponechán lesní majetek o rozloze 870 ha 33 a 11 m².

⁸⁷ NA. SPÚ – Vlastnické soubory majitelů velkostatků, L225, sign. E3, karton 1859. Dohoda o přejímací ceně ze dne 26. dubna 1929.

⁸⁸ NA. SPÚ – Vlastnické soubory majitelů velkostatků, L225, sign. C1, karton 1851. Zpráva Gottfriedova advokáta Felixe Wellemina ze dne 16. března 1929.

⁸⁹ NA. SPÚ – Vlastnické soubory majitelů velkostatků, L225, sign. B1, karton 1850. Zpráva ministerstva národní obrany ze dne 22. března 1930.

⁹⁰ Sir William George Eden Wiseman, desátý baronet (1885-1962) byl britský agent SIS (Secret Intelligence Service, neoficiálně MI6), bankéř.

radu a asistenci. Je to mladý muž nejvyššího charakteru, dobře známý našim mnoha známých v této zemi.“⁹¹ Následně si zapsal Šámal, že Hohenlohe-Langenburg požádal prezidenta o audienci v Karlových Varech ve věci provedení lesní reformy na statku Červený Hrádek. Slyšení, které prezident potvrdil a které se konalo dne 24. července 1928, trvalo okolo 15 minut.⁹²

Ze španělských kontaktů, které zasahovaly ve prospěch prince, byl třeba i španělský vyslanec Joaquin de Ezpeleta. Ten, jak informoval generál Stanislav Čeček⁹³ kancléře, navštívil vojenskou kancelář prezidenta s úmyslem navštívit kancléře. Z důvodu jeho nepřítomnosti sdělil generálovi následující záležitost: „*Vyslanec obdržel dopis od soukromého sekretáře španělského krále, ve kterém tento ho žádá jménem královým, aby čistě přátelskou cestou s plným respektem našich zákonů upozornil na vyřízení pozemkové reformy velkostatku Ratenov [správně Rothenhaus] patřícímu rodině Hohenlohe. Pan vyslanec znovu vyzvedl, že nejedná se v žádném případě o záležitost zájmů španělských a že předáváje toto sdělení, představuje si vyřízení jako blahovolný postup v mezích zákona při klasifikaci a rozdělení půdy. Byl požádán, aby přednesl tuto žádost panu prezidentovi republiky, ale s ohledem na jeho nepřítomnost v Čechách i jeho zaneprázdnění prosí mne, abych na toto přátelské sdělení upozornil pana kancléře a pana presidenta republiky.*“⁹⁴ Španělský vyslanec byl neodbytný, neboť o pár dní později při recepci na francouzském vyslanectví se opět dotazoval generála Čečka ohledně provádění pozemkové reformy na panství rodiny Hohenlohe-Langeburgové. Kancléř požádal o zprávu, neboť pan vyslanec už měl žádat o intervenci u Státního pozemkového úřadu kvůli této záležitosti.⁹⁵

⁹¹ AKPR. KPR – protokol A (audiencie), (1919) 1921-1938 (1950). Velkostatkáři – Němci v ČSR; Hohenlohe Max, mající panství Červený Hrádek, říšský německý státní příslušník, inv. č. 835, sign. A 565/38, karton 7. Dopis prezidentu Masarykovi od sira Williama G. E. Wisemana dne 30. března 1928.

⁹² AKPR. Protokol T (tajné), 1921-1944 (1953). Velkostatkáři – Němci v ČSR; Hohenlohe Max, mající panství Červený Hrádek, říšský německý státní příslušník, inv. č. 835, sign. T311/22, karton 90. Zápis kancléře Šámala ze dne 24. července 1928. V psaní kancléře dále bylo naznačeno, že vyslanec Jan Masaryk sám žádal, „*zda by bylo možno vhodně se informovati na kompetentních místech, jaké jsou Hohenlohovy naděje, že mu na tom záleží, aby bylo blahovolně postupováno; mluvil o tom s panem vyslancem španělský král a princ Waleský.*“ Viz AKPR. KPR – protokol A (audiencie), (1919) 1921-1938 (1950). Velkostatkáři – Němci v ČSR; Hohenlohe Max, mající panství Červený Hrádek, říšský německý státní příslušník, inv. č. 835, sign. A 565/38, karton 7. Záznam kancléře Šámala ze dne 24. července 1928.

⁹³ Stanislav Čeček (1886-1930) byl český generál, jeden z nejvýznamnějších představitelů Československých legií v Rusku, roku 1924 se stal náčelníkem Vojenské kanceláře prezidenta republiky.

⁹⁴ AKPR. KPR – protokol A (audiencie), (1919) 1921-1938 (1950). Velkostatkáři – Němci v ČSR; Hohenlohe Max, mající panství Červený Hrádek, říšský německý státní příslušník, inv. č. 835, sign. A 565/38, karton 7. Záznam ze dne 25. června 1928.

⁹⁵ Tamtéž. Záznam ze dne 15. července 1928. Ve věci pozemkové reformy rodiny Hohenlohe-Langenburg byla podána tato zpráva ze 17. července 1928, ve které stálo: „*Ve věci pozemkové reformy na panství Hohenlohově vyšetřil jsem u pozemkového úřadu toto: Ze záznamu není viděti, o které panství jde. V naší republice jsou celkem 3 vlastnické soubory hohenlohovské, Alberta Hohenlohe v Aschendorfu na*

O vyjasnění situace se na přání kancléře ujal generál Čeček, který navštívil vyslanec Ezpeleta v hotelu Passage, kde mu sdělil informace ohledně reformy a jejího průběhu na velkostatku Červený Hrádek. Dále generál později poznamenal, že „*pan vyslanec byl zřejmě mile překvapen mojí návštěvou, poznamenal si moje sdělení a řekl, že bude toto sdělení tlumočit královské kanceláři. Svou intervenci doplnil v tom smyslu, že jedná se především o blahovolné jednání při projednávání podrobností parcelace a děkoval kabinetní kanceláři za ochotu i informace. Dále zmínil se též, že by bylo velmi přijatelné, kdyby projednání mohlo být odloženo na měsíc srpen nebo září.*“⁹⁶

Jaký postoj v této věci zastával sám prezident Masaryk? Pochopitelně nechtěl rozeštvat dobré vztahy se zahraničními spojenci, jako např. Velkou Británií. Proto se přikláněl k vyřešení pozemkové reformy ve prospěch prince Maxe Egona a jeho rodiny, jak bylo patrné ze záznamu z Karlových Varů, kde si kancléř poznamenal: „*Pan prezident mi dnes sdělil toto: ,Ten Hohenlohe, který byl nedávno u mne, bude mít nyní jednání o převzetí lesů. Byl by ovšem rád, aby prosadil své. Já jsem mu nic neslíbil, jen jsem řekl, že upozorním Voženilka, že mi byl doporučen velmi slušnou osobou. Já se nepřimlouvám, jen aby bylo řečeno, že v důležitých anglických kruzích finančních je o ten případ zájem.*‘ Pan prezident dále naznačil, aby kancléř ve vhodné formě tento pokyn provedla.“⁹⁷

Dne 19. listopadu 1933 zesnul princ Gottfried Hohenlohe-Langenburg. Max Egon se poté se svojí rodinou natrvalo ze Španělska usadil na Červeném Hrádku. Právo vlastnické mu bylo oficiálně vloženo v roce 1936.⁹⁸

Ve stejném roce obdržela vojenská kancelář prezidenta republiky z hlavního štábu 2. oddělení dopis, ve kterém princ měl zájem o další pozemky. Vojenská kancelář se dozvěděla, že „*podle získaných informací projevil říšský německý státní příslušník⁹⁹ šlechtic Dr. Max Egon Hohenlohe-Langenburg, majitel panství Červený Hrádek*

mladoboleslavsku pod 1000 ha, Hohenlohe-Waldenburga v Březnu na mladoboleslavsku pod 2000 ha. Obě tato panství jsou již, pokud jde o pozemkovou reformu, vyřízena. Největší je soubor Hohenlohe-Langenburga v Červeném Hrádku na Lounsku, který měří přes 10 000 ha. Státní statky činí nárok na postoupení asi 4000 ha. Vedle toho přihlásila se obec Hora sv. Kateřiny, která žádá o přiděl všeobecně, neuvádějíc výměry. Ve věci jedná se dále.“ Viz AKPR. KPR – protokol A (audience), (1919) 1921-1938 (1950). Velkostatkáři – Němci v ČSR; Hohenlohe Max, mající panství Červený Hrádek, říšský německý státní příslušník, inv. č. 835, sign. A 565/38, karton 7. Záznam ze dne 17. července. 1928.

⁹⁶ AKPR. KPR – protokol A (audience), (1919) 1921-1938 (1950). Velkostatkáři – Němci v ČSR; Hohenlohe Max, mající panství Červený Hrádek, říšský německý státní příslušník, inv. č. 835, sign. A 565/38, karton 7. Záznam ze dne 20. července 1928.

⁹⁷ Tamtéž. Záznam ze dne 28. července 1928.

⁹⁸ NA. SPÚ – Vlastnické soubory majitelů velkostatků, L225, sign. A2, karton 1848. Usnesení ze dne 13. listopadu 1936.

⁹⁹ Max Egon Hohenlohe byl lichtenštejnským občanem, ale ČSR lichtenštejnské knížectví neuznávalo. Změna nastala až v roce 1938.

a K. [myšlen bratr Konstantin] i R. [myšlen bratr Rudolf] princové zájem o koupi velkostatku v Lažanech čp. 7 a 8 u Chomutova. Hlavní štáb uplatňuje proti realizování prodeje velkostatku vypsáním zájemcům tyto námitky: 1) Velkostatek Lažany leží v prostoru, na nějž je nutno aplikovati přísná ustanovení zákona na obranu státu; 2) Zájemci koupě velkostatku jsou cizí státní příslušníci. V případě úředních překážek není vyloučeno, že právo vlastnické bude formálně vloženo v pozemkové knize na čsl. státního příslušníka, avšak skutečným majitelem zůstane ř. něm. st. příslušník; 3) Velkostatek Lažany byl majetkem Bedřicha Dreger-a st., lodního kapitána býv. rak. uh. armády v. v., rakouského státního příslušníka, který byl dne 21. 2. 1934 spolu se synem Bedřichem Dregerem ml. zatčen pro vyzvědačství ve prospěch Německa. Po osvobozujícím rozsudku u krajského soudu v Mostě a propuštěna Dregera st. a Dregera ml. na záruku 5000 podal státní zástupce odvolání; na základě rozhodnutí nejvyššího soudu v Brně, bylo nařízeno zahájení opětného trestního řízení u krajského soudu v Plzni. Výzvědná činnost Dregera st. i ml. byla provedeným šetřením konkrétně prokázána. Dreger ml. i st. se dne 30. 4. 1935 k hlavnímu líčení v Plzni nedostavili. Dreger ml. prchl do Německa a Dreger st. do Rakouska. Dreger st. před útekem do ciziny vložil podle kupní smlouvy ze dne 21. 2. 1935 vlastnické právo na velkostatek synu Gustavu Dreger-ovi z Německého Jablonného. Převod majetku provedl v úmyslu, aby nebylo možno krýti z něho výlohy spojené s trestním řízením u soudů v Mostě a Plzni a hraditi škodu vzniklou státu jeho výzvědnou činností ve prospěch Německa. Škoda jeho výzvědnou činností způsobená, je veliká, a bude nutno hledati cesty, aby byla aspoň s částí z jeho majetku nahrazena. Z těchto důvodů nutno považovati předmětnou záležitost nejen z hlediska ohrožených zájmů státu, ale i s hlediska státní prestiže, za mimořádně významnou.¹⁰⁰

O této kauze nebyly nikde jinde další záznamy, ale nepřišlo mi reálné, že by princ Max Egon při nedořešení pozemkové reformy a hypotéky na velkostatku chtěl koupit další pozemky. Co je ale pravda, je to, že v roce 1935 podepsal nájemní smlouvu s československým státem ve věci nájmu pozemků na vojenské cvičiště Chomutově.¹⁰¹

¹⁰⁰ AKPR. KPR – protokol A (audience), (1919) 1921-1938 (1950). Velkostatkáři – Němci v ČSR; Hohenlohe Max, mající panství Červený Hrádek, říšský německý státní příslušník, inv. č. 835, sign. A 565/38, karton 7. Dopis vojenské kanceláři prezidenta republiky ze dne 30. října 1936.

¹⁰¹ NA. SPÚ – Vlastnické soubory majitelů velkostatků, L225, sign. C1, karton 1850. Zpráva Zemského vojenského velitelství v Praze ze dne 8. srpna 1935.

3.3. „Kauza“ Blatno

Mezi jedny z pozemkových „kostlivců ve skříní“, který se znovu začal projednávat v důsledku restitucí, patřila i tzv. kauza Blatno. Je potřeba si vyjasnit pozadí této kauzy a co jí předcházelo.

Dne 14. března 1927 č. j. 28.786/27 převzal Státní pozemkový úřad z velkostatku Rožmitál pod Třemšínem¹⁰² od pražského arcibiskupství, jemuž město od roku 1622 patřilo, půdu ve výměře 3251 ha 9219 m² pro československý stát, který ji odevzdal ministerstvu národní obrany, kde vznikla vojenská správa. Bylo domluveno, že arcibiskupství dostane náhradu odpovídajících rozměrů a objektu.¹⁰³ A tu, zdálo se, že našli ve velkostatku Červený Hrádek.

Byla sjednaná dohoda mezi majitelem velkostatku Červený Hrádek, tehdy s Gottfriedem Hohenlohe-Langenburgem, a SPÚ dne 23. února 1929, č. j. 30.370/29-IV, kde se zavázal majitel velkostatku, že odevzdá SPÚ ihned na jeho vyzvání podle §§14 č. 2 a 26 náhr. zákon bez výpovědi ke dni 1. ledna 1929 23 ha zemědělské půdy a 2983 ha lesní půdy, které tvořily revíry.¹⁰⁴ Přejímací cena, za kterou tyto nemovitosti SPÚ od vlastníka velkostatku přejímal, byla stanovena článkem III. dohody ze dne 23. února 1929 č. j. 27.490/29 a způsob jejího zaplacení umluven v ujednání ze dne 4. a 5. března 1929. Náhradová a minimální předávací cena dosahovala 11 500 000 Kčs.¹⁰⁵ Následovala protahování ohledně předání deputátních pozemků, jejich vyčíslení, nebo co se týkalo patronátního práva na území, které nyní spadalo pod arcibiskupství.

Ve 30. letech se začaly objevovat zprávy o tom, že finanční vyrovnání arcibiskupství za Rožmitál by se dalo spravit dalším způsobem. Ministerstvo školství a osvěty poslalo Státnímu pozemkovému úřadu sdělení, ve kterém podle informací, které mělo ministerstvo k dispozici, měl být nahrazen pražskému arcibiskupství rozdíl v ceně mezi rožmitálskými lesy a Červeným Hrádkem, nabízeného jako náhrada, přidělem polesí Litoradlice od velkostatku Hluboká nad Vltavou. Obě strany, jak

¹⁰² Přízvisko „pod Třemšínem“ dostal až ve 20. století.

¹⁰³ NA. SPÚ – Vlastnické soubory majitelů velkostatků, L225, sign. E2, karton 1857. Protokol sepsaný dne 29. dubna 1929.

¹⁰⁴ Tamtéž. Dohoda ze dne 23. února 1929.

¹⁰⁵ Následně byla přejímací cena snížena na 8 188 000 Kčs. Viz NA. SPÚ – Vlastnické soubory majitelů velkostatků, L225, sign. D1, karton 1850. Zpráva odboru II/1 ze dne 30. května 1933. Později ve 30. letech nastala komplikace – na základě přidělové listy nebylo vloženo do knih vlastnické právo přidělci, tedy pražskému arcibiskupství, které z toho mělo později problémy po tzv. Mnichovské dohodě. Jak později sdělil princ Max Egon pražskému arcibiskupství, na základě knihovního stavu byl právě princ plnoprávným vlastníkem. Viz NA. MZ IX., sign. 187, karton 104. Dopis Maxe Egona adresovaný Arcibiskupství pražskému dne 10. listopadu 1938.

arcibiskupství, tak i ministerstvo národní obrany, měly s tím souhlasit, neboť by se tím vyřešila několikaletá tahanice a byla překážkou provedení separace majetku arcibiskupské mensy pražské od majetku tehdy zesnulého arcibiskupa Františka Kordače.¹⁰⁶ Spis se vrátil se sdělením, že podle rozhodnutí pod č. j. 144.156/34-IV.SPÚ, které bylo tamní skupině zasláno na vědomí, že se označuje za vlastníka velkostatku Hluboká nad Vltavou a za kupce arcibiskupství pražské. Jednalo se o území nazývané Klapačka o výměře 145 ha z polesí Litoradlice, a to za cenu garantovanou ministerstvem. Označení za kupce se provádělo v souvislosti s projednávanou diferencí ohledně realizování směny rožmitálských lesů a lesů v Červeném Hrádku.¹⁰⁷

V roce 1936 došlo na ministerstvo zemědělství z finančního oddělení sdělení s následujícími pokyny: Převzetí 145 ha 8745 m² z Hluboké nad Vltavou zůstávalo v plné platnosti, nic se nezměnilo na odprodeji a mělo se postupovat podle obvyklých předpisů na likvidaci přejímací ceny. Tamní oddělení se žádalo, aby nečekalo na souhlas předsednictva ministerské rady a ihned zahájilo jednání s vlastníkem Červeného Hrádku a s vlastníkem Hluboké nad Vltavou, Janem Nepomukem, knížetem ze Schwarzenbergu¹⁰⁸ o výhradné převzetí příslušných patronátních břemen za odbytne. Dotyčné dohody měly být uzavírány se souhlasem ministerstva národní obrany.¹⁰⁹ Další záznamy o proběhnutém převzetí nejsou k dispozici a neví se s jistotou, zda nakonec se převzetí uskutečnilo.

S novou napjatou situací se změnila i rétorika vlastníka Červeného Hrádku, prince Maxe Egona. Využil nestabilní zázemí mezi Německem a ČSR v době sudetoněmecké krize a snažil se získat zpět všechny pozemky, které náležely jeho rodině, tedy i pozemky kolem Blatna, patřící v té době pražskému arcibiskupství. Právě arcibiskupství zaslalo dopis pod č. j. 1153/1938 Ústř. ministerstvu zemědělství, ve

¹⁰⁶ František Xavier Kordač (1852-1934) byl český římskokatolický teolog, politik, duchovní a pražský arcibiskup. Roku 1931 rezignoval na svůj úřad. Okolnosti nejsou dosud zcela jasné – jako oficiální důvod je uváděn jeho konflikt s nunciem Pietrem Ciriacim, když arcibiskup odmítl financovat z církevních peněz stavbu samostatného sídla nunciatury s poukazem na to, že vidí jako důležitější stavbu nového semináře v Praze-Dejvicích. Poslední léta svého života prožil na zámku v Břežanech u Prahy a je pochován ve svatovítské katedrále. NA. SPÚ – Vlastnické soubory majitelů velkostatků, L225, sign. C1, karton 1851. Zpráva ministerstva školství a národní osvěty adresovaná SPÚ ze dne 4. října 1934.

¹⁰⁷ NA. SPÚ – Vlastnické soubory majitelů velkostatků, L225, sign. C1, karton 1851. Zpráva ze dne 28. listopadu 1935.

¹⁰⁸ Jan Nepomuk II. ze Schwarzenbergu (1860-1938) byl příslušník a kníže šlechtického rodu Schwarzenbergů, představitel tzv. *Primogenitury* (hlubocko-krumlovská větev), 14. vévoda krumlovský a český zemský i říšský poslanec za šumavské okresy. Byl významným mecenášem a financoval výstavbu železnic v Jižních Čechách a na Šumavě.

¹⁰⁹ NA. SPÚ – Vlastnické soubory majitelů velkostatků, L225, sign. E3, karton 1859. Zpráva č. j. 130.935/IX-A/4/36 ze dne 8. května 1936. V dubnu 1936 činila 10 078 306 Kčs. Viz NA. SPÚ – Vlastnické soubory majitelů velkostatků, L225, sign. E3, karton 1859. Zpráva č. j. 188.846/IX-III/1/1936 ze dne 29. dubna 1936.

kterém psalo, že získalo přípis od Maxe Egona Hohenlohe-Langenburga žádajícího o odevzdání lesní nemovitosti, tvořící nyní hospodářský celek, a to velkostatek Blatno u Chomutova ve výměře 3007 ha 776 m², kteréžto byly v důsledku pozemkové reformy přiděleny pražskému arcibiskupství bývalým Státním pozemkovým úřadem jako náhrada za lesní nemovitosti, postoupené ministerstvu národní obrany pro vojenskou střelnici v Brdech z arcibiskupského velkostatku Rožmitálu. Princ požadoval navrácení velkostatku Blatno do jednoho měsíce s upozorněním, že tato lhůta byla zvolena z důvodu, aby nevznikly další potíže. Pražské arcibiskupství dospělo k závěru, že jediná možnost nezbytného zajištění kontinuity v řádném hospodaření na mense pražského arcibiskupství by bylo dobré zjednat původní stav a vlastnický poměr jak k lesním nemovitostem velkostatku Červeného Hrádku, tak i k lesním nemovitostem, převzatým od velkostatku Rožmitál, které jak uvádělo arcibiskupství dále, pokud by nebylo ze státních zájmů možné uvolnit v plném rozsahu, mohl by býti nahrazen jinými nemovitostmi na území ČSR.¹¹⁰

Následovaly důvody prokazující neudržitelnost poměru na velkostatku: Z velkostatku Blatno uprchli do Německa před mobilizací němečtí úředníci, které muselo přijmout do svých služeb arcibiskupství v roce 1929 při převzetí velkostatku, čímž administrativní správa a hospodářské vedení velkostatku byla takřka znemožněna, jelikož na místě český personál, který zůstal, nedokázal zvládnout tyto povinnosti. Po následné okupaci sudetského území musel všechen český personál opustit velkostatek a byli nuceni nechat na místě všechen svůj majetek, protože byli ohrožováni na životě. Přechodně se staral o chod jeden německý úředník, který však není s místními poměry obeznámen a není dostatečně způsobilý pro tento úřad. Navíc výnos velkostatku Blatno zůstával za hranicemi československého státu. Na závěr aby arcibiskupství zabránilo další katastrofě, navrholo, aby s princem Hohenlohe-Langenburgem IX. odbor ministerstva zemědělství navázal jednání ohledně vrácení jemu vyplacené náhrady za lesní nemovitosti od jeho velkostatku Červený Hrádek a ohledně použití těchto peněžitých prostředků ve prospěch pražského arcibiskupství ke získání jiných nemovitostí. Arcibiskupství nabízelo jako k účelu vhodný např. velkostatek Bzí- Žimutice vlastníci okres Týn nad Vltavou, a který stejný okres právě prodává.¹¹¹

¹¹⁰ NA. MZ IX., sign. 187, karton 104. Zpráva pražského arcibiskupství adresovaná ministerstvu zemědělství ze dne 30. listopadu 1938.

¹¹¹ Velkostatek měl následující rozměry: 957,58 ha lesů, 103,59 ha polí a luk, 78,01 ha rybníků, 1,60 ha zahrad. K velkostatku náleželo polní hospodářství ve Bzí spolu se zámkem a hospodářskými budovami ad. Viz Národní archiv, MZ IX., sign. 187, karton 104. S velkostatkem Bzí mělo ale plány i ministerstvo

Navíc Bzí- Žimutice by výhodně arondoval sousední arcibiskupský velkostatek Týn nad Vltavou. Pokud by však velkostatek se nerovnal hodnotě převzatých nemovitostí z velkostatku Rožmitálu, mohlo by být na vyrovnání použito a vráceno pražskému arcibiskupství část rožmitálských nemovitostí, neboť nebyly pro účel vojenské střelnice do té doby vůbec použity a byly tedy volné.¹¹²

Spor ještě nebyl vyřešen a už 1. ledna 1939 se ujal správy na velkostatku Blatno princ Max Egon. O tom, že správu velkostatku převezme od začátku roku 1939, sdělil princ Hohenlohe- Langenburg v prosinci 1938 v dopise starostovi Chomutova Eduardu Fiedlerovi. V něm Max Egon psal, že by chtěl s ním hovořit o záležitostech jemu sousedícího arcibiskupského lesa a dovoloval si mu v té době již sdělit, že podle nařízení pana říšského komisaře bylo na prince převedeno správcovské vedení arcibiskupských revírů a ty on od 1. ledna převezme.¹¹³

Informaci o převzetí velkostatku sdělil ústřednímu ředitelství arcibiskupství právní zástupce prince JUDr. Schicketanz. Dále princův zástupce upozornil, že podle říšsko-německých zákonů v daném případě nemohl být proveden vklad vlastnického práva k velkostatku Blatno pro pražské arcibiskupství a že by takovýto vklad neměl žádné právní účinnosti. Zároveň upozornil na nutnost urychleného vyřešení záležitosti ještě před zahájením německého jednání ve věcech pozemkové reformy, neboť hrozilo nebezpečí v prodlení, že by se mohla vytvořit situace, za které by se nedostalo odškodnění ani státu, ani pražskému arcibiskupství. Na závěr dopisu chtělo arcibiskupství od státu garanci, že nebude v kontinuitě svých požitků poškozeno a že dostane za rožmitálské lesy jiné rovnocenné náhrady in natura, jak mu to zaručovala dohoda se Státním pozemkovým úřadem z roku 1927.¹¹⁴

Řešení velkostatku Blatno a jeho další osud arcibiskupství s IX. odborem ministerstva zemědělství. V dopise pod č. j. 54/1939 Ústř. došlo arcibiskupství k závěru, že zaknihování vlastnického práva arcibiskupství pražskému k velkostatku Blatno v Německu nebylo v té době proveditelné přidělovou listinou bývalého Státního

zemědělství – potřebovalo velkostatek ke kolonizaci pro zemědělské uprchlíky z obsazeného pohraničí. Viz NA. MZ IX., sign. 187, karton 104. Zpráva pražského arcibiskupství adresovaná ministerstvu zemědělství ze dne 30. listopadu 1938.

¹¹² NA. MZ IX., sign. 187, karton 104. Zpráva pražského arcibiskupství adresovaná ministerstvu zemědělství ze dne 30. listopadu 1938.

¹¹³ NA. Sběrka různých osobních archivů – Praha, sign. 550-104-3. Dopis Eduardu Fiedlerovi dne 26. prosince 1938.

¹¹⁴ NA. MZ IX., sign. 187, karton 104. Zpráva pražského arcibiskupství adresovaná ministerstvu zemědělství ze dne 20. ledna 1939.

pozemkového úřadu a s jejím vrácením nešlo rovněž počítat, a tedy východisko z této situace spočívalo v možnosti přímé dohody mezi pražským arcibiskupstvím a princem Maxem Egonem, který by ochoten obdrženu přejímací cenu v hotovosti beze srážky zaslal s podmínkou, že se arcibiskupství v dohodě s ministerstvem zřekne za náhradu jiného lesního majetku nároku na velkostatek Blatno. Arcibiskupství po velkých ztrátách bylo ochotné se zřeknout velkostatku Blatno, jestliže se mu dostane od ministerstva zemědělství plné záruky, že odvedením přijaté a nyní ministerstvem zemědělství přesně stanovené přejímací ceny, ministerstvu zemědělství, bude pražskému arcibiskupství přidělen jiný nemovitý majetek rovnocenný velkostatku Blatno, přibližně stejné hodnoty a výměry, ale s podmínkou, že ušlé požitky z velkostatku Blatno budou současně plně kompenzovány naturálními užitky z jiných náhradních nemovitostí při zachování naprosté hospodářské a finanční kontinuity, která byla pro existenci a úkoly arcibiskupské menzy bezpodmínečnou nutností. Ohledně v minulých dopisech zmiňovaný velkostatek Bzí bralo arcibiskupství s povděkem, že mu byl již označen tento nemovitý majetek v okrese vltavskotýnského, a to ve výměře přibližně 1000 ha lesů a rybníků do konce ledna 1939 jako částečná náhrada za ztrátu a žádalo dále o urychlení další náhrady in natura, aby se úplně odčinila ztráta velkostatku Blatno. Až bude tohoto úkonu dočiněno, bude arcibiskupství schopné prohlásit, že nebude z důvodu ztráty velkostatku Blatno žádných dalších nároků vůči státu činit. Současně bude princ Hohenlohe-Langenburg smluvně zavázán, že také on splní své závazky vůči arcibiskupství tím, že nahradí mu stavební a lesní investice od roku 1929 a další úkony prováděné na velkostatku za činnosti pražského arcibiskupství, navíc vrátí arcibiskupské inventáře, a sice do 14 dnů ode dne dohody, ve které princ současně prohlásí, že od 10. října 1938 pražské arcibiskupství nemá vůči němu žádné závazky.¹¹⁵

Odpovědí ministerstva zemědělství byla následovná – v dopise předsednictvu ministerské rady pod č. 152.550/39-IX/22 zaznělo, že jednání o návrhu, který předložilo pražské arcibiskupství, nešlo zahájit dříve, než bude znám výsledek mezistátních jednání o úpravě vlastnického práva v území obsazeném Německem. Faktem ale bylo, že princ tím, že se ujal držby velkostatku, bylo ministerstvem zemědělství považováno za porušení rezortní dohody československo-německé z ledna 1929, onou dohodou Hobza- Lenhard a za neoprávněné zasáhnutí do meritorního jednání mezi ČSR

¹¹⁵ NA. MZ IX., sign. 187, karton 104. Zpráva pražského arcibiskupství adresovaná ministerstvu zemědělství ze dne 13. ledna 1939.

a Německem o úpravě právních poměrů pozemkové reformy. Co se týkalo jednání o úpravu vlastnické otázky k velkostatku Blatno s právním zástupcem prince Maxe Egona, nemělo výsledku. Činem, kdy princ se ujal správy na velkostatku, prejudikoval vlastníků svémocně jednání v Berlíně o zásadní dohodu.¹¹⁶

Ministerstvo zemědělství požádalo zplnomocněného ministra Koukala, aby byl pověřen jednáním se zástupci Německa o úpravu poměrů reformy. Dne 3. února 1939 byla diskuze ohledně věci československé pozemkové reformy mezi zplnomocněnými ministry Machatým a Koukalem z československé a vyslaneckým radou Mackbenem z německé strany. Německá vláda již provedla své vlastní šetření týkající se přezkoumání majetkových přesunů podle československé pozemkové reformy do té míry, že v následujících bylo očekáváno definitivní stanovisko. Úmyslem německé vlády bylo nahradit držitelům půdy především to, co prokázaně zaplatil za zbytkový statek, respektive jinou půdu bez ohledu na to, zda šlo o přidělovou cenu nebo o další převod. Dále byli ochotni zaplatit prokazatelné veškeré investice a zlepšení, která byla držiteli půdy provedena.¹¹⁷

Dohoda mezi pražským arcibiskupstvím a princem Maxe Egonem Hohenlohe-Langenburgem se uskutečnila dne 14. února 1939 a byla schválena ministrem zemědělství Ladislavem Karlem Feierabendem.¹¹⁸ Arcibiskupství nebude nadále uplatňovat nárok na zavtělení vlastnického práva ve vložce č. 1203 o panství Červený Hrádek, jestliže dosavadní knihovní vlastník princ Hohenlohe-Langenburg zašle pražskému arcibiskupství obdrženou přijímací cenu v hotovosti 8 442 000 Kčs se 4% úrokem od 10. října 1938, což se už uskutečnilo a obnos byl složen u Živnostenské banky v Praze. V dohodě bylo dále stanoveno, že ministerstvo zemědělství provede neprodleně výmaz poznámky záboru a zamýšleného převzetí, jakož všech vlastnických omezení ve složce č. 1203 zemských desek o panství Červený Hrádek za vtělených na základě zákonů o pozemkové reformě.¹¹⁹

¹¹⁶ NA. MZ IX., sign. 187, karton 104. Zpráva ministerstva zemědělství adresovaná předsednictvu ministerské rady ze dne 26. ledna 1939.

¹¹⁷ Tamtéž. Zpráva předsednictvu ministerské rady ze dne 10. února 1939.

¹¹⁸ Ladislav Karel Feierabend (1891-1969) byl český politik. Z pověření odstupujícího prezidenta Edvarda Beneše se stal ministrem zemědělství v druhé vládě generála Jana Syrového i protektorátních vládách Rudolfa Berana a generála Aloise Eliáše do roku 1940. Zapojil se do odbojové skupiny Politické ústředí, po jejím prozrazení emigroval v lednu 1940 do Anglie. V Londýně se stal v roce 1940 státním ministrem, roku 1941 ministrem financí exilové vlády.

¹¹⁹ NA. SPÚ – Vlastnické soubory majitelů velkostatků, L225, sign. B1, karton 1850. Dohoda mezi pražským arcibiskupstvím a princem Maxem Egonem Hohenlohe-Langenburgem sjednaná dne 14. února 1939.

V dopise předsednictvu ministerské rady od ministerstva spravedlnosti ze dne 20. února 1939, tedy pár dní po podepsané dohodě mezi arcibiskupstvím a princem Maxem Egonem, ministerstvo nedoporučovalo, i přes to, že se princ Max Egon Hohenlohe-Langenbug svévolně ujal držby velkostatku Blatno, aby s ním bylo jednáno o uznání jeho jednostranného aktu, ježto se tím mohla vytvořit situace nebezpečně prejudikující postavení republiky při trvajícím mezinárodním jednání o otázkách reformy v Berlíně.¹²⁰

Vzhledem následujícím okolnostem, kdy ČSR přestala být po německé okupaci v březnu 1939 soběstačná a stala se Protektorátem Čechy a Morava, zatímco Slovensko si vytvořilo svůj stát nakloněný německé nacistické politice, zůstal velkostatek Blatno pod správou prince Maxe Egona až do skončení druhé světové války roku 1945.

¹²⁰ NA. SPÚ – Vlastnické soubory majitelů velkostatků, L225, sign. B1, karton 1850. Zpráva ministerstva spravedlnosti ze dne 20. února 1939.

4. Klíčové události ve 30. letech

V této kapitole se zabývám událostí, která vedla k pozdějšímu stigmatu v české společnosti.

4.1. „Nešťastné“ Sudety

Než se zaměřím na problémy Němců a Čechů ve 20. století, je potřeba zmínit počátek těchto sporů a vysvětlit, co je míněno, když se dnes řeknou tzv. Sudety.

V dnešní době se z geografického hlediska berou Sudety jen jako krkonošsko-jesenická soustava – patří sem z politického hlediska část Čech, jižní a severní Moravy, asi polovina Českého Slezska kromě východní části slezského území, tedy Českého Těšína. Skoro celými Sudety procházejí hraniční pohoří kolem dnešní České republiky, a to Novohradské hory, Šumava, Slavkovský les, Krušné hory, Lužické a Jizerské hory, Krkonoše, Orlické hory a Hrubý a Nízký Jeseník.

Prapůvod pozdější nešťastné události ve 20. století lze spatřovat již za éry vlády posledních Přemyslovců, kdy na pozvání českých panovníků přicházeli němečtí kolonisté, aby málo nebo vůbec neosídlené oblasti pozdějšího českého pohraničí kultivovali. Ti, kteří se zde usadili a úspěšně začali hospodařit, nebyli všichni německého původu – jednalo se i o obyvatele dnešní Francie, Nizozemska, Švýcarska nebo Rakouska – postupem doby se však poněmčili. České a německé etnikum žilo po staletí vedle sebe, mísilo se mezi sebou, kulturně se navzájem obohacovalo. Situace se začala vyostřovat s příchodem nacionalismu v 19. století.

Se zřízením nového československého státu nesouhlasily německy mluvící oblasti. Ještě před vytvořením Československa bylo rozhodnuto o založení Německého Rakouska, jehož provinciemi se stala území severních a západních Čech a severní Moravy osídlená Němci. To se uskutečnilo dne 29. října 1918, kdy na severu Čech vznikla samostatná provincie Německé Čechy, která se měla připojit k novému státu Německé Rakousko, a o den později na severní Moravě tzv. Sudetsko.¹²¹ Z nových uskupení se německy mluvící obyvatelé dlouho neradovali. Po ztroskotání veškerých

¹²¹ GLASSHEIM, E., *Urození nacionalisté. Česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*, Praha 2012, s. 68. Kromě těchto dvou celků vznikla ještě Šumavská župa a Německá jižní Morava. Viz http://www.mzv.cz/file/637455/NAR_MENS_MONOGR_20_stran.pdf (6. 3. 2016).

jednání obsadily české jednotky pohraničí a snadno překonaly odpor Němců.¹²² Čeští poslanci nechtěli riskovat, aby se situace znovu opakovala, a hodlali tato pohraniční území v rámci pozdější pozemkové reformy převést do rukou státu a tam nechat usídlit Čechy, a tím zabránit německým tendencím o odtržení.¹²³ Němci se sice snažili zvrátit tuto situaci, ale potvrzení Saint-Germainské smlouvy¹²⁴ roku 1919 zmařilo všechny jejich naděje. Navíc v pohraničí vlastnili rozlehlé pozemky a lesy německé šlechtické rody jako např. Hohenlohe-Langenburgové, Thunové, Waldsteinové a další. Pozdější tvrdé zákony měly zabránit a zbavit se vlivů z rozpadlé monarchie – Němci, šlechta a Habsburkové.¹²⁵

K ochraně práv menšin se Československo zavázalo podpisy mezinárodních dohod včetně smlouvy ze Saint-Germain. Republika tak slíbila, že poskytne všem obyvatelům úplnou a naprostou ochranu jejich života a svobody bez ohledu na jejich původ, státní občanství, jazyk nebo náboženství.¹²⁶ Smlouvy uzavřené mezi Československem a vítěznými dohodovými státy byly garantovány Společností národů, institucí vzniklou na základě výsledků pařížské mírové konference. Její ustanovení se pak vložila do nové ústavy z roku 1920, kde mimo jiné stálo, že v oblastech, kde menšina představovala více než 20 procent obyvatelstva, měla právo na školy a veřejné služby ve svém jazyce.¹²⁷

Nejaktivnější skupinou hlásající práva německé menšiny byla Německá liga pro společnost národů a porozumění národů v Československu, zkráceně Völkerbundliga, založená roku 1921 Wilhelmem von Medingerem. Právě liga se zasazovala o zlepšení postavení menšin, hlavně té německé, v Československu. Za svůj cíl si stanovila zajistit u Společnosti národů podporu Němců tím, že bude tento institut využívat k dosažení

¹²² GLASSHEIM, E., *Urození nacionalisté. Česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*, Praha 2012, s. 68.

¹²³ Tamtéž, s. 68.

¹²⁴ Ve smlouvě se nebral ohled na právo na sebeurčení německy mluvícího obyvatelstva v tzv. Sudetech – tzn. Čechy, Morava, Rakouské Slezsko a obce v Dolním Rakousku případly nově vzniklému Československu.

Viz <http://treaties.fco.gov.uk/docs/fullnames/pdf/1919/TS0020%20%281919%29%20CMD-479%201919%2010%20SEP,%20SAINT-GERMAIN-EN-LAYE%3b%20TREATY%20BETWEEN%20PRINCIPAL%20ALLIED%20&%20ASSOCIATED%20POWERS%20&%20CZECHO-SLOVAKIA.pdf> (6. 3. 2016).

¹²⁵ GLASSHEIM, E., *Urození nacionalisté. Česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*, Praha 2012, s. 68.

¹²⁶ Viz <http://treaties.fco.gov.uk/docs/fullnames/pdf/1919/TS0020%20%281919%29%20CMD-479%201919%2010%20SEP,%20SAINT-GERMAIN-EN-LAYE%3b%20TREATY%20BETWEEN%20PRINCIPAL%20ALLIED%20&%20ASSOCIATED%20POWERS%20&%20CZECHO-SLOVAKIA.pdf> (6. 3. 2016).

¹²⁷ V internetové podobě dostupné z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html (6. 3. 2016).

hmatatelných výsledků ve prospěch Němců v Československu.¹²⁸ Právě na Společnost národů spoléhali i němečtí šlechtici v naději, že stejně jako předtím habsburská říše bude působit jako nadnárodní síla, k níž by se mohli jako ke konečné instanci odvolávat účastníci menšinových sporů.¹²⁹ Netrvalo dlouho a Němci začali pomalu ztrácet své naděje, protože Společnost národů neměla takovou moc, jak si představovali – Společnost mohla jediné vyslechnout jejich stížnosti, ale bez opor, jakými disponovala monarchie, tedy např. armádou, nemohla žádné konkrétní kroky podniknout.¹³⁰ Pozemková reforma taky nepřispěla ke zklidnění česko-německých vztahů, protože Němci reformu považovali za odvetu za Bílou horu.¹³¹

Situace v německém pohraničí se vystupňovala ve 30. letech. V roce 1933 se dostal v Německu k moci Adolf Hitler a jeho NSDAP a ve stejném roce se v Rakousku ujal vlády Engelbert Dollfuß. Politická scéna spolu s následky velké hospodářské krize v pohraničí zapůsobila na německé obyvatelstvo v Československu, proněmeckou šlechtu nevyjímaje. V říjnu 1933 vzniklo na severu Čech politické hnutí s názvem Sudetoněmecká vlastenecká fronta,¹³² v čele stanul Konrad Henlein.¹³³ Zprvu se tato strana hlásila k hodnotám německého internacionalismu, který byl blízký šlechticům např. Eugenu Ledeburovi¹³⁴ a Karlu Antonu Rohanovi.¹³⁵ Navíc usilovala o sjednocení všech německých politických stran. V době rostoucího vlivu nacismu u německých sousedů pronesl Henlein dne 21. října 1934 projev v České Lípě, kde se distancoval jak od nacismu, tak i fašismu. Řekl: „*My, sudetští Němci, musíme vždy zdůrazňovat – neboť to je naše zásadní přesvědčení – že jak fašismus, tak národní socialismus ztrácejí na*

¹²⁸ GLASSHEIM, E., *Urození nacionalisté. Česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*, Praha 2012, s. 71.

¹²⁹ Tamtéž, s. 72

¹³⁰ Tamtéž, s. 72.

¹³¹ Pozemkové reformě jsem se věnovala v druhé kapitole.

¹³² Strana vznikla jako reakce na rozpuštění nacionálních stran, a to Německé nacionálně socialistické dělnické strany (DNSAP) a Německé nacionální strany (DNP). Značná část členů DNSAP poté přešla do Henleinovy strany. Viz <https://www.czso.cz/csu/czso/e2004569df> (12. 3. 2016).

¹³³ Konrad Ernst Eduard Henlein (1898-1945) byl českoněmecký nacionalistický a poté nacistický politik. Začínal jako bankovní úředník. V polovině 20. let se vydal na dráhu profesionálního instruktora, cvičitele Německého turnerského svazu. Později založil ústřední školu učitelů tělocviku.

¹³⁴ Eugen Ledebur-Wicheln (1873-1945) byl československý politik německé národnosti za stranu Německou křesťansko-sociální stranu lidovou (DCSVP), za kterou kandidoval v parlamentních volbách v roce 1920. Mandát později obhájil a dokonce zasedal i v senátu do roku 1929. Patřil mezi zakládající členy Svazu německých velkostatkářů bojující proti československé pozemkové reformě, kterého, jako majitele zámku v Křemýži na Teplicku, rovněž postihla. Stejně jako ostatní sudetští šlechtici kritizoval postoj ČSR a jeho národnostní politiku. Od něj přišla v roce 1936 iniciativa sloučit DCSVP se SdP. V roce 1945 byl československými úřady internován v Terezíně, kde v důsledku špatného zacházení v listopadu téhož roku zemřel.

¹³⁵ GLASSHEIM, E., *Urození nacionalisté. Česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*, Praha 2012, s. 173.

hranicích vlastních států přirozené podmínky své existence. (...) Fašismus a říšskoněmecký národní socialismus, neboli tzv. hackenkreuzlerství, nejsou zbožím vývozním.¹³⁶ Navíc prohlásil, že se jeho hnutí hlásí k formě, jakou představuje Československo, tedy k demokraticko-republikánské. Jediné, co požadoval, byla účelná decentralizace a posílení místní samosprávy. Počátky hnutí ovlivnil rakouský austrofašismus po vzoru Dollfuße. Nebylo divu, velkou roli v nově založené straně měli stoupenčí učení vídeňského profesora Othmara Spanna,¹³⁷ kteří stáli po boku Henleina alespoň do roku 1936, poté se strana začala přiklánět k nacismu.¹³⁸ Proud kolem Kamarádského svazu ztratil svůj vliv, oproti tomu se začaly prosazovat názory bývalých nacionálních socialistů, kteří vstoupili do strany. Nejvíce z této změny vytěžil poslanec Karl Hermann Frank.¹³⁹

V dubnu roku 1935 se Sudetoněmecká vlastenecká fronta přejmenovala z donucení Prahy na Sudetoněmeckou stranu.¹⁴⁰ Obrovský politický úspěch zaznamenala ve stejném roce. V květnových parlamentních volbách získala nejvyšší procento hlasů ze všech kandidujících stran, obdržela 1 249 534 hlasů, tj. 15,18 %. Tento výsledek z ní udělal vítěze voleb a po tzv. Agrární straně měla nejvíce mandátů.¹⁴¹ Vítězství SdP bylo odrazem sociální situace, ve které se nacházelo

¹³⁶ CHURANĚ, M., *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století*, Díl I (A-M), Praha 1998, s. 210. Srov. SUPPAN, A., *Österreicher, Tschechen und Sudetendeutschen als Konfliktgeleinschaft im 20. Jahrhundert*, in: *Prague Papers in the History of International Relations*, Svazek 6, Praha 2002, s. 173.; KUKLÍK, J., NĚMEČEK, J., *Od národního státu ke státu národnosti? Národnostní statut a snahy o řešení menšinové otázky v Československu v roce 1938*, Praha 2013, s. 15.

¹³⁷ Othmar Spann (1878-1950) byl rakouský filozof, ekonom. Jeho idea spannismu, tedy kritika idealismu, demokracie, odmítání marxismu, liberalismu, stavění se proti racionalismu a odstranění třídy a třídního boje, byla převzata italským fašismem a Benitem Mussolinim, který se s touto ideou ztotožnil. Spannismus představoval jako ideální formu stavovského státu po vzoru katolické absolutistické říše, tedy že vládnou jen ti nejlepší. Srov. GLASSHEIM, E., *Urození nacionalisté. Česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*, Praha 2012, s. 175.

¹³⁸ Mezi Henleinovými poradci byli např. zakladatelé Spannového kroužku, který právě pod vedením Waltera Heinricha a Heinricha Ruthy vešel ve známost jako Kamarádský svaz. Klíčovou roli ve skupině sehrál později publicista Walter Brand, též Henleinův poradce. Viz *Urození nacionalisté*, s. 175. Walter Brand byl v roce 1936 obžalován za brání úplatků a z homosexuality, a proto byl z vedení strany odstraněn do zahraničí, konkrétně do Británie, kde působil jako zahraniční zpravodaj listu *Die Zeit*. Viz KUKLÍK, J., NĚMEČEK, J., *Od národního státu ke státu národnosti? Národnostní statut a snahy o řešení menšinové otázky v Československu v roce 1938*, Praha 2013, s. 21.

¹³⁹ Karl Hermann Frank (1898-1946) byl politik za SdP, později byl nacistickým pohlavárem s hodností SS-Obergruppenführera. Po okupaci českých zemí a vytvoření Protektorátu působil jako státní tajemník Úřadu říšského protektora. V srpnu 1943 byl po smrti Reinharda Heydricha jmenován německým státním ministrem pro Čechy a Moravu. V roce 1946 byl na základě rozsudku českého soudu popraven za válečné zločiny.

¹⁴⁰ Zkratka SdP. Viz KULHÁNEK, I., *Klopýtání přes budoucnost – Od vídeňského kongresu 1815 k Evropě 2005*, Praha 2008, s. 147.

¹⁴¹ Volby v květnu roku 1935 v internetové podobě dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/20536230/4219rr_2.pdf/852c3823-dc8e-42e6-af74-413e6339561c?version=1.0 (12. 3. 2016).

obyvatelstvo v příhraničních oblastech v důsledku velké hospodářské krize. Předsedou poslaneckého klubu zvolili Ernsta Kundta.¹⁴² SdP se tak stala dominantní německou politickou stranou v Československu. Po úspěšných volbách zahájilo německé ministerstvo zahraničí oficiální financování SdP.¹⁴³

První návštěvu Velké Británie podnikl Henlein na sklonku roku 1935. Tak jako NSDAP v začátcích využila vliv a kontakty sympatizujících šlechticů, i SdP těžila ze šlechticů, kteří díky svým stykům připravili Henleinovi v Londýně skvělé uvítání. Karl Khuen uvedl předáka SdP k plukovníkovi Grahamovi Christiemu¹⁴⁴ a k siru Robertu Vansittartovi.¹⁴⁵ Dne 9. prosince 1935 se v Royal Institute of International Affairs v Chatham House v Londýně uskutečnila přednáška Henleina o postavení Němců v Československu. O proslovu informoval chargé d'affaires v Londýně Vilém Černý. Henlein začal šířit fámy o situaci Němců v republice, měl dovozovat, že „dosavadní neuspokojivé postavení německé menšiny v Československu je důsledkem chyb spáchaných oběma stranami. Němci nebyli při zdělávání československé ústavy a jsou utiskovanou minoritou. Nedostalo se jim práv zaručených konstitucí a minoritními smlouvami.“¹⁴⁶ Mimo jiné řekl, že podle jeho názoru věrnost k národu nevyklučuje věrnost ke státu. Měl pocit, že jeho němečtí spoluobčané jsou považováni za „občany druhého řádu“. Svou stranu představil jako most mezi Československem a Německem, protože si je vědom, že válka, která by propukla mezi oběma státy, by byla vedena na území obývaném československými Němci a vedla by k jeho zničení.¹⁴⁷ Po přednášce následovala diskuze. Československý chargé d'affaires měl podezření, že otázky kladené Henleinovi byly zřejmě domluvené předem, aby dostal možnost rozprávět se o věcech, jež chtěl zvlášť zdůraznit. Otázky mu pokládal jeho známý, plukovník Christie, který ho doprovázel po celou dobu jeho pobytu v Londýně a ve

¹⁴² Ernst Kundt (1897-1947) byl československý politik německé národnosti. V meziválečném období působil jako poslanec v Národním shromáždění za Sudetoněmeckou stranu. Za války byl členem Říšského sněmu a působil jako funkcionář NSDAP. V roce 1947 mu byl udělen trest smrti oběšením.

¹⁴³ Stranu už financovalo v době voleb roku 1935. Viz LUTHER, T., *Volkstumspolitik des Deutschen Reiches 1933-1938: die Auslandsdeutschen im Spannungsfeld zwischen Traditionalisten und Nationalsozialisten*, Stuttgart 2004, s. 124.

¹⁴⁴ Malcolm Graham Christie (1881-1971) byl v letech 1927 až 1930 anglický letecký přídělenc v Berlíně.

¹⁴⁵ Sir Robert Vansittart (1881-1957) byl britský stálý podsekretář ministerstva zahraničí. GLASSHEIM, E., *Urození nacionalisté. Česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*, Praha 2012, s. 186.

¹⁴⁶ AMZV. III. sekce 1918-1939, karton 654. Zpráva chargé d'affaires v Londýně Viléma Černého ze dne 11. prosince 1935.

¹⁴⁷ Tamtéž. Zpráva chargé d'affaires v Londýně Viléma Černého ze dne 11. prosince 1935.

svých projevech ho zmiňoval jako svého přítele.¹⁴⁸ Christie, který na začátku svého přednesu zdůraznil hospodářskou bídu v severoněmeckém průmyslu a útlak německé menšiny, se zeptal předáka SdP, zda je v nějakém spojení s Německem a NSDAP mimo Československou republiku. V odpovědi se Henlein dušoval, že nikdy nebyl ani v přímém, ani v nepřímém spojení s NSDAP, nikdy nepřijal peníze z berlínského ústředí strany, nikdy se nesetkal s Adolfem Hitlerem a nikdy s ním neměl přímou korespondenci.¹⁴⁹ V závěru své zprávy napsal Vilém Černý, že „diskuze vcelku vzbudila příznivý dojem o zacházení s německou menšinou v Československu. Přes argumenty přednášky i přes argumenty a fakta užitá Henleinem v diskuzi nabyla většina přítomných dojmu, že přednesené stížnosti jsou vcelku podřízeného rázu a že v rámci konstituce a minoritních smluv, jichž spravedlivého ducha Henlein sám uznal, dostává se Němcům v Československu slušného zacházení.“¹⁵⁰

Do Velké Británie zavítal Henlein ještě třikrát – v červenci 1936, v říjnu 1937 a v květnu 1938. Při poslední návštěvě v Londýně o Henleinově rozmluvě s ministrem zahraničních věcí Joachimem von Ribbentropem stálo v memorandu Ernsta von Weizsäckera¹⁵¹ následující: „Henlein jede do Londýna, aby se tam setkal s Vansittartem a dalšími osobnostmi. Postaví tam splnění svých karlovarských požadavků jako podmínku pro uklidnění sudetských Němců. Pan Henlein popře, že jedná na příkaz Berlína. Řekne, že jeho karlovarská řeč nebyla před zveřejněním v Berlíně známa.“¹⁵²

Jak sílil vliv SdP, začaly se vynořovat na povrch skutečné cíle strany – vytvoření obrazu utlačovaných Němců v pohraničí, příznivé naklonění si zahraničních kontaktů, vytváření protičeských nálad a provokování šarvátek. Velká Británie byla skvělým terčem pro tyto praktiky, neboť britské politiky a další důležité osoby znervózňovala Československo-sovětská smlouva o vzájemné pomoci podepsaná v květnu 1935, kde na návrh československé strany bylo do zvláštního podpisového protokolu pojato i ustanovení o platnosti závazku pomoci Francie jako oběti útoku.¹⁵³

¹⁴⁸ AMZV. III. sekce 1918-1939, karton 654. Zpráva chargé d'affaires v Londýně Viléma Černého ze dne 11. prosince 1935.

¹⁴⁹ Tamtéž. Zpráva chargé d'affaires v Londýně Viléma Černého ze dne 11. prosince 1935.

¹⁵⁰ Tamtéž. Zpráva chargé d'affaires v Londýně Viléma Černého ze dne 11. prosince 1935.

¹⁵¹ Ernst von Weizsäcker (1882-1951) byl německý diplomat. V letech 1933 až 1936 byl vyslancem ve Švýcarsku, od roku 1938 působil jako státní tajemník ministerstva zahraničí.

¹⁵² ČELOVSKÝ, B., *So oder so – řešení české otázky podle německých dokumentů 1933-1945*, Šenov u Ostravy 2002, s. 149.

¹⁵³ Mimo jiné většina britských politiků byla přesvědčena o tom, že mírové smlouvy ujednané ve Versailles byly vadné, a měla plné pochopení pro německou stranu pro jejich revizi. Viz GLASSHEIM, E., *Urození nacionalisté. Česká šlechta a národnostní otázka v I. pol. 20. století*, Praha 2012, s. 186.

V květnu 1936, v době vzrůstajícího napětí a zinscenovaných potyček ze strany SdP, provázal Henlein Christieho v Chebu, rozloučil se s ním až u dveří říšskoněmecké celní síně. Po boku předáka SdP byl také tlumočník, jehož identitu, jak napsalo prezidium ministerstva vnitra ministerstvu zahraničí, se nepodařilo zjistit.¹⁵⁴ Podle mého názoru se mohlo jednat o prince Maxe Egona Hohenlohe-Langenburga, neboť ten často působil jako Henleinův tlumočník a též se znal s plukovníkem Christiem.¹⁵⁵

V roce 1937 československá vláda vedená premiérem Milanem Hodžou¹⁵⁶ schválila nový program národnostní politiky. V něm se zavázala k hospodářské pomoci pohraničním krajům, které zasáhla velká hospodářská krize, i sociálním opatřením. Přislíbila i další přijímání zástupců menšin do státních služeb a další opatření, kterými měl program vycházet vstříc hlavně žádostem sudetoněmeckých a maďarských menšin.¹⁵⁷ Bohužel snahy vlády zabránit růstu radikálních nálad u německého obyvatelstva přišly pozdě, nyní se již SdP, na rozdíl od jiných sudetoněmeckých demokratických stran, jen s těmito sliby nespokojila. Sudetoněmecká strana program zpochybnila a zavrhlá. Bylo jasné, že blaho sudetských Němců bylo u SdP až druhořadým cílem, jak později potvrdil Konrad Henlein v projevu v roce 1941 ve Vídni: „*Abychom se zpočátku vyhnuli zásahům českých úřadů a rozpuštění, museli jsme skrývat naši příslušnost k nacionálnímu socialismu. (...) Během několika let se sudetským Němcům podařilo ohrozit vnitřní stabilitu Československa tak zásadně, že bylo zralé na likvidaci.*“¹⁵⁸

Jak moc si Henlein svou propagandou o utlačovaných Němcích v ČSR podmanil britské politiky, zaznamenal v květnu 1937 vyslanec v Berlíně Vojtěch Mastný. Z rozhovoru s britským velvyslancem v Berlíně Sirem Nevilem Hendersonem¹⁵⁹ neměl československý vyslanec dobrý dojem. Napsal: „*Bez jakéhokoli úvodu v konverzaci, bez jakékoli otázky osobního rázu, jak jinak bývá zvykem při prvním setkání, začal*

¹⁵⁴ AMZV. III. sekce 1918-1939, karton 654. Zpráva Prezidia ministerstva vnitra adresovaná ministerstvu zahraničních věcí ze dne 4. června 1936.

¹⁵⁵ Později se téhož roku setkal Henlein v Londýně s Vansittartem a s několika méně významnými osobnostmi, jak informoval vyslanec v Londýně Jan Masaryk. Viz AMZV. III. sekce 1918-1939, karton 654. Zpráva Prezidia ministerstva vnitra adresovaná ministerstvu zahraničních věcí ze dne 4. června 1936.

¹⁵⁶ Milan Hodža (1878-1944) byl slovenský politik agrární strany, v letech 1935 až 1938 byl premiérem ČSR. V prosinci 1935 po abdikaci T. G. Masaryka působil po krátkou dobu coby předseda vlády jako úřadující prezident Československa.

¹⁵⁷ KUKLÍK, J., NĚMEČEK, J., *Od národního státu ke státu národnosti? Národnostní statut a snahy o řešení menšinové otázky v Československu v roce 1938*, Praha 2013, s. 288.

¹⁵⁸ Cit. dle: BENEŠ, E., *Odsun Němců*, Praha 1995, str. 80-81.

¹⁵⁹ Neville Henderson (1882-1942) byl britský diplomat. V letech 1929-1935 byl mimořádným a zplnomocněným velvyslancem v Jugoslávském království, v letech 1935 až 1937 byl velvyslancem v Argentině. Od roku 1937 do roku 1940 působil jako velvyslanec v Německu.

*Henderson hned o otázce Němců v Československu jako o vážném problému, o němž chce se informovati, neznaje ještě ani, kde vlastně Němci u nás jsou usídleni. Seznal jsem, že po této stránce schází velvyslanci opravdu i základní informace, že však při tom byl zde již poučen o tom, že Němci u nás jsou utiskováni a že třeba jest nápravy. (...) Rozmluva trvala asi 20 minut, stačila však k posouzení, že nový velvyslanec bude zatím daleko méně přístupný k názorům našim (i francouzským), nežli byl jeho předchůdce [před ním byl vyslancem v Německu Sir Eric Clare Edmund Phipps].*¹⁶⁰

Ještě v roce 1937 probíhaly zinscenované bitky, mezi které patřil i vyvolaný konflikt Karla Hermanna Franka v Teplicích. K této události si ve svém deníku poznamenal ministr propagandy Joseph Goebbels dne 20. října 1937 toto: „*Henlein zasílá Benešovi otevřený dopis: požadavek autonomii. Ubohá Čechárna! V bližší i vzdálenější budoucnosti jí nebude moc do smíchu.*“¹⁶¹ Otevřený dopis prezidentu republiky, o kterém se zmínil Goebbels a jehož text říšskoněmecký rozhlas vysílal dříve, než obálka mohl být Benešovi doručena, se nikdy nedostal na veřejnost. Československá cenzura jeho uveřejnění zakázala.¹⁶² I tento nešvar zvládla SdP přetvořit ve svůj obraz. „Anšlus“ Rakouska henleinovce povzbudil v naději, že i je němečtí „mírotvůrci“ brzy vysvobodí z československé nesvobody.

V době, kdy se připravoval nový národnostní statut, který představil ministerský předseda Hodža v rozhlasu dne 28. března 1938, jednal Henlein s Hitlerem v Berlíně. Nacistický vůdce dal svému kolegovi klíčové rozkazy a ujistil ho o své podpoře jako předsedu SdP s tím, že je od následujícího dne jeho místopředsedou.¹⁶³ Následovaly pokyny, které od NSDAP přebírala SdP po celou dobu své existence, a to vznášet na československou vládu takové požadavky, které vláda nedokáže přijmout.¹⁶⁴

V dubnu 1938 československá vláda schválila návrh nového národnostního statutu, který se snažil vyjít vstříc sudetoněmeckým požadavkům,¹⁶⁵ ale podle

¹⁶⁰ AMZV. Politické zprávy Berlín 1937. Zpráva vyslance Mastného ze dne 30. května 1937.

¹⁶¹ GOEBBELS, J., *Deníky 1935–1939*, Svazek 3, Praha 2009, s. 259.

¹⁶² ČELOVSKÝ, B., *So oder so – řešení české otázky podle německých dokumentů 1933-1945*, Šenov u Ostravy 2002, s. 125. Srov. SLÁDEK, M., *Němci v Čechách. Německá menšina v Českých zemích a Československu 1848-1946*, Praha 2003, s. 66.

¹⁶³ KUKLÍK, J., NĚMEČEK, J., *Od národního státu ke státu národnosti? Národnostní statut a snahy o řešení menšinové otázky v Československu v roce 1938*, Praha 2013, s. 87.

¹⁶⁴ V zápisu německého ministerstva zahraničních věcí např. stálo: „*Podstata příkazu, který Vůdce udělil Henleinovi, spočívá v tom, že SdP má vznášet takové požadavky, jež jsou české vládě nepřijatelné. Henlein shrnul Vůdci své pojetí tohoto příkazu následovně: „Musíme tedy vždy požadovat tolik, abychom nemohli býti nikdy uspokojeni.“*“ Viz ČELOVSKÝ, B., *So oder so – řešení české otázky podle německých dokumentů 1933-1945*, Šenov u Ostravy 2002, s. 145.

¹⁶⁵ SdP předtím odmítla uznat dohodu mezi československou vládou a aktivistickými stranami, mezi které patřila např. DSAP z roku 1937. V dohodě vlády s aktivistickými stranami slibovali revizi vládní

Hitlerových instrukcí SdP tento návrh odmítla. Své nároky představila SdP na plenárním zasedání strany, které se uskutečnilo od 23. dubna 1938. Výčet požadavků přednesl předseda strany SdP Henlein následující den. Jejich realizace by znamenala vytvoření autonomní sudetoněmecké oblasti uvnitř československé republiky, de facto tedy rozbití jednotného Československa. Oněch osm bodů obsahovalo: 1. úplné zrovnoprávnění německé národní skupiny s českým národem; 2. uznání sudetoněmecké národní skupiny jako právní osoby s cílem zachovat toto rovnoprávné postavení ve státě; 3. stanovení a potvrzení sudetoněmeckého sídelního území; 4. zavedení sudetoněmecké samosprávy v sudetoněmeckém sídelním území na všech úsecích veřejného života, pokud jde o zájmy a záležitosti německé národní skupiny; 5. vytvoření právní ochrany pro sudetoněmecké státní příslušníky žijící mimo uzavřené sídelní území jejich národní skupiny; 6. odstranění bezpráví spáchaného na sudetských Němcích od roku 1918 a náhrada škod způsobených jim v jeho důsledku; 7. přijetí a uskutečnění zásady: na německém území jen němečtí veřejní zaměstnanci; 8. plnou svobodu přiznání se k německé národnosti a k německému světovému názoru.¹⁶⁶ Československé vládě bylo jasné, že tyto body nebude schopna splnit, po Henleinově projevu dne 1. května bylo navíc jasné, že karlovarské požadavky nejsou minimální, ale spíše maximální.¹⁶⁷

Vliv SdP sílil nadále, jak je patrné z výsledků voleb do obecních anebo městských zastupitelstev, které se konaly v období od 29. května až do 12. června 1938. Zatímco ve „vnitrozemí“ byla situace jiná, zde zvítězily Komunistická strana Československa a Československá strana národně socialistická, v oblastech s vyšším počtem německého obyvatelstva vyhrála nepřekvapivě Henleinova SdP a neztratila žádné hlasy ani po jeho řeči v Karlových Varech, kde se už otevřeně hlásila k nacismu, naopak ještě získala další hlasy navíc.¹⁶⁸ SdP se tak v ČSR stala nejsilnější německou politickou stranou a nasazeným „trojským koněm“ německého nacismu.

Později se Henlein sešel s Hodžou, aby s ním projednal nároky vyplývající z rokování sjezdu v Karlových Varech. Hodža mu naopak předložil návrh

menšinové politiky v oblastech ekonomiky, politiky, kultury. Protinávrh od SdP na ochranu národa předložený ve stejném roce vláda odmítla jako protiústavní. V něm SdP požadovala autonomii. Viz SLÁDEK, M., *Němci v Čechách. Německá menšina v Českých zemích a Československu 1848-1946*, Praha 2003, s. 65.

¹⁶⁶ ČELOVSKÝ, B., *So oder so – řešení české otázky podle německých dokumentů 1933-1945*, Ostrava 2002, s. 147-148.

¹⁶⁷ KUKLÍK, J., NĚMEČEK, J., *Od národního státu ke státu národnosti? Národnostní statut a snahy o řešení menšinové otázky v Československu v roce 1938*, Praha 2013, s. 94.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 104.

národnostního statutu, který byl základnou jednání SdP s československou vládou. Na tento návrh reagovala SdP protinávrhem, který předala vládě dne 8. června. Celý název zněl Návrh o novém uspořádání vnitrostátních poměrů Československa podle osmi bodů z projevu předsedy Sudetoněmecké strany Konrada Henleina v Karlových Varech dne 24. dubna 1938.¹⁶⁹ Dokument vyžadoval rozsáhlou teritoriální autonomii s vlastní komunální správou.¹⁷⁰

Memorandum obsahovalo 14 bodů: 1. demokracie vyžaduje rovnost práv a příležitostí pro rozvoj nejenom pro jednotlivce, ale i národy a národnostní skupiny v rámci státu; 2. definice suverénního lidu jako sjednocené národnosti státu, z nichž každá je právní osobou s vlastními vládními orgány, s právem pěstovat mezi vlastními členy pocit národní jednoty a s příslušným podílem ve vládě státu; 3. každá národnost musí mít své autonomní území (německé území stanoveno podle podmínek v roce 1918) s recipročními právy menšin žijícími na tomto území; 4. seznam záležitostí, které musí být v kompetencích národnostní autonomní vlády včetně některých otázek týkajících se členů národnosti spravovaných autonomní vládou na celém území státu, klauzule tohoto bodu vyhrazovala státu právo uzavírat mezinárodní dohody, např. o sociální péči, zdravotnictví a zemědělství, a dohlížet na jejich plnění; 5. zákonodárná moc byla svěřena parlamentu státu ve všech záležitostech, které nepatřily do národní autonomie, s právem navíc určovat základní principy péče a zdravotnictví, parlament se však měl skládat z národnostních skupin poslanců, z nichž každá měla vytvořit zákonodárný sněm vlastní národnosti s pravomocí spravovat finance a volit prezidenta autonomní vlády; 6. výkonná moc, kdy prezidenti autonomních vlád se měli ex officio stát členy ústřední vlády a Nejvyšší rady obrany státu; 7. potlačení ministerstev, jejichž pravomoci zcela přejdou na autonomní vlády, a vytvoření národních sekcí na zbývajících ministerstvech, kromě ministerstva obrany, zahraničních věcí a financí; 8. státní úředníci mají být členy té národnosti, jejichž záležitosti vyřizují; 9. národní sekce by měly být zřízeny u soudů druhé instance a nejvyššího soudu; 10. státní úředníci musí ovládat jazyk svých podřízených, občanů, se kterými by mohli přijít do styku, a ostatních úředníků stejného postavení; 11. vznik seznamu veřejných institucí a orgánů, kde měl být uplatněn princip národních sekcí

¹⁶⁹ Německy Skizze über Neuordnung der innerstaatlichen Verhältnisse der Tschechoslowakei auf Grund der acht Punkte aus der Rede der Vorsitzenden der Sudetendeutschen Partei, Konrad Henlein, in Karlsbad am 24. April 1938. Viz KURAL, V., *Konflikt místo společenství? Češi a Němci v československém státě (1918-1938)*, Praha 1993, s. 181.

¹⁷⁰ Cit. dle: KUKLÍK, J., NĚMEČEK, J., *Od národního státu ke státu národnosti? Národnostní statut a snahy o řešení menšinové otázky v Československu v roce 1938*, Praha 2013, s. 105.

a poměrného zastoupení; 12. státní rozpočet měl představovat společnou vůli národních skupin parlamentu, i když v případě neshody měla vláda právo vyhlásit dekretem krátkodobý prozatímní rozpočet; 13. nezbytnou reorganizaci státu musí schválit zákon, který nebude možno měnit hlasem většiny; 14. vymezení určitých bodů k nápravě křivd, které se týkají pozemkové reformy, vyššího vzdělávání, menšinových škol, dotací bankám a zákonů o legionářích – bude nutné poskytnout reparace za škody způsobené německé národní skupině v minulosti.¹⁷¹

Německé požadavky shrnul dne 9. června 1938 prezident Beneš následovně: 1. uznání národností za subjekty práva; 2. rozdělení území do německého Siedlungsgebiet a nové rozdělení okresů; 3. rozšíření samosprávy – od obce až k Volkstagu;¹⁷² 4. Volkstag a zemská nacionální zastupitelstva; 5. katastr národností; 6. národnostní sekce v ministerstvech; 7. němečtí úředníci do německého Siedlungsgebiet; 8. národnostní proporcionalita úředníků; 9. nové jazykové právo (v úřadech a parlamentě); 10. národnostní klíč v rozpočtu; 11. kontrola provedení národnostního klíče v rozpočtu; 12. zastoupení v centrálních hospodářských, finančních, pojišťovacích, sociálních, hygienických institucích atd.; 13. odškodnění za politiku od roku 1918 (minoritní školy, sanace bank, pozemková reforma, univerzita atd.).¹⁷³ Tyto požadavky byly v reálu neproveditelné, aniž by nebyly v rozporu s platnou ústavní listinou ČSR, a pokud by se přeci jen měly zrealizovat, musela by se zásadně proměnit ústava.¹⁷⁴

Situace se ještě více vyhrotila po projevu Adolfa Hitlera na konci sjezdu NSDAP dne 12. září 1938. V něm Hitler mimo jiné pronesl: „*Mluvíím o Československu! Poměry v tomto státě jsou, jak je všeobecně známo, nesnesitelné. Politicky bylo dnes půl osma milionů lidí ve jménu práva sebeurčení nějakého pana Wilsona okradeno o jakékoliv sebeurčení a sebeurčovací právo. Hospodářsky jsou tito lidé plánovitě přiváděni na mizinu, a tím vydáváni pomalému vyhubení. Tyto pravdy nemohou být odstraněny ze světa frázemi. Skutečnosti o nich svědčí. Bída sudetských Němců je nevýslovná. Chtějí je zničit. Z hlediska lidského jsou nesnesitelnou formou utlačování a zachází se s nimi tak, že to zneuctuje. Když nesmí půl čtvrtá milionů skoro osmdesátimilionového národa zpívat píseň, která se jim líbí, jen proto, že se to nelíbí*

¹⁷¹ SLÁDEK, M., *Němci v Čechách. Německá menšina v Českých zemích a Československu 1848-1946*, Praha 2003, s. 94-95.

¹⁷² Měl být součástí samosprávy, v čele s předsedou.

¹⁷³ BENEŠ, E., *Paměti 1938-1945. Paměti III – Dokumenty*, ed. HAUNER, M., Praha 2007, s. 94.

¹⁷⁴ KUKLÍK, J., NĚMEČEK, J., *Od národního státu ke státu národností? Národnostní statut a snahy o řešení menšinové otázky v Československu v roce 1938*, Praha 2013, s. 107.

*Čechům, nebo když jsou do krve zbiti jen proto, že nosí punčochy, které se Čechům nelíbí, nebo když jsou terorizováni a týráni, protože se zdraví pozdravem, který je Čechům nepříjemný, když je pro každý projev národního života štvou a honí jako zvěř – to může být snad úctyhodným zástupcům našich demokracií lhostejné, nebo možná dokonce sympatické. Já však mohu říct zástupcům těchto demokracií jen, že nám to není lhostejné, a že když tyto mučené bytosti nemohou samy najít právo a pomoc, dostane se jim obojího od nás. Bezprávnost těchto lidí musí jednou skončit.*¹⁷⁵

Právě tento projev nacistického vůdce vyvolal v Sudetech masové nepokoje a přerostl až v pokus o puč s výzvou k připojení k Německu. Hromadily se útoky na veřejné budovy a vše, co bylo české, např. školy, i na české obyvatele, veřejné činitele. Hněv obrátili i na ty Němce, kteří nesympatizovali se stranou SdP, tedy německé sociální demokraty a komunisty, z nichž někteří byli zabití a jiní odvečeni za hranice.¹⁷⁶ Na mnoha místech vyústily bojůvky v ozbrojené střety s československými bezpečnostními silami, po vyhlášení stanného práva se v postižených oblastech po nasazení armády se situace trochu zklidnila.¹⁷⁷ Dne 16. září 1938 československá vláda rozpustila SdP a vydala zatykač na její představitele, Henleina a Franka, ti ovšem uprchli do Německa.

V jedné z výzev, které vysílal i německý rozhlas dne 16. září 1938, Henlein prohlásil: „Český národ ukázal celému světu s konečnou platností, že je nemožné žít s ním v jednom státě. Zkušenosti dvacetiletého tyranství, a především těžce krvavé oběti posledních dnů opravňují mě prohlásit: 1. v roce 1919 bylo nám upřeno slavnostně slíbené právo na sebeurčení a byl nám proti naší vůli vnucen český stát; 2. aniž bychom se někdy zřekli práva na sebeurčení, pokusili jsme se za těžkých obětí o všechno, abychom si zajistili v českém státě svou existenci; 3. všechno úsilí, abychom český národ a jeho odpovědné činitele přiměli k čestnému a spravedlivému vyrovnání, ztroskotalo na jejich nesmiřitelné snaze nás vyhladit. V této hodině útrap sudetských Němců předstupuji před Vás, německý národ a celý civilizovaný svět a prohlašuji:

¹⁷⁵ Projev následujícího dne vytiskly noviny Freiburger Zeitung, v internetové podobě dostupné z: <http://de.metapedia.org/m/images/3/3a/Frz.1938-09-13a.01.jpg>; <http://de.metapedia.org/m/images/a/a4/Frz.1938-09-13a.02.jpg>; <http://de.metapedia.org/m/images/d/db/Frz.1938-09-13a.03.jpg>; <http://de.metapedia.org/m/images/8/89/Frz.1938-09-13a.04.jpg> (vše 23. 3. 2016).

¹⁷⁶ BRANDES, D., *Sudetští Němci v krizovém roce 1938*, Praha 2012, s. 243-248.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 251-252.

*Chceme žít jako svobodní němečtí mužové a ženy! Chceme opět mír a práci v naší vlasti! Chceme domů do říše! Bůh žehnej nám a našemu spravedlivému boji!*¹⁷⁸

Den poté schválil v Německu Henlein vznik organizace, která měla vyvolávat nepokoje, sabotáže, unášet rukojmí a též udržovat v sudetských oblastech napětí, jednalo se o Sudetoněmecký dobrovolnický sbor.¹⁷⁹ Svou činnost SdFK zahájila dne 19. září 1938 v noci přepady československých celnic a policejních stanic. Celková bilance ze strany SdFK byla hrozivá – bylo zabito 110 Čechů, dalších 2029 bylo zajato a odvečeno za československé hranice.¹⁸⁰

Velké Británii a Francii se nelíbila „pomalá jednání“ ČSR, a proto oba její vyslanci předali dne 19. září 1938 prezidentovi nótu o nutnosti územních ústupků. Obě země se usnesly, a to doslova, že zachování míru a ochrana životních zájmů ČSR mohou být zajištěny jedině tehdy, jestliže některé okresy budou postoupeny Německu. Tohoto kroku se mělo docílit buď přímým přenecháním, nebo plebiscitem. Jednalo by se o okresy s více než 50% německého obyvatelstva.¹⁸¹ Hodžova vláda nejprve tento návrh odmítla,¹⁸² dlouho však nemohla vzdorovat nátlaku ze zahraničí a již 21. září 1938 přijala pod donucením britsko-francouzský plán na řešení sudetoněmecké otázky ovšem s výhradou, že dokumenty byly vypracovány bez předchozí konzultace s československou vládou.¹⁸³ Milan Hodža odstoupil dne 22. září 1938 z postu předsedy vlády, v dočasném úřednickém kabinetu „vlády národní jednoty“ ho nahradil armádní generál Jan Syrový.¹⁸⁴

Adolf Hitler pochopil, že spojenci ČSR v případě konfliktu nepřijdou republice na pomoc, proto začal více naléhat na Velkou Británii ve věci sudetoněmecké otázky, stalo se tak při jednání britského ministerského předsedy Nevilla Chamberlaina s Adolfem Hitlerem v Godesbergu ve dnech 22. – 24. září 1938. Britský představitel ujistil

¹⁷⁸ BENEŠ, E., *Paměti 1938-1945. Paměti III – Dokumenty*, ed. HAUNER, M., Praha 2007, s. 185-186.

¹⁷⁹ Zkráceně SdFK. Dokumente zur Deutschlandpolitik: Europäische Beratende Kommission. 15. Dezember 1943 bis 31. August 1945, Reihe I, Band 5, ed. ELZER, H., München 2003, s. 819. Srov. BENDA, J., *Útěky a vyhánění z pohraničí českých zemí 1938-1939. Migrace z okupovaného pohraničí ve druhé republice*, Praha 2013, s. 50; Handbuch des Antisemitismus. Judenfeindschaft in Geschichte und Gegenwart – Organisationen, Institutionen, Bewegungen, Band 5, ed. BENZ, W., München 2012, s. 593.

¹⁸⁰ BENDA, J., *Útěky a vyhánění z pohraničí českých zemí 1938-1939. Migrace z okupovaného pohraničí ve druhé republice*, Praha 2013, s. 50.

¹⁸¹ BENEŠ, E., *Paměti 1938-1945. Paměti III – Dokumenty*, ed. HAUNER, M., Praha 2007, 191-192.

¹⁸² Celé znění odpovědi Hodžovy vlády viz BENEŠ, E., *Paměti 1938-1945. Paměti III – Dokumenty*, ed. HAUNER, M., Praha 2007, s. 196-198.

¹⁸³ BENEŠ, E., *Paměti 1938-1945. Paměti III – Dokumenty*, ed. HAUNER, M., Praha 2007, s. 206.

¹⁸⁴ Jan Syrový (1888-1970) byl československý velitel Československých legií v Rusku a na krátký okamžik jak předseda vlády, tak ministr národní obrany po dobu Mnichovské krize. Za Protektorátu Čechy a Moravy byl ministr národní obrany.

německého vůdce, že berchtesgadenské požadavky z minulého setkání obou státníků byly splněny a že ČSR odstoupí svá území. Z britského pohledu tedy už nic nebránilo uzavření sporu mírovou cestou. Hitler však předložil další ultimáta, která byla sepsána v tzv. Godesberském memorandu. Podpořil nejen územní požadavky Polska a Maďarska, které poslaly ČSR nóty ve dnech 21. a 22. září 1938, ale zároveň rozšířil teritoriální nároky Henleinovy strany. Část území měla být předána okamžitě a ve zbytku měl proběhnout plebiscit stanovený do 25. listopadu. Navíc žádal odevzdání celého neporušeného československého opevňovacího systému. Nově přibýlo i datum, kdy se měly postoupit dané oblasti – do 1. října 1938.¹⁸⁵ Odpověď vlády zazněla slovy vyslance Jana Masaryka: „*Má vláda chce prohlásiti co nejslavnostněji, že požadavky pana Hitlera v jejich nynější formě jsou naprosto a bezpodmínečně nepřijatelný mojí vládě. Proti těmto novým a ukrutným požadavkům cítí vláda moje jako svou povinnost postavit se k nejzazšímu odporu – a my tak učiníme s boží pomocí. Národ svatého Václava, Jana Husa a Tomáše Masaryka nebude národem otroků.*“¹⁸⁶ Syrového vláda zároveň vyhlásila mobilizaci branné moci.

Odmítnutí godesberského prohlášení nenechal Hitlera bez reakce. V projevu, který pronesl ve Sportovním paláci dne 26. září 1938, mimo jiné uvedl: „*Nehodlám nečinně přihlížet, jak tento šílený Beneš se domnívá, že může prostě týrat tři a půl milionu lidí. Německá trpělivost je u konce. Nyní vystupují proti sobě dva muži – tam je pan Beneš a tu jsem já!*“¹⁸⁷ Zároveň pohrozil válkou, pokud ČSR nepřijme godesberské požadavky.

Prezident Beneš musel v této kritické situaci čelit mnohonásobnému útoku z celého světa – např. americký prezident Franklin D. Roosevelt se na něj v telegramu ze dne 26. září 1938 obracel s prosbou, aby nepřerušoval jednání usilující o pokojné vyřešení rozporu.¹⁸⁸ O den později předal britský vyslanec sir Basil Cochrane Newton¹⁸⁹ prezidentovi Benešovi Chamberlainův plán časového rozvrhu, tedy timetable, pro vydání sudetských okresů. Jednalo se o časové upřesnění Hitlerova

¹⁸⁵ BENEŠ, E., *Paměti 1938-1945. Paměti III – Dokumenty*, ed. HAUNER, M., Praha 2007, s. 223-224.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 227-228.

¹⁸⁷ Projev následujícího dne vytiskly noviny Freiburger Zeitung, v internetové podobě dostupné z: <http://de.metapedia.org/m/images/b/b9/Frz.1938-09-27a.01.jpg>
<http://de.metapedia.org/m/images/e/ef/Frz.1938-09-27a.02.jpg>
<http://de.metapedia.org/m/images/a/a7/Frz.1938-09-27a.07.jpg> (vše 3. 4. 2016).

¹⁸⁸ BENEŠ, E., *Paměti 1938-1945. Paměti III – Dokumenty*, ed. HAUNER, M., Praha 2007, s. 232.

¹⁸⁹ Sir Basil Cochrane Newton (1889-1965) byl britský diplomat. Mezi léty 1927 až 1929 působil v Pekingu. Později pobýval v Berlíně, kde mezi léty 1935 až 1936 byl jako chargé d'affaires. Od roku 1937 byl vyslancem v Praze.

memoranda z Godesbergu na vyklizení sudetoněmeckých oblastí, převod měl být dokončen do konce října.¹⁹⁰ Ani nyní Beneš neustoupil a britský návrh a Hitlerovy požadavky nepřijal.

To, co později následovalo, mělo katastrofální dopad na celou Evropu, i když někteří účastníci konference naopak předpokládali, že tím Evropu zachrání. Dne 29. září se v Mnichově sešli čtyři evropští představitelé: Itálie – reprezentovaná Benitem Mussolinim, Velká Británie – v čele s Nevillem Chamberlainem, Německo – ztělesněné Adolfem Hitlerem a Francie – zastoupena Édouardem Daladierem. Československo pozváno nebylo, a i přestože o účast žádalo, bylo z jednání vyloučeno. Československá delegace ve složení vyslance Vojtěcha Mastného a legačního rady Huberta Masaříka byla sice v Mnichově přítomna, ovšem nikoliv na konferenci, ale v pokoji hotelu Regina, který hlídalo gestapo. Když se konference usnesla na závěr na vytvoření tzv. mnichovské dohody a stanovisko československé strany nebylo vůbec zapotřebí, byli oba českoslovenští zástupci zavoláni do konferenčního sálu, ve kterém se nacházeli Chamberlain, Frank Ashton-Gwatkin,¹⁹¹ sir Horace Wilson,¹⁹² Daladier, Alexis Léger.¹⁹³ Pobyt v Mnichově zachytil Masařík takto: „*Chamberlain krátkým úvodem se zmínil o právě domluvené dohodě a dal vyslanci Mastnému k přečtení nahlas text dohody. (...) Zatímco vyslanec Mastný mluvil s Chamberlainem o menších detailech (Chamberlain neustále zíval bez rozpaků), ptal jsem se Daladiera a Légera, zda čekají nějaké vyjádření neb odpověď naší vlády na nám předloženou dohodu. Daladier zřejmě v rozpacích neodpovídal, zato Léger s poznámkou, že čtyři státníci neměli mnoho času, řekl výslovně, že žádné naší odpovědi již nečekají, že to považují samozřejmě za přijato a že jen naše vláda musí do dneška pěti hodin vyslati svého plnomocníka na schůzi mezinárodní komise do Berlína. V sobotu musí přijet do Berlína náš důstojník k okamžitému projednání evakuace prvního pásma. Situace stávala se již skutečně tíživou pro všechny přítomné, nám bylo dostatečně brutálně vysvětleno, a to*

¹⁹⁰ BENEŠ, E., *Paměti 1938-1945. Paměti III – Dokumenty*, ed. HAUNER, M., Praha 2007, s. 238. Srov. DEJMEK, J., *Nenaplněné naděje. Politické a diplomatické vztahy Československa a Velké Británie od zrodu První republiky po konferenci v Mnichově (1918-1938)*, Praha 2003, s. 437.

¹⁹¹ Frank Ashton-Gwatkin (1889-1976) byl britský diplomat. Měl významný vliv na britskou zahraniční politiku na Blízkém východě na počátku 20. století.

¹⁹² Sir Horace John Wilson (1882-1972) byl britský poradce Nevilla Chamberlaina. V době sudetské krize byl poslán britským ministerským předsedou jako emisář Adolfu Hitlerovi.

¹⁹³ Alexis Léger (1887-1975) byl francouzský diplomat a básník píšící pod pseudonymem Saint-John Perse oceněný Nobelovou cenou za literaturu. Od roku 1932 působil jako generální ředitel francouzského ministerstva zahraničí.

Francouzem, že je to rozsudek bez odvolání a bez možnosti oprav. Československá republika v hranicích z roku 1918 přestala existovat.“¹⁹⁴

Dohoda obsahovala body: 1. vyklizení začne 1. října; 2. Spojené království, Francie a Itálie se shodly, že vyklizení území bude dokončeno do 10. října, aniž by byla zničena jakákoli zařízení, která se zde nacházejí, a že československá vláda bude odpovídat za hladké provedení tohoto bodu; 3. podrobnosti vyklizení budou stanoveny mezinárodní komisí složenou ze zástupců Německa, Spojeného království, Francie, Itálie a Československa; 4. obsazování převážně německého území německými jednotkami začne 1. října; čtyři oblasti vyznačené na připojené mapě obsadí německá vojska následovně: území označené číslem I 1. a 2. října; území označené číslem II 2. a 3. října; území označené číslem III 3., 4. a 5. října; území označené číslem IV 6. a 7. října; zbývající území převážně německého charakteru bude neprodleně vymezeno výše uvedenou mezinárodní komisí a bude obsazeno německými jednotkami do 10. října; 5. mezinárodní komise uvedena v odstavci 3 určí oblasti, ve kterých se uskuteční plebiscit; tyto oblasti budou do vyhlášení jeho výsledků obsazeny mezinárodními jednotkami; stejná komise stanoví způsob, jakým se hlasování bude konat, vycházejíc ze Saarského plebiscitu a také určí jeho datum, ne pozdější než konec listopadu; 6. o konečném průběhu hranic rozhodne mezinárodní komise, která bude také oprávněna doporučit čtyřem mocnostem, Německu, Spojenému království, Francii a Itálii, v určitých výjimečných případech menší úpravy v přísně etnograficky určených oblastech, které mají být připojeny bez plebiscitu; 7. v oblastech připadajících Německu bude zaručena možnost příchodu a odchodu Čechů, kterou budou moci využívat v šesti měsících od data podepsání této dohody; německo-československá komise stanoví podrobnosti této možnosti, berouc ohledy na ulehčení problémů otázek s přemísťováním obyvatelstva a jeho usazováním vyvstávajících z předání území; 8. československá vláda ve lhůtě čtyř týdnů po podpisu dohody propustí ze svých vojenských a policejních sil jakéhokoli sudetského Němce, který si to bude přát, a ve stejné lhůtě osvobodí sudetoněmecké vězně, kteří si odpykávají trest za politické zločiny.¹⁹⁵

Následovaly ještě tři dodatky, z nichž byly pro ČSR nejdůležitější dva. První dodatek obsahoval prohlášení vlády Jeho Veličenstva ve Spojeném království

¹⁹⁴ BENEŠ, E., *Paměti 1938-1945. Paměti III – Dokumenty*, ed. HAUNER, M., Praha 2007, s. 246-247.

¹⁹⁵ SLÁDEK, M., *Němci v Čechách. Německá menšina v Českých zemích a Československu 1848-1946*, Praha 2003, s. 123-125.

a francouzské vlády, že dodrží záruku, obsaženou v 6. odstavci anglo-francouzských nabídek z 19. září, vztahujících se k mezinárodní garanci hranic Československa proti nevyprovokovanému napadení. Jakmile bude upravena otázka polských a maďarských menšin, dají Německo a Itálie Československu své záruky.¹⁹⁶

Druhý dodatek vyjadřoval proklamaci hlavních představitelů vlád čtyř mocností o tom, že problémy polských a maďarských menšin v Československu, nebudou-li vyřešeny do tří měsíců dohodou mezi příslušnými vládami, se stanou předmětem dalšího setkání přítomných čtyř hlav evropských mocností.¹⁹⁷

Ráno 30. září 1938 zástupci Francie a Anglie důrazně žádali prezidenta Beneše, aby vláda dohodu ještě téhož dne přijala. Na dopoledním mimořádném zasedání vlády informoval Beneš o situaci a oznámil, že nevidí jiné východisko, než akceptovat mnichovskou dohodu. Prohlásil: „*Kdybychom nepřijali, udělali bychom čestnou válku. Ale ztratili bychom samostatnost a národ by byl vyvražděn.*“¹⁹⁸ Později téhož dne pak ministr zahraničí Kamil Krofta¹⁹⁹ sdělil francouzským a anglickým zástupcům, že se ČSR podřizuje rozhodnutí, které bylo učiněno v Mnichově.

Tak skončila existence tzv. první republiky. Po vyhlášení mnichovské dohody přišlo ČSR celkem o 41 000 km² a o 4,9 milionu obyvatel vesměs německé, maďarské a polské národnosti, neboť Polsko a Maďarsko též zabraly menší oblasti. Vznikla tzv. druhá republika.

Se zánikem republiky se do „osvobozených“ sudetských oblastí vrátil i Konrad Henlein. Ve stejný den, kdy začalo zabírání sudetských oblastí, jmenoval Hitler Henleina říšským komisařem pro sudetoněmecká území.²⁰⁰ Zároveň ve stejný den pronesl k jednotkám SdFK v Bayreuthu: „*Ukončením mnichovské konference čtyř velmocí se také končí vojenská činnost Freikorpsů. Stojíme před další velkou čestnou a zodpovědnou úlohou. Vůdce nařídil, aby sudetoněmecký Freikorps převzal ochranu obyvatelstva k udržení klidu a pořádku v naší domovině. (...) Kamarádi! Budete chránit naši domovinu bok po boku s policií Třetí říše. Vždy k ní chovejte upřímné přátelství.*

¹⁹⁶ SLÁDEK, M., *Němci v Čechách. Německá menšina v Českých zemích a Československu 1848-1946*, Praha 2003, s. 125.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 126.

¹⁹⁸ Cit. dle: DEJMEK, J., *Edvard Beneš. Politická biografie českého demokrata. Část druhá: Prezident republiky a vůdce národního odboje (1935–1948)*, Praha 2008, s. 176.

¹⁹⁹ Kamil Krofta (1876-1945) byl československý univerzitní profesor, politik a diplomat. V letech 1936 až 1938 působil v Hodžově vládě jako ministr zahraničních věcí.

²⁰⁰ BRÜGEL, J. W., *Češi a Němci 1918-1938*, Praha 2006, s. 653.

*Dokažte, že jste nacionální socialisté! Vše pro našeho milého Vůdce, pro náš veliký národ a naši krásnou vlast!*²⁰¹

Po příjezdu na již německé území Henlein z nové pozice říšského komisaře vydal prohlášení, ve kterém uvedl, že na sudetoněmeckém území se jako jediná politická strana uznává SdP.²⁰² Ta byla později sloučena s NSDAP, k čemuž došlo dne 30. října 1938. Zároveň byl Konrad Henlein povýšen na SS-Gruppenführera, jmenován župním vedoucím NSDAP a později se v nově vzniklé Sudetské župě se stal říšským místodržícím se sídlem v Liberci.²⁰³

Oblast Sudet zůstala pod patronací Německa až do konce druhé světové války. Poté přišlo to, co zůstává „jizvou“ v české historii, a to odsun Němců na základě Dekretu prezidenta republiky.²⁰⁴

4.2. Runcimanova mise

V krizovém roce 1938 vyslali Britové²⁰⁵ do ČSR lorda Waltera Runcimana jako nezávislého pozorovatele.²⁰⁶ Měl za úkol činit nátlak na prezidenta Edvarda Beneše, aby vyšel vstříc sudetoněmeckým požadavkům. Jako přítel britského premiéra Nevilla Chamberlaina zastával Runciman stejné přesvědčení – pacifistickou politiku appeasementu,²⁰⁷ tedy že jakékoliv řešení je lepší než válečný konflikt s Německem. Mise měla působit v ČSR ve dnech 3. srpna až 16. září. Když poprvé předstoupil před novináře, přečetl předem připravené prohlášení, kde stálo, že je přítelem všech

²⁰¹ ČELOVSKÝ, B., *So oder so – řešení české otázky podle německých dokumentů 1933-1945*, Šenov u Ostravy 2002, s. 181.

²⁰² BRÜGEL, J. W., *Češi a Němci 1918-1938*, Praha 2006, s. 653.

²⁰³ Říšská župa Sudety, zkráceně Sudetská župa byl správní útvar vytvořený v dubnu 1939 v pohraničních územích obsazených na základě Mnichovské dohody nacistickým Německem. Rozloha župy činila 22 608 km². Hlavní metropolí župy bylo město Liberec. LEMKIN, R., *Axis Rule in Occupied Europe: Laws of Occupation, Analysis of Government, Proposals for Redress*, New Jersey 2005, Viz s. 341.

²⁰⁴ Tomuto úseku dějin se zabývám ve čtvrté kapitole.

²⁰⁵ Nápad vzešel od Edwarda Fredericka Lindley Wooda (1881-1959), před rokem 1934 známý jako Lord Irwin a po roce 1934 známý jako Lord Halifax. Lord Halifax byl britský politik. V letech 1926 až 1931 působil jako indický vicekrál. V letech 1938-1940 byl ministrem zahraničí. Viz BRÜGEL, J. W., *Češi a Němci 1918-1938*, Praha 2006, s. 572.

²⁰⁶ Lord Walter Runciman (1870-1949) byl britský konzervativní politik a loďařský magnát. V letech 1915–1940 působil jako zahraniční politický poradce mnoha koaličních a konzervativních vlád, úzce spolupracoval s Arthurem Nevillem Chamberlainem. Podrobněji VYŠNÝ, P., *The Runciman Mission to Czechoslovakia, 1938: Prelude to Munich*, Basingstoke 2003.

²⁰⁷ Pacifistická usměřovací politika, která se nejvýznamněji promítla ve 30. letech 20. století. Symbolizovala ustupování agresivním stranám, v té době Německu. Prosazováním appeasementu politici doufali, že když vyhoví agresivní straně v jejich požadavcích a potřebách, odvrátí světovou hrozbu a zachovají mír za každou cenu. Motivací byla hlavně hrůza nedávné první světové války, a víra, že lze tomuto podobnému masakru zabránit za každou cenu. Nejvýrazněji se politika appeasementu uplatnila např. v době etiopsko-italského konfliktu, či nacistické hrozby, která měla skončit podepsáním tzv. Mnichovské dohody a vyřešit otázku sudetských Němců.

a nepřitelem nikoho, a že mír může být podle jeho názoru zachráněn jen vzájemnou shodou.²⁰⁸

Runcimanova mise byla i podnětem k tomu, aby se proněmečtí šlechtici z českých zemí ztotožnili s politikou SdP a definitivně nacionalizovali směrem k ideji „Velkého Německa“.²⁰⁹

Na programu měl lord setkání se třemi skupinami – Sudetoněmeckou stranou, československou vládou, německými sociálními demokraty,²¹⁰ které si od této mise slibovaly každá něco jiného. Právě s demokraty se sešel Runciman k velké nelibosti SdP. Jako jejich zástupce přijal lord Wenzela Jaksche,²¹¹ Siegfrieda Taubeho²¹² a ekonomického experta Franze Rehwalda.²¹³

I když během schůzky nedal Runciman najevo svůj postoj, další britský pozorovatel byl otevřenější – lord Allen²¹⁴ hájil Henleinovu věc nepokrytě. Své poznatky zachytil Jaksch: „*Tři hodiny jsem se jednou pokoušel lorda Allena z Hurtwood přesvědčit o tom, že být ‚osvobození‘ právě Hitlerem si nepřejeme. Tvrdošijně opakoval pořád totéž: ‚Ale ty tři miliony sudetských Němců mají přece nárok na sebeurčení.‘ Moje zmínka o problému 300 milionů Indů na něj příliš nezapůsobila. Ano, ovšem, Bohu to budiž žalováno, na mnichovské katastrofě měli svůj díl viny i čelní pacifisté, i když z ušlechtilých pohnutek.*“²¹⁵

Němečtí demokraté přinesli na schůzku memorandum, ve kterém mimo jiné uvedli, že v roce 1919 si mnozí sudetští Němci přáli žít pod německou správou, ale připouštěli dva dobré důvody pro setrvání v Československu. Jedním z nich byla

²⁰⁸ KVAČEK, R., HEYDUK, M., *Československý rok 1938*, Děčín 2011, s. 75.

²⁰⁹ GLASSHEIM, E., *Urození nacionalisté. Česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*, Praha 2012, s. 190.

²¹⁰ Německá sociálně demokratická strana dělnická v ČSR (DSAP) byla sociální demokratická strana československých Němců v ČSR. Založena byla roku 1919, kdy se jejím předsedou stal Josef Seliger. V roce 1920 byla po volbách nejsilnější německou stranou. Po smrti Josefa Seligera se do čela postavil Ludwig Czech. V roce 1938 byl svržen z vedení strany Wenzelem Jakschem, který zaujal jeho postavení.

²¹¹ Wenzel Jaksch (1896-1966) byl československý politik DSAP německé národnosti. V roce 1924 zvolen do předsednictva strany. Později v opozici kritizoval pasivitu strany vůči Henleinovi. V březnu 1938 se na sjezdu strany stal předsedou DSAP, do tzv. mnichovské krize už nestihl uvést v činnost své koncepce prosazující např. národní socialismus (Volkssozialismus) – kombinace sociální demokracie, důraz na německé národní zájmy a nemarxistický přístup k socialismu, zčásti inspirovan myšlenkami Otty Strassera, bývalého zastupitele levicové frakce NSDAP.

²¹² Siegfried Taub (1876-1946) byl československý politik DSAP německé národnosti. Od roku 1924 zastával pozici generálního tajemníka DSAP. Ve 30. letech pomáhal německým uprchlíkům, kteří se uchýlili do ČSR. Mezi léty 1938 až 1939 vedl vystěhovaleckou ústřednu DSAP v Praze.

²¹³ Franz Rehwald (1903-1981) byl československý politik DSAP německé národnosti a novinář. Od roku 1925 byl členem DSAP.

²¹⁴ Reginald Clifford Allen, první baron Allen Hurtwood (1889-1939) byl britský politik. Zaujímal postoj pacifismu. Roku 1931 byl vyloučen z labouristické strany.

²¹⁵ Cit. dle: BRÜGEL, J. W., *Češi a Němci 1918-1938*, Praha 2006, s. 575.

skutečnost, že připojením sudetského území k Německu by utrpěl jejich průmysl a rozdělení Čech a Moravy mezinárodní hranicí by způsobilo obrovské problémy.²¹⁶ Celkově sociální demokraté v memorandu znovu obhajovali své postoje vůči fašismu a ČSR, zdůrazňovali spolupráci mezi Čechy a Němci, souhlasili s vytvořením národních kurií v rámci zemských parlamentů a krajské samosprávy. Nadto memorandum obsahovalo tři požadavky: 1. odstranění všech omezení při používání německého jazyka; 2. přísné poměrné zastoupení národností při jmenování a povyšování úředníků, při udělování zakázek vytvoření smíšeného výboru, který by dohlížel na dodržování těchto zásad; 3. podrobná opatření na podporu exportu a financování průmyslu v postižených oblastech.²¹⁷ Rázně odsuzovali SdP a její napojení na Německo, jediným mírovým řešením sudetoněmecké otázky, které DSAP spatřovala, bylo zlepšit ekonomickou situaci v těchto oblastech a přesvědčit sudetské Němce, aby dali šanci demokratické vládě.²¹⁸ Runciman si sice tyto požadavky vyslechl, nicméně je později nebral v úvahu.

Během svého pobytu na československém území trávil Runciman víkendy jako host na šlechtických sídlech – byl např. u Clary-Aldringena v Teplicích a czerninském zámku v Podbořanech.²¹⁹ Vše tu inscenovala SdP, aby si britští představitelé udělali špatný obraz o československé politice vůči menšinám. V Horní Kamenici se setkali s místní delegací SdP a vzali je na prohlídku opuštěné továrny, ukázali jim skupiny zchátralých činžovních domů a sešlou dětskou ozdravovnu.²²⁰ Hrabě Friedrich Ulrich Kinský už je ale neprovedl papírnou s dostatkem zakázek a moderním čistým sídlem v její blízkosti.²²¹

Šlechtici v sudetských oblastech byli proněmecky orientovaní a strana se vždy dopředu připravila, ustavila „politický štáb“ v čele s Karlem Hermannem Frankem a jakousi „společenskou skupinu“, kterou měl na starosti Runcimanův známý Ulrich

²¹⁶ SLÁDEK, M., *Němci v Čechách. Německá menšina v Českých zemích a Československu 1848-1946*, Praha 2003, s. 99.

²¹⁷ Tamtéž, s. 101.

²¹⁸ Tamtéž, s. 101.

²¹⁹ KVAČEK, R., HEYDUK, M., *Československý rok 1938*, Děčín 2011, s. 80. Dále pobýval u vzdáleného bratrance Kinského, Zdeňka Radslava Kinského, u Maxe Egona Hohenlohe-Langenburga. Viz GLASSHEIM, E., *Urození nacionalisté. Česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*, Praha 2012, s. 191.

²²⁰ Že zkrusovali skutečné podmínky v Sudetech a ukazovali delegaci „nejhorší barabizny“ v celém okolí, sděloval německý informátor ve zprávě určené pro britské ministerstvo zahraničí. Viz GLASSHEIM, E., *Urození nacionalisté. Česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*, Praha 2012, s. 192.

²²¹ BRANDES, D., *Sudetští Němci v krizovém roce 1938*, Praha 2012, s. 203.

Kinsky.²²² Během Runcimanova pobytu v ČSR sloužil princ Max Egon Hohenlohe jako spojka mezi členy mise a předákem SdP. Jako další proněmečtí šlechtici udržoval styky s řadou britských známých v Londýně včetně Runcimanna, Franka Ashton-Gwatkina nebo Vansittarta.²²³

První týdny návštěvy lorda Runcimana se obešly bez Henleinovy přítomnosti, spíše se britským představitelům vyhýbal.²²⁴ Princ Hohenlohe-Langenburg to připisoval vlivu Karla Hermanna Franka, který, jak se Max Egon zmiňuje se v dopise Ashtonovi-Gwatkinovi, naléhal na předáka SdP, aby Runcimanovu misi ignoroval, nechal ji ztrácet čas, ať se přesvědčí, že to není k užítku, a nakonec aby se vytyčil s požadavkem na plebiscit, což prakticky znamenalo připojení k Německu.²²⁵ Nebo jak si poznamenal říšský ministr propagandy Joseph Goebbels dne 30. července 1938, mohl být důvod úplně jiný: „Rozhovor s Henleinem. Je optimistický. Vyslání Runcimana mu sice nehodí, mohl by ho za jistých okolností dostat do nepříjemných nesnází.“²²⁶

Pár dní po tom, co se v hotelu Dolder v Curychu setkal Henlein s princem Maxem Egonem Hohenlohe-Langenburgem a Walterem Brandem,²²⁷ se princi podařilo přemluvit předáka SdP, aby se s Runcimanem setkal na jeho zámku Červený Hrádek.²²⁸

Ještě před samotným „vyvrcholením“ mise v podobě schůzky Henleina a Runcimana, se britský lord zúčastnil spolu se svým společníkem Ashtonem-Gwatkinem e u prince Maxe Egona recepce na jeho velkostatku, na kterou byly pozvány i další šlechtické rody, a to např. rod Khuenů, Claryů, Westphalenů. Ze zprávy Ashtona-Gwatkina pro britské ministerstvo zahraničí dozvíme, že člen mise vylíčil tyto aristokraty „zamilované“ do Henleina a SdP a že všichni měli společné zájmy, které shrnul do následujících bodů: 1. byli silnými stoupenci SdP; 2. osobně měli „Kuře“ [myšlen Konrad Henlein] velmi rádi; 3. byli proněmečtí a s výhradami i prohitlerovští;

²²² GLASSHEIM, E., *Urození nacionalisté. Česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*, Praha 2012, s. 190.

²²³ Tamtéž, s. 191.

²²⁴ Jak vtipně Runciman zaznamenal pro britské ministerstvo zahraničí: „Henlein nebyl viděn, ačkoliv musí být kdesi v Československu.“ Viz FABER, D., *Munich – The 1938 Appeasement Crisis*, London 2008, s. 212.

²²⁵ GLASSHEIM, E., *Urození nacionalisté. Česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*, Praha 2012, s. 191.

²²⁶ GOEBBELS, J., *Deníky 1935–1939*, svazek 3, Praha 2009, s. 344.

²²⁷ Walter Brand (1907-1980) byl sudetoněmecký politik a žurnalista. Byl blízkým přítelem Konrada Henleina. Od roku 1933 se angažoval v pozdější Sudetoněmecké straně. V roce 1936 byl obžalován za brání úplatků a z homosexuality, a proto byl z vedení strany odstraněn do zahraničí, konkrétně do Británie, kde působil jako zahraniční zpravodaj listu Die Zeit. Léta 1939 až 1945 kvůli své homosexualitě strávil v koncentračních táborech Sachsenhausen, Natzweiler a Heinkel-Oranienburg.

²²⁸ Cit. dle: GLASSHEIM, E., *Urození nacionalisté. Česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*, Praha 2012, s. 191.

4. vcelku ale nebyli pro to, aby byly Sudety Německem zabrány; 5. celkově souhlasili s připojením Rakouska; 6. o Čěších smýšleli velmi špatně a pohrdali jimi; 7. měli hrůzu z Ruska a bolševismu, o němž se domnívali, že pro ně představuje skutečné nebezpečí, pro to, co ještě zbývalo z jejich majetku, a pro tradici, na níž dosud lpěli; 8. Anglii a Angličany obdivovali a věřili, že přátelství mezi Německem a Anglií může svět zachránit.²²⁹ Toto shrnutí platilo i na ostatní příslušníky proněmeckých šlechticů, prince Maxe Egona Hohenlohe-Langenburga nevyjímaje.

První setkání Konrada Henleina a lorda Runcimana zprostředkoval princ Max Egon Hohenlohe-Langenburg na svém zámku Červený Hrádek.²³⁰ Schůzka se uskutečnila dne 18. srpna 1938. O tom, že k setkání s předákem SdP došlo tento den, věděli v Německu dříve než v ČSR. Proto když novináři dorazili k zámku, bylo skoro už po všem.²³¹ Na zámku čekalo na Runcimana téměř celé vedení Sudetoněmecké strany. S lordem přijel i další člen mise Frank Ashton-Gwatkin. Henleina doprovázel princ Max Egon a opět zastával funkci tlumočnicka. Na schůzce byla připravena mapa, na níž se dala označit území, která by mohla připadnout Německu. O těchto oblastech, o kterých by se rozhodlo třeba „plebiscitem“, chtěl Henlein s Runcimanem též hovořit.²³² Jako v předchozích situacích i tentokrát zahrál předák strany roli nepochopeného a umírněného politika, kterému československá vláda házela klacky pod nohy. Runciman na stížnosti na československou vládu reagoval s tím, že vláda se snaží vyjít vstříc požadavkům SdP a Henleina, jen bylo zapotřebí dát najevo jistou zdrženlivost. Lord odkazoval na slib ministerského předsedy Hodžy, že bude zvýšen počet německých úředníků na poštách v sudetoněmeckých oblastech.²³³ Henlein se této odpovědi vysmál a tvrdil, že by bylo třeba mnohem víc, aby se odčinilo dvacet let

²²⁹ Cit. dle: GLASSHEIM, E., *Urození nacionalisté. Česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*, Praha 2012, s. 192.

²³⁰ KVAČEK, R., HEYDUK, M., *Československý rok 1938*, Děčín 2011, s. 82.

²³¹ Tamtéž, s. 82. Přivítání na zámku bylo naplánované do detailu, jak to zaaranžoval princ. Jako stráž před zámkem posloužil jeho lesní personál oblečený do zelenohnědých uniforem. Služebnictvo přivítalo lorda Runcimana nacistickým pozdravem. Viz KVAČEK, R., HEYDUK, M., *Československý rok 1938*, Děčín 2011, s. 82. Ačkoliv novináři byli drženi mimo dosah delegace, němečtí a sudetoněmečtí novináři měli povoleno jít do vnitřního nádvoří zámku. Viz FABER, D., *Munich – The 1938 Appeasement Crisis*, London 2008, s. 214.

²³² KVAČEK, R., HEYDUK, M., *Československý rok 1938*, Děčín 2011, s. 82. Srov. GLASSHEIM, E., *Urození nacionalisté. Česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*, Praha 2012, s. 193.

²³³ GLASSHEIM, E., *Urození nacionalisté. Česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*, Praha 2012, s. 193.

diskriminace z české strany. Dodal, že v sudetoněmecké společnosti to vře a že bude později obtížné zabránit nebezpečným nepokojům.²³⁴

Jak vlastně dopadla Runcimanova schůzka s Henleinem? Z britské strany šlo o silné rozčarování. Jak stálo v depeši německého chargé d'affaires Andora Henckeho²³⁵ ze dne 20. srpna 1938: „*V kružích pražského ministerstva zahraničních věcí se tvrdí, že se doslechli od lidí blízkých lordu Runcimanovi, že Runciman nabyl velmi nepříznivý dojem z okázalosti a obsahu rozhovorů s Henleinem na Červeném Hrádku dne 18. srpna. Dělal si posměch z uniformovaných ‚vyžraných‘ SA-manů, kteří mají reprezentovat vyhládlé sudetské Němce (tak prý řekl sám Runciman). (...) Runciman se prý všeobecně vyjádřil nepříznivě o společenském chování zástupců SdP. Tak prý delegáti SdP při první návštěvě u něho ihned sáhli po cigaretách a začli kouřit, aniž by se tázali o dovolu. Mimo to se v cizím bytě neklepe popel z cigaret na podlahu.*“²³⁶ Dlouho nebyly zveřejněny žádné zprávy o obsahu rozhovorů na Červeném Hrádku. Ze zápisu Ashtona-Gwatkina nebylo možné se dozvědět nic o schůzce, Henleina však popisoval jako muže „dvou tváří“ – na jedné straně utiskovaný dobrák, na druhé straně nekompromisní bojovník za své karlovarské požadavky.²³⁷ Později nalezená Henleina zpráva odhalovala jinou Runcimanovu tvář, než by se očekávalo.

Henlein se pokoušel Runcimana přesvědčit o „záměrném zbídačení Sudetoněmectva a jeho hroudy“. Ujišťoval vedoucího mise, že nejvyšší politické a vojenské kruhy si přejí válku. Runciman se užasle zeptal Henleina, na základě čeho se tak domnívá, a odpověď Henleina zněla, že to nejsou žádné domněnky, ale informace z nejspolehlivějších zdrojů.²³⁸ V textu vychází najevo, že Henlein se pokoušel až urputně vystupovat ve své roli bojovníka, za kterou sklídl od Runcimana kritiku. Např. na Henleinovo tvrzení, že návrhy československé vlády jsou bezvýznamné, se dočkal Runcimanovy repliky: „*Každý Angličan by se jich chopil a pak požadoval víc.*“ Samozřejmě to nebyla odpověď, jakou si představoval Henlein, navíc když se nechtěl vůbec dohodnout. Jistě ho musel zaskočit Runcimanova odpověď na poznámku, že volání po návratu „domů, do Říše“ je třeba chápat, že ani v Německu není všechno tak,

²³⁴ GLASSHEIM, E., *Urození nacionalisté. Česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*, Praha 2012, s. 193.

²³⁵ Andor Hencke (1895-1984) byl německý diplomat za Výmarské republiky. Mezi léty 1933 až 1935 byl jako konzul v Kyjevě a od roku 1936 působil v Praze. V roce 1935 vstoupil do NSDAP.

²³⁶ ČELOVSKÝ, B., *So oder so – řešení české otázky podle německých dokumentů 1933-1945*, Ostrava 2002, s. 165.

²³⁷ BRÜGEL, J. W., *Češi a Němci 1918-1938*, Praha 2006, s. 577.

²³⁸ ČELOVSKÝ, B., *So oder so – řešení české otázky podle německých dokumentů 1933-1945*, Šenov u Ostravy 2002, s. 164. Srov. BRÜGEL, J. W., *Češi a Němci 1918-1938*, Praha 2006, s. 577.

jak si jeho lidé přáli. Na stesky na sudetoněmeckou bídu suše podotkl, že přechodný hospodářský nedostatek je všude, i v Anglii.²³⁹

Nabízí se otázka, proč i přesto všechno²⁴⁰ zastával lord Runciman smířlivější postoj k Sudetoněmecké straně, když se na vlastní oči na Červeném Hrádku přesvědčil, že ne vše, co se mu tvrdilo, bylo pravdivé. Nevyplývalo to z dobré známosti s princem Maxem Egonem, který dokázal ovlivnit britské politiky, aby apelovali na československou stranu ohledně sudetoněmecké otázky? Nebo to byly jasné instrukce z Londýna? Nebo se jednalo o jeho vlastní přesvědčení? Bohužel na tuto otázku nelze najít jednoznačnou odpověď.

I pročeští šlechtici se snažili setkat s lordem Runcimanem, došlo k několika schůzkám, které však byly zcela neúspěšné. Na rozdíl od svých sudetoněmeckých kolegů neuměli lobovat v zahraničí prostřednictvím významných kontaktů a spoléhali se primárně na londýnského velvyslance Jana Masaryka, aby jim zajistil potřebné britské známosti, ten ale v době mise byl mimo Prahu.²⁴¹

Druhé setkání Henleina a Runcimana na Červeném Hrádku proběhlo dne 28. srpna 1938.²⁴² Henlein vznesl nové požadavky: „*Žádáme od anglické vlády, aby československé vládě doporučila vzít za základ řešení sudetoněmecké otázky náš autonomistický program.*“²⁴³ I když nemohl Runciman otevřeně přiznat, že s Henleinovými požadavky souhlasí, začal jednat podle jeho přání. Po setkání na Červeném Hrádku předložil prezident Edvard Beneš tzv. třetí plán pro řešení národnostní otázky v ČSR. Ten obsahoval velké ústupky, ale nesplňoval Henleinovy tzv. karlovarské požadavky. Runcimanova mise označila plán za nedostatečný, SdP jej též odmítla a současně předložila další nároky. Lord Runciman se poté několikrát sešel s prezidentem Benešem, a přesvědčoval ho o nutnosti vypracování nového plánu vycházejícího právě z karlovarských požadavků. Prezident neměl na vybranou, neboť vedoucí mise ho přímo varoval, že budou-li Britové nuceni volit mezi Karlovarským programem a válkou, nesmí mít iluze o výsledku takové volby.²⁴⁴ Za britského nátlaku

²³⁹ BRÜGEL, J. W., *Češi a Němci 1918-1938*, Praha 2006, s. 577.

²⁴⁰ Dokonce uvažoval o mezinárodní konferenci, při níž by Velká Británie a Francie za cenu neutralizace Československa a autonomie pro sudetské Němce garantovaly nezávislost země v rámci tehdejších hranic. Viz BRÜGEL, J. W., *Češi a Němci 1918-1938*, Praha 2006, s. 577.

²⁴¹ GLASSHEIM, E., *Urození nacionalisté. Česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*, Praha 2012, s. 193.

²⁴² KVAČEK, R., HEYDUK, M., *Československý rok 1938*, Děčín 2011, s. 84.

²⁴³ OLIVOVÁ, V., *Zápas o Československo 1938*, Praha 1996, s. 155.

²⁴⁴ DEJMEK, J., *Nenaplněné naděje. Politické a diplomatické vztahy Československa a Velké Británie od zrodu První republiky po konferenci v Mnichově (1918-1938)*, Praha 2003, s. 402.

a vydírání připravil Beneš tzv. čtvrtý plán, neboli Návrh o postupu jednání ohledně úpravy národnostních otázek, který dne 5. září 1938 přijala československá vláda. V podstatě splňoval všechny karlovarské body.

Lord Runciman považoval misi za ukončenou po korespondenci s britským ministerským předsedou Chamberlainem, který se mu zmínil o záměru setkat se s Hitlerem v Berchtesgadenu dne 15. září 1938, aby s ním probral stupňující se Henleinovy požadavky.²⁴⁵ Konečným výstupem bylo Runcimanovo hlášení ze dne 21. září 1938. Ve zprávě adresované britskému ministerskému předsedovi mimo jiné stálo: „(...) Problém politických, sociálních a ekonomických vztahů mezi teutonskou a slovanskou rasou na území, které se nyní nazývá Československo, existuje již po mnoho staletí s obdobími urputného boje i relativního klidu. Není to nový problém a v současné fázi existují nové i staré faktory, které by musely být zvažovány v jakékoli detailní studii. (...) Mým úkolem bylo seznámit se s vývojem tohoto problému, s osobami, kterých se to nejvíce týká, a s návrhy na řešení z obou stran, tj. s „Nástinem“ předloženým sudetoněmeckou stranou československé vlády 7. června (který mimochodem zahrnoval 8 bodů z projevu pana Henleina v Karlových Varech) a s návrhem národnostního statutu, jazykového zákona a zákona o reformě státní správy předloženými československou vládou. Bylo zřejmé, že žádný z těchto návrhů není pro druhou stranu přijatelný natolik, aby se stal základem pro další jednání, a proto byla jednání 17. srpna přerušena. Po řadě soukromých rozhovorů mezi sudetskými vůdci a českými úřady přijala československá vláda novou základnu pro jednání, o které informovala mne 5. září a sudetské vůdce 6. září. Byl to takzvaný Čtvrtý plán. Podle mého názoru, a věřím, že i podle názoru zodpovědnějších sudetských představitelů, zahrnuje tento plán téměř všechny požadavky 8 karlovarských bodů a po menším vyjasnění a rozšíření je může zahrnovat všechny. Na této příznivé a nadějně základně by měla být jednání okamžitě obnovena, avšak obávám se, že právě to, že návrhy jsou tak příznivé, bude u extrémnějších členů sudetoněmecké strany působit proti nim. (...) Domnívám se, že to opět nevyhovuje sudetským extrémistům, a proto vyprovokovali a podněcovali incidenty 11. září a s větší úspěšností po Hitlerově projevu z 12. září.

V důsledku krveprolití a nepokojů takto způsobených sudetská delegace odmítla setkání s českými úřady, které bylo plánováno na 13. září. Pan Henlein a pan Frank předložili další seznam požadavků: stažení policie státu, omezení činnosti armády na

²⁴⁵ GLASSHEIM, E., *Urození nacionalisté. Česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*, Praha 2012, s. 196.

vojenské povinnosti atd. Československá vláda byla opět ochotna přijmout za jediné podmínky, že do Prahy přijede představitel strany a bude jednat o způsobech udržení pořádku. V noci 13. září pan Henlein tuto podmínku odmítl, veškerá jednání byla zcela přerušena. (...) Po odmítnutí nabídky československé vlády 13. září a po rozbití jednání panem Henleinem moje funkce zprostředkovatele fakticky skončila. Přímou i nepřímou se spojení mezi hlavními sudetskými vůdci a vládou říše stalo dominantním faktorem situace, spor přestal být sporem vnitřním. Nebylo součástí mé funkce pokusit se o zprostředkování mezi Československem a Německem. Odpovědnost za konečné rozbití jednání musí být podle mého názoru přičtena panu Henleinovi a panu Frankovi a těm jejich stoupencům v zemi i v zahraničí, kteří je pobízeli k extrémním a neústavním činům.²⁴⁶

Na jedné straně připisoval neúspěchy jednání SdP, ale na druhou stranu sympatizoval s myšlenkami hnutí a kritizoval ČSR, jak dále pokračoval: „Mám však velké sympatie pro sudetskou věc. Je těžké, když vám vládne cizí rasa. A já jsem získal dojem, že československá vláda v sudetských oblastech v posledních dvaceti letech, i když nebyla fakticky utlačovatelská a určitě ne "teroristická", byla poznamenána netaktností, nedostatkem porozumění, malichernou netolerancí a diskriminací až do té míry, že zášť německého obyvatelstva musela nezbytně směřovat k revoltě. I sudetští Němci cítili, že v minulosti jim československá vláda dala mnoho slibů, ale po těchto slibech následovalo jen málo činů, pokud vůbec nějaké. Tyto zkušenosti vedly k postoji otevřené nedůvěry k předním českým státníkům. Nedokáží říci, do jaké míry je tato nedůvěra zasloužená či nezasloužená, ale určitě existuje a jejím důsledkem je to, že ať tyto státníci hovoří jakkoli smířlivě, důvěru v myslích sudetských Němců nezískávají. A navíc v posledních volbách v roce 1935 získala sudetoněmecká strana více hlasů než kterákoli jiná jednotlivá strana a vytvořila fakticky druhou nejsilnější skupinu v parlamentu země, který má 300 členů. Poté, co se ke straně přidali další členové, je největší stranou v parlamentě. Vždy však mohou být přehlasováni, a proto se někteří z nich domnívají, že ústavní postup nelze pro jejich záležitosti použít.“²⁴⁷

Věnoval se i šlechtici kritizované pozemkové reformě, kterou považoval za jeden z případů diskriminace: „K těmto hlavním stížnostem se přidaly i místní nepřijemnosti. Čeští úředníci a policisté, kteří nemluvili německy vůbec nebo jen velmi špatně, byli ve

²⁴⁶ SLÁDEK, M., *Němci v Čechách. Německá menšina v Českých zemích a Československu 1848-1946*, Praha 2003, s. 171-172.

²⁴⁷ Tamtéž, s. 172.

velkém počtu jmenování do čistě německých okresů, čeští zemědělstí kolonisté byli podporováni v tom, aby se usidlovali na pozemcích předávaných v rámci pozemkové reformy uprostřed německé populace, pro děti těchto českých vetřelců byly ve velkém budovány školy, obecně se věří, že české firmy dostávaly přednost při udělování státních zakázek a že stát poskytoval práci a pomoc Čechům mnohem ochotněji než Němcům. Myslím si, že tyto stížnosti jsou do značné míry oprávněné.²⁴⁸

Po projevu Adolfa Hitlera kritickém vůči ČSR, poté, co se v Sudetech Němci pokusili o puč, vyhlásila vláda dne 13. září 1938 stanné právo a vedoucí představitelé SdP, tedy Henlein a Frank, uprchli do Německa. I o této události referoval lord Runciman ve své zprávě: „Když jsem 16. září z Prahy odjížděl, nepokoje v Sudetech, které ostatně vždy byly pouze sporadické, utichly. Ve značném počtu okresů byl zaveden režim nazvaný Standrecht, což je vlastně stanné právo. Sudetští vůdci, určitě alespoň ti extrémní mezi nimi, uprchli do Německa a vydávali prohlášení odsuzující československou vládu. V době svého odjezdu jsem dostal důvěryhodnou informaci, že počet obětí na obou stranách nepřesáhl 70. Pokud tedy freikorpsy pana Henleina nebudou záměrně podněcovány k překračování hranice, nemám důvod očekávat výrazné obnovení incidentů a nepokojů. Za těchto okolností by nadále nebyla nutná přítomnost policie státu v těchto oblastech. A protože tato policie je u německého obyvatelstva velmi neoblíbená a v posledních třech letech byla předmětem jeho hlavních stížností, měla by podle mého názoru být stažena co nejdříve. Domnívám se, že její odchod by snížil počet příčin k potyčkám a nepokojům.“²⁴⁹

Ztotožnil se i s Henleinovými myšlenkami ohledně sebeurčení sudetských Němců s tím, že by svoje smýšlení vyjádřili v plebiscitu, jak již předák SdP naznačoval na jejich setkání na Červeném Hrádku: „Dále jsem dospěl k názoru, že ty pohraniční okresy mezi Československem a Německem, kde sudetoněmecké obyvatelstvo tvoří významnou většinu, by měly okamžitě dostat právo na sebeurčení. Pokud bude nutné nějaké odstoupení území, a já myslím, že bude, mělo by být provedeno okamžitě a bez zdržování. V pokračujícím stavu nejistoty se skrývá reálné nebezpečí, dokonce nebezpečí občanské války. Jsou tu tedy reálné důvody pro politiku okamžitých a důrazných činů. Jakýkoli plebiscit nebo referendum by v těchto převážně německých oblastech byl podle mého názoru pouhou formalitou. Velmi velká většina jejich

²⁴⁸ SLÁDEK, M., *Němci v Čechách. Německá menšina v Českých zemích a Československu 1848-1946*, Praha 2003, s. 173.

²⁴⁹ Tamtéž, s. 174.

obyvatelstva si přeje splynutí s Německem. Nevyhnutelné zdržení, které by hlasování způsobilo, by znamenalo pouze další jitření citů s možná velmi nebezpečnými důsledky. Proto se domnívám, že tyto pohraniční okresy by měly být okamžitě převedeny z Československa do Německa a že dohodu o opatřeních pro jejich převedení včetně ustanovení o zárukách pro obyvatelstvo na období převodu by měly bez prodlení uzavřít obě dotčené vlády. Převedení těchto pohraničních okresů však neřeší s konečnou platností otázku klidného soužití Čechů a Němců v budoucnosti. I kdyby všechny oblasti, kde mají Němci většinu, byly převedeny k Německu, pořád by v Československu zůstal značný počet Němců a v oblastech převedených k Německu by byl určitý počet Čechů. Ekonomické vazby jsou tak těsné, že jejich úplné přerušení je nejen nežádoucí, ale i nepředstavitelné, a musím opakovat své přesvědčení, že historie prokázala, že v dobách míru mohou spolu oba národy žít v přátelských vztazích. Věřím, že v zájmu všech Čechů i všech Němců je podpora obnovení těchto přátelských vztahů. Jsem přesvědčen, že je to i opravdovým přáním všech obyčejných Čechů a Němců. Češi i Němci jsou národy čestné, mírumilovné, pracovitě a hospodárné. Jakmile se odstraní politické třenice, určitě se opět v míru usadí. Proto pro oblasti, kde německá většina není tak výrazná, doporučuji, aby byla vyvinuta snaha k vytvoření základu pro místní autonomii v hranicích Československé republiky v souladu se „Čtvrtým plánem“ upraveným tak, aby odpovídal novým podmínkám vytvořeným převodem převážně německých oblastí. Jak již jsem řekl, existuje vždy nebezpečí, že dohoda o zásadách může vést k dalším rozporům v praxi. Domnívám se však, že v klidnější budoucnosti může být toto riziko omezeno na minimum.²⁵⁰

Na závěr své zprávy vypsál body, které doporučoval k dosažení cíle, a to cíle soužití československého státu a jeho přímých sousedů v míru, což tedy představovalo mír v celé Evropě. Lord Runciman tedy doporučoval: „1. aby všem stranám a osobám v Československu, které záměrně podněcovaly politiku zaměřenou proti sousedům Československa, československá vláda zakázala pokračovat v této agitaci a aby v případě nutnosti byla přijata nezbytná zákonná opatření k ukončení této agitace; 2. aby československá vláda přepracovala své zahraniční vztahy tak, aby poskytovaly sousedům Československa záruky, že je za žádných okolností nenapadne a ani se nezúčastní agresivní akce proti nim vyplývající z jeho povinností k jiným státům; 3. aby hlavní mocnosti v zájmu míru v Evropě poskytly Československu záruky pomoci

²⁵⁰ SLÁDEK, M., *Němci v Čechách. Německá menšina v Českých zemích a Československu 1848-1946*, Praha 2003, s. 174-175.

v případě nevyprovokované agrese proti němu; 4. aby byla mezi Německem a Československem projednána obchodní smlouva s preferenčními podmínkami, pokud by to bylo výhodné pro ekonomické zájmy obou zemí. (...) Je to existující problém, ale domnívat se, že sudetoněmecká otázka je zcela nebo hlavně otázkou ekonomickou, by bylo zavádějící. Pokud dojde k převedení území, bude to problém, který bude muset řešit hlavně německá vláda. Pokud by politické kroky, které jsem shora uvedl, přijali ti, jichž se současná situace týká, doporučoval bych dále: 1. aby se představitel sudetských Němců stal stálým členem československé vlády; 2. aby byla jmenována komise s nezávislým předsedou, která by se zabývala otázkou delimitace oblastí, které mají být převedeny k Německu, a spornými body vyplývajícími z realizace dohody, která může být uzavřena; 3. aby byla vytvořena mezinárodní jednotka, která bude v období před převedením udržovat pořádek v okresech, které mají být převedeny, aby z těchto oblastí mohla být stažena československá policie, jak jsem již řekl, a československá armáda.²⁵¹

V hlášení se tedy jasně ozýval silný vliv SdP, o jejíž „fakta“ se lord Runciman opíral, a skutečné zprávy nebyly brány v potaz. Toto selektivní vidění sudetoněmeckého problému se později zakončilo tzv. Mnichovskou dohodou, kdy i britský ministerský předseda v zájmu o evropský mír, nechtěl proniknout hlouběji do nacistické politiky.

5.3. Max Egon Hohenlohe-Langenburg a jeho role v „divokých“ 30. letech

Max Egon se nikdy neztotožnil s československým státem, což dokázal tím, že odmítl dvojí občanství a místo toho se stal občanem Lichtenštejnska. Zároveň se spolu i se svým otcem a celou šlechtou stavěl proti tvrdé realizaci pozemkové reformy a snažil se ji pomoci svých zahraničních kontaktů a soudním odročením co nejvíce oddálit.

Kdy se začal princ Max Egon zajímat o pozdější stranu SdP? První zmínku o této straně nalezneme v korespondenci z roku 1934 se šlechticem Eugenem Ledebur-Wichelmem. V ní oba šlechtici řešili schůzku Henleina s Maxem Egonem na Červeném Hrádku, neboť zde bylo uvedeno: *„K otázce návštěvy K. H. na Červeném Hrádku, o které ses svého času zmínil, chtěl bych Tě upozorniti jen na to, že se přece v družině K. H. nalézá dosti silné levé křídlo, které by na sociálně-demokratická slova společenské povahy nebylo asi necitlivé. I sám K. H. pochází z malých poměrů. Jakkoli pokládám čilý styk našich kruhů s K. H. a jeho skupinou za správný, přece jen bych*

²⁵¹ SLÁDEK, M., *Němci v Čechách. Německá menšina v Českých zemích a Československu 1848-1946*, Praha 2003, s. 176-177.

radil, abys neposkytoval svému hostu dojmy společensky příliš okázalé a především nezval snad jiné příslušníky našeho stavu bez výběru, aby se setkali s K. H., neboť výsledek mohl by býti za jistých okolností nepříjemný pro obě strany.“²⁵² Levé křídlo, které měl Ledebur-Wicheln na mysli, se promítalo v pozdější SdP díky vlivu Svazu kamarádů pod vedením Waltera Heinricha²⁵³ a Henricha Ruthy,²⁵⁴ kteří patřili spolu s Waltrem Brandem mezi Henleinovy poradce. Protože byla moc Svazu kamarádů ještě na počátku 30. let ve straně silná a ještě s úmyslem uklidnit československou vládu, přiklonil se Henlein spíše k „spannismu“ než nacismu.

Změna nastala v roce 1936, kdy propukla ve straně krize mezi příznivci „spannismu“ a nacismu zastoupenými převážně bývalými členy DNSAP. Henlein se snažil tyto nacistické příznivce ze strany vylučovat, měli však silné zázemí v Německu, zvláště v Bezpečnostní službě²⁵⁵ a jejího šéfa, Reinharda Heydricha. Tento postoj by za chvíli začal ohrožovat samotného Henleina.²⁵⁶ Odchodem vlivné spannovské osobnosti a Henleinova poradce Waltera Branda do Londýna, postupně Svaz kamarádů ztrácel své postavení ve straně a poslední ranou bylo předání kompromitujících materiálů na vůdčího představitele Svazu Ruthu, který byl bezprostředně poté zatčen úřady za homosexualitu a svádění nezletilých. Stále více se uplatňoval vliv radikálních nacistů. Nejvíce z nastalé situace ale vytěžil Karl Hermann Frank, který stále více zaujímal místo v popředí a který se pasoval do role zprostředkovatele, jenž zmírňoval napětí mezi oběma tábory uvnitř strany.²⁵⁷

První zprávy o setkání s Konradem Henleinem pocházely z roku 1935, kdy dokonce předák SdP navštívil prince na jeho zámku Červený Hrádek. Jak bylo napsáno v přepisu věštníku strany SdP Durch: „(...) Ano, Henlein byl v pondělí na Červeném

²⁵² NA. Sběrka různých osobních archivů – Praha, sign. 550-104-1, karton 104. Dopis od Eugena Ledebur-Wichelna ze dne 13. července 1934.

²⁵³ Walter Adolf Franz Heinrich (1902-1984) byl sudetoněmecký ekonom, sociolog a politik. Ne nadarmo se mu přezdívalo „Petr mezi apoštoly mistra Spanna“ - byl žákem rakouského filozofa Othmara Spanna, jehož myšlenky „importoval“ do ČSR a do pozdější strany SdP.

²⁵⁴ Heinz Rutha (1897-1937) byl německý bytový architekt a politik za SdP. Působil v Kamarádském svazu a později se přidal do Sudetoněmecké strany. V roce 1937 se v tisku začaly objevovat články o odhalení homosexuálních aktivit Ruthy, byl zatčen za homosexualitu a svádění nezletilých. Ještě ve stejném roce se Rutha oběsil ve vězeňské cele v České Lípě.

²⁵⁵ Německý Sicherheitsdienst (SD) byla bezpečnostní služba SS a NSDAP, která vznikla roku 1931 z iniciativy Heinricha Himmlera. Mezi léty 1933 až 1939 byla spravována jako nezávislý úřad SS, později začala spadat pod Hlavní říšský bezpečnostní úřad (RSHA). Od roku 1931 do 1942 ji vedl Reinhard Heydrich, mezi léty 1942 až 1945 Walter Schellenberg. Od roku 1939 plnila funkci politické rozvědky a kontrarozvědky jako součást RSHA, kterou do roku 1942 vedl Heydrich a poté do konce války Ernst Kaltenbrunner.

²⁵⁶ KUKLÍK, J., NĚMEČEK, J., *Od národního státu ke státu národnosti? Národnostní statut a snahy o řešení menšinové otázky v Československu v roce 1938*, Praha 2013, s. 21-22.

²⁵⁷ Tamtéž, s. 21.

Hrádku a když se se svým doprovodem prohlédli zámecký park, odebrali se všichni do zdejší restaurace, aby tam na svoje útraty něco snědli a vypili, tak jak na to má nyní každý člověk právo.“ Následoval propagandistický obraz vůdce strany SdP: „*Sotva se rozšířila zpráva na Červeném Hrádku, že Henlein sedí v hostinci, proudilo lesní dělnictvo v masách a kočí od povozů s dřívím, které stály poblíž, do hostince a prosili Henleina o podpisy. A všichni jsme byli šťastni, když jsme shledali, jak přátelsky se k nám Henlein choval a promluvil ke každému z nás několik slov, a když jsme si udělali představu o jeho osobě, že je to muž z lidu, který v posledních 2 letech obětoval veškeré pohodlí, aby také nás, dělníky, opět spojil s naším národem.*“²⁵⁸ Strana totiž musela rychle zareagovat na letáky, které před blížícími se volbami vyvěšovali oponenti z DSAP a ve kterých stálo: „*Kamarád Henlein byl dnes dopoledne hostem bývalého knížete Hohenlohe-Langenburga a obědval s vysokým panstvem. Dělníci, jak se vám líbí toto společenství? My je odmítáme.*“²⁵⁹

Henlein, ostatně jako Adolf Hitler v Německu, prozíravě využíval princova vlivu a zahraničních kontaktů. Právě princ Max Egon domlouval jeho pozdější cesty do Velké Británie a snažil se jeho jménem působit na československou politickou scénu. Jak stálo ve zprávě německého vyslance Ernsta Eisenlohra²⁶⁰ ze 4. prosince 1936: „*Konrad Henlein mě dnes prostřednictvím jedné důvěryhodné osoby informoval následovně: „Kníže Max von Hohenlohe Langenburg, usazený v severních Čechách (pokud vím, říšskoněmecký státní příslušník), který udržuje již po delší dobu styky s SdP, nedávno navštívil Anglii z osobních důvodů. Při této příležitosti navštívil Edena a 27. nebo 28. t.m. měl dlouhý rozhovor s Vansittartem.*“²⁶¹ Stálý sekretář MZV mu řekl, že pokládá ČSR – ještě více než Španělsko – za nejnebezpečnější místo v Evropě. Vývoj situace v ČSR od letních měsíců se mu zdá neuspokojivý a vedení nepřiliš moudré. Pokus izolovat SdP a jednat o vyrovnání s malými německými stranami je nesmyslný. Kníže Hohenlohe by měl po návratu neodkladně navštívit prezidenta Beneše a vyřídít mu vzkaz, že on, Vansittart, si myslí, že nyní mají poslední příležitost (slovo „poslední“ 3x s důrazem opakoval) pro rozumný rozhovor s SdP. Hohenlohe nato navštívil Jana Masaryka a informoval ho o těchto rozhovorech. Masaryk byl sdělením překvapen; byl však zcela vzrušen tím, že Foreign Office již podruhé šel přes jeho hlavu a jednal

²⁵⁸ NA. Sbirka různých osobních archivů – Praha, sign. 550-104-1, karton 104. Přetištěný věstník strany SdP, 1. ročník, č. 6. ze dne 18. května 1935.

²⁵⁹ Tamtéž. Telefonický zápis Sudetoněmecké strany z Chomutova ze dne 14. května 1935.

²⁶⁰ Ernst Eisenlohr (1882-1958) byl německý diplomat. V ČSR od roku 1936 působil jako velvyslanec.

²⁶¹ S Vansittartem se princ poprvé střetl v listopadu 1936. Viz BRÜGEL, J. W., *Czechoslovakia before Munich – The German minority problem and British appeasement policy*, Cambridge 1973, s. 141.

o záležitostech německé menšiny. Prohlásil, že jeho postavení se stává neúnosným. Zavolal hned Prahu a zařídil návštěvu Hohenlohe u prezidenta na 2. prosince. Při této příležitosti Beneš opakoval své známé povídky o tom, jak se německé menšině dostává všeho práva. Pak ale trochu zpomalil a řekl, že je ochoten se sejít s Henleinem, ale žádá, aby mu byly požadavky SdP předloženy písemně a v konkrétní formě. Je tedy možné, že dojde ke schůzce Beneš-Henlein.“²⁶²

Nejen o tom, jak probíhala zmiňovaná schůzka prince a prezidenta Beneše v prosinci 1936, si můžeme přečíst v depeši ministerstva zahraničních věcí adresované velvyslanectví v Praze a vyslanectví v Londýně datované 17. prosince 1936: „(...) *Obsah celkem potvrzuje verzi německého vyslanectví v Praze ze 4. prosince: Kníže H.-L., jehož hostem jsem byl dne 3. 12. 1936, se v posledních dnech listopadu vrátil z Anglie, kde hovořil s ministrem zahraničních věcí Edenem, Sirem Samuelem Hoarem, Winstonem Churchillem a s Robertem Vansittartem. (...) Dne 3. 12. kníže měl dlouhý rozhovor s Benešem. Během rozhovoru s Benešem došlo na otázku Německa. Beneš se vyjádřil v tom smyslu, že Německo proti ČSR energicky nezakročí. Pěstuje jen politiku blufu. Podobným způsobem šlo zpočátku ostře proti Rakousku, aniž by z toho něco bylo. Taktéž tomu bylo s Litvou. Bude možná hrozit, ale my se nesmíme dát zastrašit. Beneš doufá, že se z této situace dostane co nejlaciněji, tj. pokud možno bez zvlášť velkých obětí. Kníže je toho názoru, že rusko-československý pakt jde Angličanům také na nervy; nemají však jasnou představu o tom, kdo by mohl přijít v úvahu jako ručitel územní integrity ČSR. Stále ještě sní o uspořádání států podle vzoru staré rakousko-uherské monarchie.*“²⁶³

Jaké důvody vedly prince k tomu, aby spojil svůj osud s předákem SdP? Podobně jako ostatní sudetští šlechtici se neztotožnil s nově vytvořeným československým státem, v němž si němečtí obyvatelé si připadali slovy Konrada Henleina jako „občané druhé kategorie“. K tomu se navíc u šlechticů přidalo zrušení šlechtických privilegií a tvrdá odplata v podobě přísné pozemkové reformy. Proněmečtí šlechtici neměli tedy žádný kladný vztah k ČSR, sám Max Egon byl prý přesvědčeným patriotem rakouského mocnářství a celkového předválečného uspořádání světa a byl hrdý na svůj šlechtický původ a na kořeny, jež jeho rod zapustil v sudetoněmeckém prostředí.²⁶⁴ A právě před

²⁶² ČELOVSKÝ, B., *So oder so – řešení české otázky podle německých dokumentů 1933-1945*, Šenov u Ostravy 2002, s. 111.

²⁶³ Tamtéž, s. 111.

²⁶⁴ BEČVÁŘ, M., *Rodina Hohenlohe-Langenburg na Červeném Hrádku. Hohenlohové v Čechách, na Moravě a v Rakousku*, Chomutov 2011, s. 46.

nespravedlivou pozemkovou reformou chtěl chránit svá rozsáhlá území a spojil by se s kýmkoliv, kdo by mu zaručil, že o svůj majetek nepřijde. Navíc pokud by se jednalo o takové uspořádání země, v němž by německé obyvatelstvo mělo svou autonomii, či bylo dokonce přičleněno k Německu, neváhal by ani chvíli. Proto princ Max Egon spojil své renomé s SdP a jejím předsedou Henleinem, ale i se stranou nacistického vůdce Adolfa Hitlera.²⁶⁵ Aby ukázal, že to myslí se spoluprací s NSDAP vážně, přidal se v roce 1936 k Bezpečnostní službě pod číslem VM 144/7957 a nabídl jí své diplomatické služby.²⁶⁶

Pojal československý stát podezření, že princ sympatizuje s SdP? Ještě v únoru 1937 byl při zjišťování státní spolehlivosti a poměrů prohlášen okresním nadporučíkem v Chomutově jako státně-politicky spolehlivý.²⁶⁷ Později téhož roku již vystupovaly na povrch signály o jeho spolupráci s SdP, jak vyplývá ze zprávy Policejního ředitelství: *„Jak dalece se jmenovaný pro stranu SdP exponuje, nelze vzhledem k jeho občasnému krátkému pobytu přesně zjistiti, podotýká se však, že má ku stykům s touto stranou na jeho cestách po ČSR, jakož i v jeho bydlišti Červený Hrádek u Jirkova celou řadu možností. Také jeho zdánlivě občasně cesty do Chebu, jejichž účel nelze zde blíže kontrolovati, nevylučují možnost styků ze stranou SdP.“*²⁶⁸ Ovšem již v prosinci stejného roku hlášení oficiálně hovořila o spolupráci Maxe Egona s Konradem Henleinem jasně: *„Princ Max Hohenlohe-Langenburg sídlem na zámku Červený Hrádek u Chomutova jest v blízkém styku s Konradem Henleinem a jeho sympatie patří straně SdP. V intencích této strany informuje lorda Rothermera,²⁶⁹ známého podporovatele maďarského revisionismu. Zdá se dokonce, že jest stálou spojkou mezi ním a Konradem Henleinem. Hohenlohe-Langenburg umožnil také cestou touto propagační návštěvy a činnost delegátů SdP v Anglii.“*²⁷⁰

²⁶⁵ HÖHNE, H., *SS – Elita ve stínu smrti*, Praha 2012, s. 416.

²⁶⁶ KVÁČEK, R., HEYDUK, M., *Československý rok 1938*, Děčín 2011, s. 80. Srov. Archiv bezpečnostních služeb, 2M11705. ABS, Odbor politického zpravodajství, sign. 2M 117 05. Zpráva z Úřadu národní bezpečnosti v Liberci adresovaná Úřadu národní bezpečnosti v Chomutově ze dne 20. srpna 1945.

²⁶⁷ NA. Zemský úřad Praha – Prezidium zemského úřadu v Praze, 207, sign. 207-649-19, karton 649. Zpráva od okresního četnického velitele Zitka ze dne 20. února 1937.

²⁶⁸ NA. Policejní ředitelství – Praha II – prezidium – 1941-1950, sign. 42/H-131-23, karton 1618. Zpráva ze dne 23. prosince 1937.

²⁶⁹ Harold Sidney Harmsworth, lord Rothermere (1868-1940) byl britský tiskový magnát, nejvýznamnější deník, který mu patřil, byl Daily Mail. Aktivním se stal i v politice – v roce 1917 se stal ministrem vzduchoplavby. Po první světové válce podporoval revizi Trianonské smlouvy ve prospěch Maďarska. V meziválečné sféře dočasně podporoval Britskou unii fašistů.

²⁷⁰ NA. Policejní ředitelství – Praha II – prezidium – 1941-1950, sign. 42/H-131-23, karton 1618. Úřední záznam ze dne 6. prosince 1937.

Hohenlohe se jako Henleinův tlumočník objevoval po jeho boku na různých akcích. Mimoto se snažil, aby se Henlein setkal s ministerským předsedou Hodžou. Což se mu nakonec podařilo.²⁷¹ Dne 8. září 1937 oznámil princ Heinzu Ruthovi, že Hodža má vážný zájem sejít se s Henleinem k politickému rozhovoru.²⁷² Členové SdP Rutha a Frank sdělili principi, že podle jejich mínění je zapotřebí výslovné osobní pozvání ministerského předsedy, aby se po dvou a půlleté izolaci SdP nezdálo, že se Henlein sám dere k nějaké rozmluvě.²⁷³ Poté všichni tři odjeli za předákem strany, jehož dopředu informoval sám Hohenlohe-Langenburg. Dále si Henlein zavolal k sobě Ruthu a pověděl mu, že vzal zprávu prince Maxe Egona na vědomí a v zásadě je ochoten navštívit ministerského předsedu, pokud od něho dostane výslovné pozvání. Také mu řekl, že požádal prince, aby předal jeho rozhodnutí ministerskému předsedovi. Vyjádřil přesvědčení, že si od tohoto jednání slibuje výsledek pro obě strany teprve tehdy, jestliže je myšleno jako nezávazný hovor, byť o zásadních otázkách sudetoněmecko-českého problému.²⁷⁴ Henleinovo stanovisko bylo ještě ten den tlumočeno Hodžovi, přičemž Hohenlohe-Langenburg měl prohlásit, ať Henlein považuje Hodžův podnět k rozhovoru za výslovné osobní pozvání. Tento rozhovor nebyl také žádným tajemstvím, ale publikován měl být teprve až po jeho skončení.²⁷⁵

První setkání Henleina s ministerským předsedou Hodžou se uskutečnilo dne 16. září 1937 v Hodžově vile. Jednání se zúčastnil Henlein, Hodža a jako tlumočník princ Max Egon Hohenlohe-Langenburg. Henlein na otázku situace SdP pravil: *„Všechny naděje, které byly kladeny na roztržnění SdP, jsou klamné. Nedojde k žádnému rozštěpení, neboť hnutí jednoty roste denně stále silněji proto, poněvadž národ chce jednotu.(...) Já vím, že opozice proti nám je financována z české strany a také podporována. Mohl bych snadno celou tuto opozici umlčet, kdybych udělal malé ústupky, ale to není mým úmyslem, neboť já potřebuji opozici k životnímu udržení mého hnutí, neboť německé vládní strany nejsou žádnou vážnou opozicí pro mě.“*²⁷⁶

Tyto výroky Hodža dementoval a dodal, že již dříve vyhledával možnost k dialogu s SdP a jejími poslanci. Za prvotní chybu pokládal, že česká strana po volbách SdP ignorovala. Sám Hodža se tehdy zasazoval o komunikaci se stranou SdP, ale byl

²⁷¹ KVAČEK, R., HEYDUK, M., *Československý rok 1938*, Děčín 2011, s. 81.

²⁷² Akten zur deutschen auswärtigen Politik 1918-1945, Aus dem Archiv des Auswärtigen Amtes, Serie D (1937-1945), Band II Deutschland und die Tschechoslowakei (1937-1938), Göttingen 1950, s. 4.

²⁷³ NA. Zahraniční úřad – Berlín, sign. 136-70-3/1, karton 70. Podání Konrada Henleina panu ministerskému předsedovi dr. Hodžovi ze dne 16. září 1937.

²⁷⁴ Tamtéž. Podání Konrada Henleina panu ministerskému předsedovi dr. Hodžovi ze dne 16. září 1937.

²⁷⁵ Tamtéž. Podání Konrada Henleina panu ministerskému předsedovi dr. Hodžovi ze dne 16. září 1937.

²⁷⁶ Tamtéž. Podání Konrada Henleina panu ministerskému předsedovi dr. Hodžovi ze dne 16. září 1937.

v koalici přehlasován. Druhou chybu viděl ministerský předseda v proslovu Henleina v Chebu a v jeho výroku: „(...) bude mi milejší, jestliže budu spolu s Německem nenáviděn, než abych ze zášti k Německu měl nějakých výhod“.²⁷⁷ Henlein samozřejmě dementoval svůj projev v Chebu s tím, že to nebylo myšleno jako útok proti vládě, ale šlo o nutné vymezení se vůči jistým stranám, které prohlašovaly za loajální československé státní občany jen ty sudetské Němce, kteří proti Německu štváli a zaujímalí negativní postoj.²⁷⁸

Schůzka dvou představitelů odlišných názorů a proudů se dala shrnout takto: Hodža si přál, aby SdP nečinila žádné potíže, měl dobrou vůli, aby dosáhl porozumění se sudetským němectvím. Dále ministerský předseda například žádal Henleina, aby nezaujímal totalitní stanovisko, nýbrž aby jeho strana přiznala v dosavadní demokracii také ostatním stranám právo na život. Též chtěl, aby se strana vyhnula všemu, co by mohlo budít zdání, že je SdP filiálkou „hitlerismu“.²⁷⁹

Sám Henlein k této schůzce pověděl: „Rozhovor byl z mé strany veden energicky a rozhodně, avšak zdvořile. Stále jsem měl před očima nutnost nejen taktického, ale zásadního řešení sudetoněmecko-českého problému, což jsem zdůrazňoval. Hodža byl také při energických a choulostivých místech velmi příjemný a vycházel vstříc.“²⁸⁰

S Henleinem, i když si to nejen velvyslanec Ernst Eisenlohr přál, se nikdy Beneš osobně nesešel, ale princ Max Egon byl častým návštěvníkem na Pražském hradě. Dne 19. února 1938 odjel na Pražský hrad kvůli jeho úvěru na velkostatku Červený Hrádek. Mimo jiné se řešila v té době aktuální situace v zahraniční i domácí politice, k níž bylo do spisu poznamenáno: „Stýká se s Henleinem, zná se dobře s Ribbentropem, s nímž se častěji stýkal. Bude mít v dohledné době příležitost mluvit s ním v Berlíně na základě generálního pozvání Ribbentropa. Hohenlohe se domnívá, že se pro Československo odchodem Neurathovým situace zlepšila. Ribbentrop jest sice ostřejší, ale na druhé straně jest možno s ním dospět k nějakému výsledku, poněvadž se může odvážit něco dělat, maje za sebou stranu. Neurath z pohodlí otázku sudetských Němců zanedbával. Princ vyslovil také názor, že by se mělo našim Němcům vycházet vstříc nejen kvůli nim a kvůli Německu, nýbrž kvůli západní Evropě. Odvolal jsem se na právě publikovaný

²⁷⁷ NA. Zahraniční úřad – Berlín, sign. 136-70-3/1, karton 70. Podání Konrada Henleina panu ministerskému předsedovi dr. Hodžovi ze dne 16. září 1937.

²⁷⁸ Tamtéž. Podání Konrada Henleina panu ministerskému předsedovi dr. Hodžovi ze dne 16. září 1937.

²⁷⁹ Tamtéž. Podání Konrada Henleina panu ministerskému předsedovi dr. Hodžovi ze dne 16. září 1937. Srov. ČELOVSKÝ, B., *So oder so – řešení české otázky podle německých dokumentů 1933-1945*, Šenov u Ostravy 2002, s. 124.

²⁸⁰ Tamtéž. Podání Konrada Henleina panu ministerskému předsedovi dr. Hodžovi ze dne 16. září 1937.

*dopis pana presidenta a pana ministerského předsedy k výročí 18. února²⁸¹ jako dokladům, že se Němcům docela důsledně vsťříc vychází a vycházet bude. Princ uznával a vytýkal, že by věci nebyly snad tak daleko dospěly, kdyby se nebyla bývala udělala chyba, že s Henleinem nikdo nemluvil. Nakonec se prý dostal k ministerskému předsedovi, bylo by prý však velmi dobré, kdyby ho přijal pan prezident. Odpověděl jsem, že otázka přijetí Henleina panem presidentem není otázkou osobního poměru mezi nimi, nýbrž otázkou par excellence politickou, vyplývající z naší ústavy. Pan prezident jest ochoten Henleina přijmout, když mu to navrhne ministerský předseda, ale ani ministerský předseda nemá tu ruce volné, poněvadž musí mít ohled na poměry v koalici i na veřejné mínění. Když při této myšlence stále setrval, prohlásil jsem, že je možno o věci přemýšlet, že budu o ní referovat, že by však bylo třeba důkladných a delších příprav, než by se věc mohla tak aranžovat, aby ji veřejnost snesla.*²⁸²

Nejaktivnější byl princ v přelomovém roce 1938. Jako spojka mezi představiteli SdP a anglickými politiky posílal různé zprávy „znevýhodňující“ právě Sudetoněmeckou stranu. Britská strana chtěla jistě využít princovy služby prince k prospěchu „evropského míru“, jak bylo v době sudetské krize stále opakováno. Na vylepšení renomé Henleina u britských politiků, kteří jej neznali, spoléhali princovi známí. V květnu 1938 se Vansittart snažil přesvědčit ministerského předsedu Chamberlaina, aby se setkal s princem, protože že by mohl ovlivnit Henleina.²⁸³ Ani jeden z nich netušil, že princ byl od roku 1936 jedním z nejšikovnějších nacistických agentů.²⁸⁴

V době, kdy Henlein na sjezdu pronesl ony slavné karlovarské požadavky, poprosil ho Karl Hermann Frank o následující: „*Prosím Vás, abyste prostudoval připojené memorandum, ve kterém jest problém co nejstručněji naznačen, a abyste vynaložil vše, abyste na základě svých výborných styků se dostal do rozhovoru o této věci s co možná nejvíce anglickými státníky. Máte, velevážená Jasnosti, v tomto okamžiku opravdu významné poslání, ježto Angličané jsou po tom, co jsme se přiznali k nacionálnímu socialismu, na nás poněkud dopálení.*“²⁸⁵ V memorandu, ve kterém

²⁸¹ Toho dne vládou ČSR vyhlášen program národnostní politiky, který obsahoval první významné ústupky sudetským Němcům a vycházel jim vsťříc.

²⁸² AKPR. KPR – protokol A (audience), (1919) 1921-1938 (1950). Velkostatkáři – Němci v ČSR; Hohenlohe Max, mající panství Červený Hrádek, říšský německý státní příslušník, inv. č. 835, sign. A 565/38, karton 7. Sdělení ze dne 19. února 1938.

²⁸³ FABER, D., *Munich – The 1938 Appeasement Crisis*, London 2008, s. 211.

²⁸⁴ Tamtéž, s. 211.

²⁸⁵ NA. Úřad říšského protektora – Praha, 207, sign. 114-7-3, karton 24. Dopis K. H. Franka ze dne 6. května 1938.

byly i zmiňované body z Karlových Varů a které dostal princ od Franka, stálo, že Anglie nesmí posuzovat československý problém jednak bez porady se zástupci SdP.²⁸⁶ Z memoranda měl princ podle německého velvyslance v Praze Eisenlohra udělat kopie a předat Renému Massigliu²⁸⁷ a siru Robertu Vansittartovi a požádat je o jejich podporu vzhledem k poslední Henleinově návštěvě v Londýně a Paříži, kde neudělal dobrý dojem.²⁸⁸

Někdy v dopisech vyjadřoval své myšlenky a nelze si nevšimnout, že vždy vyjadřovaly sounáležitost se sudetskými Němci. V době částečné mobilizace v sudetských oblastech psal v dopise Vansittartovi, že dobrým opatřením by bylo stáhnout z tohoto území českou policii, tajnou policii, vojáky a poslat tam místo nich anglické vojsko, jehož přítomnost třeba i v malém množství by lehce zabránila většině třenic, které se tady odehrávaly a které, jak se obával princ, byly tak nebezpečné i pro evropský mír.²⁸⁹ Dále princ dodal: „(...) *Bylo pro mne v posledních týdnech velkým zadostiučiněním, že kde jsem byl a s kým jsem přišel do styku, z těch, kteří něco znamenají, každý, s kým jsem mluvil, schvaloval moji linii a že moje mínění bylo respektováno a valná část mých názorů byla schválena. Tím, že nejsem československým občanem (mám lichtenštejnský pas), avšak mám v zemi majetek a podle svých činů mám, jak jsem nyní opět viděl, v rozsáhlém měřítku důvěru sudetských Němců a moje mínění jest respektováno dokonce v Praze a v sousední zemi.*“²⁹⁰ Lepšího prostředníka mezi SdP a zahraničními politiky si nemohl Henlein a další představitelé strany přát – šlechtice, vlastníciho pozemky v sudetské oblasti, diplomata s věhlasnými kontakty a hlavně člověka neztotožněného s československým státem tak, že nikdy nepřijal jeho občanství.

²⁸⁶ NA. Sbirka různých osobních archivů – Praha, sign. 550-104-2, karton 104. Přeložený Návrh na ústavní a správní reformu předložené Sudetoněmeckou stranou a vypracované na základě osmi bodů Henleinovy karlovarské řeči z 24. dubna 1938.

²⁸⁷ René Massigli (1888-1988) byl francouzský diplomat a ředitel politických a obchodních záležitostí na ministerstvu zahraničních věcí.

²⁸⁸ Akten zur deutschen auswärtigen Politik 1918-1945, Aus dem Archiv des Auswärtigen Amtes, Serie D (1937-1945), Band II Deutschland und die Tschechoslowakei (1937-1938), Göttingen 1950, s. 320. Jak stálo v rozmluvě Konrada Henleina s německým ministrem zahraničí Joachimem von Ribbentropem zaznamenané v memorandu státního sekretáře Weizsäckera ze dne 12. května 1938, Henlein jel do Londýna, aby se tam setkal s Vansittartem a dalšími osobnostmi. Měl tam vyložit splnění svých požadavků z Karlových Varů jako podmínku pro uklidnění sudetoněmeckého obyvatelstva. Zároveň měl popřít, že jedná na rozkaz z Berlína. Podle pokynů řekne, že jeho karlovarská řeč nebyla před zveřejněním v Berlíně známá. Viz ČELOVSKÝ, B., *So oder so – řešení české otázky podle německých dokumentů 1933-1945*, Šenov u Ostravy 2002, s. 149.

²⁸⁹ NA. Sbirka různých osobních archivů – Praha, sign. 550-104-2, karton 104. Dopis siru Vansittartovi ze dne 24. května 1938.

²⁹⁰ Tamtéž. Dopis siru Vansittartovi ze dne 24. května 1938.

Jak bylo výše zmíněno, v době, kdy přijel lord Runciman, snažil se mu Henlein vyhýbat. Princ považoval to za zhoubný vliv jeho stranického partnera, Karla Hermanna Franka, jak pak psal členovi mise Ashtonovi-Gwatkinovi,. Princovi došlo, že pokud se bude Henlein i nadále takto chovat, celá jeho diplomatická mise ve prospěch SdP by ztroskotala. Proto se spolu s Walterem Brandem zúčastnil jednání Henleina a plukovníka Christieho v curyšském hotelu Dolder v srpnu 1938. Schůzka byla smluvena už před měsícem, ale kvůli nedávným událostem se přesunula až na srpen.²⁹¹ Během ní odhodil Henlein svou masku umírněného politika bojujícího za německou „spravedlnost“ a projevoval se bojechtivě, když trval na svém požadavku ohledně plebiscitu. Doslova, jak později zaznamenal Christie, neviděl Henlein žádné východisko a myslel si, že právě Velká Británie by měla pomoci jemu a jeho lidu k "Anschlužu".²⁹² Henlein neměl důvěru v lorda Runcimana, nebyl přesvědčený, že má schopnosti dosáhnout kompromisního řešení. Předpokládal, že lord se svým anglickým postojem se dá oklamat československými autoritami a navrhne sudetským Němcům méně než karlovarské podmínky, které oni považovali za minimální.²⁹³ Na konci schůzky slíbil předák Christiemu, že bude po další čtyři týdny usilovat o úspěch Runcimanovy mise.²⁹⁴

Runcimanova mise nebyla vystavena jen propagandě ze strany SdP a proněmecky smýšlejících šlechticů, šlo též o to udělat na její účastníky dojem, že se ČSR k německé menšině a německým stranám, které ve většině zastupovala SdP, chová diskriminačně. Výš bylo uvedeno, že podle memoranda z Karlových Varů, které měl princ Max Egon předložit co nejvíce anglickým státníkům, kteří byli ochotni intervenovat ve prospěch sudetoněmecké otázky, nesměla Anglie bez konzultace se sudetoněmeckými předáky posuzovat československý problém. A právě v době pobytu lorda Runcimana musel princ Max Egon předat jemu nebo některému jeho blízkému spolupracovníkovi překlad memoranda oficiálně nazvaného *Návrhy na ústavní a správní reformu předložené Sudetoněmeckou stranou a vypracované na základě 8 bodů Henleinovy karlovarské řeči z 24. dubna 1938.*²⁹⁵

²⁹¹ KVAČEK, R., HEYDUK, M., *Československý rok 1938*, Děčín 2011, s. 68.

²⁹² VYŠNÝ, P., *The Runciman Mission to Czechoslovakia, 1938: Prelude to Munich*, Basingstoke 2003, s. 119.

²⁹³ Tamtéž, s. 119.

²⁹⁴ Tamtéž, s. 119.

²⁹⁵ Runciman toto přeložené memorandum musel obdržet dne 6. srpna 1938. Viz NA. Sbírká různých osobních archivů – Praha, sign. 550-104-2, karton 104. Překlad elaborátu pro lorda Runcimana ze dne 6. srpna 1938.

Princ slavil úspěch, jak bylo patrné z pozdějších kroků lorda Runcimana, i když na něj „henleinovci“ na schůzce v Červeném Hrádku neudělali dobrý dojem. Myslím si, že k dobrým výsledkům strany přispěly i kontakty z novinářského prostředí, neboť v dopise od britského novináře George Erica Rowea Gedye²⁹⁶ se lze dočíst, že právě tomuto žurnalistovi pomohl se zprávami o jednání Konrada Henleina a Runcimana.²⁹⁷ I v této sféře princ splnil svou roli „tiskového mluvčího“ na výbornou.

Později se Gwatkin znovu setkal s Henleinem na schůzce, kterou domluvil princ Max Egon. Tentokrát se uskutečnila v Mariánských lázních dne 22. srpna 1938. Pro jednání byl symbolicky vybrán hotel Carlton, ve kterém pobýval anglický král Eduard VII., když se léčil v místních lázních.²⁹⁸ Jednalo se teprve o druhé setkání předáka SdP s britským členem mise. Princ jako obvykle zastal funkci tlumočnicka. Na začátku rozhovoru nepověděl Henlein nic nového, pouze zopakoval to, co před pár dny Runcimanovi. Návrh nového řešení, který vzešel z této schůzky, byl zformulován do sedmi bodů: 1. budou zřízeny tři samosprávné německé kraje (župy); 2. bude provedena výměna státních úředníků, tj. čeští úředníci v německých krajích měli být přeloženi do českých krajů a němečtí úředníci jmenováni do německých krajů, uskutečnění tohoto bodu se předpokládalo ihned; 3. bude stanoven samostatný finanční rozpočet pro tyto tři německé kraje; 4. vláda povolí pro německé kraje zvláštní půjčku; 5. ustanoví se komise, která by se sešla nejdéle do jednoho až tří měsíců a rozhodla by o nutných ústavních změnách; 6. bude hned ujednáno příměří v propagandě a v tisku mezi oběma stranami; 7. četníci budou z německých krajů odvoláváni, půjde-li jednání klidně a úspěšně.²⁹⁹ Zajímavější ale bylo chování dalšího člena Runcimanovy mise, který se tázal Henleina, zda v případě neochoty z československé strany by byl Henlein schopen informovat Hitlera o tom, že by ještě před sjezdem strany bylo žádoucí, aby se setkali

²⁹⁶ George Eric Rowe Gedye (1890-1970) byl britský novinář a tajný agent. V roce 1929 pracoval pro New York Times, kde se stal vedoucím oddělení pro střední a jihovýchodní Evropu. V roce 1938 po krátkém pobytu v Londýně se přesunul do Prahy, kde dokončil svoji „kontroverzní“ knihu *Zrada ve střední Evropě – Rakousko a Československo: Padající bašty*, ve které ostře kritizoval britskou politiku appeasementu. V době nacistické okupace ČSR se schovával na britské ambasádě do doby, než dostal povolení od Němců emigrovat do Polska, později do roku 1940 pracoval jako korespondent v Moskvě.

²⁹⁷ NA. Sběrka různých osobních archivů – Praha, sign. 550-104-2, karton 104. Dopis George Erica Rowea Gedye ze dne 30. srpna 1938.

²⁹⁸ KVAČEK, R., HEYDUK, M., *Československý rok 1938*, Děčín 2011, s. 83. Tento hotel využíval SdP jako své ústředí. Viz VYŠNÝ, P., *The Runciman Mission to Czechoslovakia, 1938: Prelude to Munich*, Basingstoke 2003, s. 177.

²⁹⁹ BENEŠ, E., *Paměti 1938-1945. Paměti I – Mnichovské dny*, ed. HAUNER, M., Praha 2007, s. 278-279.

britští představitelé s Hitlerem a jednali o československé, respektive německé otázce.³⁰⁰

Den po schůzce v Mariánských lázních odletěl Ashton-Gwatkin do Londýna, kde si dal schválit jím navrhovanou schůzku s Hitlerem a informoval o tom Henleina.³⁰¹ Ve stejnou dobu odcestoval i Karl Hermann Frank do Německa, kde měl zjistit názor na tuto anglickou iniciativu. Do ČSR se vrátil dne 28. srpna, v době druhé schůzky Henleina a Runcimana na Červeném Hrádku. Odpověď z Berlína schválila Ashtonův-Gwatkinův návrh, aby se Henlein stal prostředníkem mezi Velkou Británií a Německem. Navíc mu Runcimanova mise musela pomoci k získání „svobody“, tedy jinak řečeno autonomie.³⁰²

Jak se na lichtenštejnského šlechtice, který se aktivně podílel na sudetské propagandě během Runcimanovy mise, dívaly československé úřady? Ve zprávě státního policejního úřadu v Chomutově Prezidiu zemského úřadu v Praze dne 5. září 1938 mimo jiné stálo: „(...) Týž jest v úzkém styku s vedoucími činiteli strany, zejména s Konradem Henleinem, který jej několikrát navštívil, a také se u něho konaly schůzky Lorda Runcimana s Henleinem. Hohenlohe hnutí strany SdP podporuje, propůjčuje mu, resp. Turnvereinu, své pozemky a místnosti ku pořádání slavností a rekvalifikačních táborů, rovněž jeho personál je organizován u strany SdP, takže při návštěvě Lorda Runcimana měli všichni jeho zaměstnanci a úředníci připevněny odznaky strany SdP. Koná často autem cesty do zahraničí a je zde podezření, že koná diplomatické služby pro stranu SdP.“³⁰³

Mnichovskou dohodu a následnou její realizaci přivítal princ Max Egon kladně. Po obsazení pohraničních krajů na severozápadě a západě Čech, které měl na starost dělostřelecký generál Walter von Reichenau, si pak generál zpřijemnil své první chvíle v Sudetech pobytem na Červeném hrádku, kde mu byl pozorným a štědrým hostitelem princ Max Egon.³⁰⁴ Na novoročním přání k roku 1939 poslaném lordu Runcimanovi bylo vidět, že byl přesvědčen, že stál na správné straně: „Nejlepším přáním na rok 1939 může býti, aby byl pokojný v důsledku Vaší zdejší velmi úspěšné práce. Nikdo nemá tak obtížný úkol, jako jste si vzal na svá bedra Vy, a podařilo se Vám to takovým

³⁰⁰ KVAČEK, R., HEYDUK, M., *Československý rok 1938*, Děčín 2011, s. 83.

³⁰¹ VYŠNÝ, P., *The Runciman Mission to Czechoslovakia, 1938: Prelude to Munich*, Basingstoke 2003, s. 215.

³⁰² Tamtéž, s. 216. Srov. KVAČEK, R., HEYDUK, M., *Československý rok 1938*, Děčín 2011, s. 84.

³⁰³ NA. Zemský úřad Praha – Prezidium zemského úřadu v Praze, 207, sign. 207-1292-8/12, karton 1292. Zpráva státního policejního úřadu v Chomutově Prezidiu zemského úřadu v Praze dne 5. září 1938.

³⁰⁴ KVAČEK, R., HEYDUK, M., *Československý rok 1938*, Děčín 2011, s. 155.

způsobem, že jen příští generace to mohou docenit. Jsem jen jedním z těch mnoha, kdož jsou si toho plně vědomi – s Vaším dovolením i v naší zemi. ³⁰⁵

³⁰⁵ NA. Sběrka různých osobních archivů – Praha, sign. 550-104-2, karton 104. Novoroční přání lordu Runcimanovi k roku 1939 (nedatováno).

5. Klíčové události ve 40. letech

V této kapitole se věnuji událostem, které se přímo dotkly československého státu a jeho obyvatel, a následkům, které se v některých případech stále promítají do dnešní doby.

5.1. Situace proněmecké šlechty po „Mnichovu“

Po tom, co se československá veřejnost dozvěděla o dohodě čtyř mocností z Mnichova, se šlechta rozdělila na ty, kteří tuto situaci vítali, a na ty, kteří toto řešení považovali za konec Československa.

Patrné to bylo již v oněch kritických dnech, kdy na jedné straně Henleinovi podporovatelé tlačili na britské členy Runcimanovy mise, aby co nejrychleji učinila konec jejich „nesvobodě“, zatímco pročesky smýšlející šlechta konala ve jménu republiky. Nejznámější akt před „Mnichovem“ představovala delegace utvořená ze zástupců starých rodů považujících se za české, která se dne 17. září 1938 dostavila na Pražský hrad, aby vyjádřila svůj postoj k celistvosti Československé republiky. Deklaraci,³⁰⁶ jež byla adresována prezidentu Edvardu Benešovi, koncipoval Karel ze Schwarzenbergu.³⁰⁷ Kladl se v ní důraz na mravní hodnoty – zásady křesťanské a na pořádek a vzdělanost. Signatáři manifestu byli: Karel VI. Schwarzenberg, Jan Adolf Lobkowicz,³⁰⁸ Zdenko Radslav Kinský,³⁰⁹ František Josef Kinský,³¹⁰ Zdeněk

³⁰⁶ Následovaly ještě dvě deklarace šlechty. Další prohlášení se uskutečnilo dne 24. ledna 1939, kdy byla předána novému prezidentu Emilu Háchovi. V něm šlechta zdůrazňovala ochotu sloužit vlasti. Svým projevem měla povzbudit nového prezidenta, který funkci hlavy státu přijal pod nátlakem a v zájmu republiky se obětoval. Poslední prohlášení české a moravské šlechty bylo koncipováno dne 7. září 1939 a předáno prezidentu Háchovi. Toto prohlášení nepsal jako minulá prohlášení Karel VI. Schwarzenberg, ale jeho bratr František Schwarzenberg. Zde pročeská šlechta deklarovala věrnost národu a svou jednotu. Reagovala tak na germanizační tlak z nacistické strany a chtěla veřejně potvrdit, že se považuje za Čechy. Viz GLASSHEIM, E., *Urození nacionalisté. Česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*, Praha 2012, s. 209-211.

³⁰⁷ Karel VI. Schwarzenberg (1911-1986) byl český spisovatel, heraldik, byl příslušník a kníže šlechtického rodu Schwarzenbergů, představitel tzv. *Sekundogenitury* (orlická větev). V kritických 30. letech se zapojil do hnutí Vlajka, které představovalo československý nacionalismus a fašismus a vymezovalo se proti marxismu, kapitalismu a německému nacismu. V roce 1938, kdy nastoupila pronacisticky smýšlející garnitura Vlajky, navrhla Schwarzenberga za svého kandidáta na novou hlavu státu. Ten se však distancoval, hnutí opustil a začal „bojovat“ na straně republiky, jak dokázal svými prohlášeními pročesky smýšlející šlechty. Po vytvoření Protektorátu Čechy a Morava se Karel VI. odmítl stát říšským občanem a nadále se hlásil k českým kořenům.

³⁰⁸ Jan Adolf Lobkowicz (1885–1952) byl příslušník šlechtického rodu Lobkowiczů. V letech 1911 až 1918 byl v diplomatických službách. Byl posledním předsedou Svazu československých velkostatkářů. Vlastnil zámek v Drahenicích na Příbramsku.

³⁰⁹ Zdenko Radslav Kinský (1896-1975) byl příslušník šlechtického rodu Kinských. Po vzniku Československa vstoupil do armády a byl ve státních službách zahraničního úřadu podřízeného

Kolowrat,³¹¹ Rudolf Theobald Czernin,³¹² Leopold Sternberg,³¹³ Weikhard Colloredo-Mansfeld,³¹⁴ Karel Parish,³¹⁵ František Jindřich Dobřenský,³¹⁶ Hugo Strachwitz,³¹⁷ Karel Belcredi.³¹⁸

Právě František Josef Kinský se stal mluvčím delegace, která se dostavila k prezidentu Benešovi, přečetl prohlášení, v němž stálo následující: „*Pane presidente, za těchto dnů všechny stavy a třídy našeho národa svorně projevují svou vůli zabránit porušení starých hranic našeho státu. Proto i řada členů starých rodů naši vlasti nás pověřila, abychom se k Vám dostavili s podobným projevem. Věrnost k českému státu,*

premiérovi Karlu Kramářovi. Byl vášnivý sportovec a cvičil v Sokole, hrál ochotnické divadlo U Klicperů. V éře tzv. První republiky byl politicky angažován a byl přítelem diplomata Jana Masaryka.

³¹⁰ František Josef Kinský (1879-1975) byl příslušník šlechtického rodu Kinských. Za války byl v roce 1943 zatčen gestapem a nejdříve vězněn v Praze a poté v Goleniówě nedaleko Štětína. V roce 1949 mu byl jeho majetek zestátněn a roku 1951 byl s rodinou vystěhován ze svého zámku v Kostelci nad Orlicí.

³¹¹ Zdeněk Kolowrat Krakowský Liebsteinský (1881-1941) byl příslušník šlechtického rodu a jedné větve Kolowrat Krakowských. Po vojenské službě, ve které dosáhl hodnosti rytmistra 14. rakouského dragounského pluku, se věnoval organizaci Svazu velkostatkářů v Praze, které stál v čele až do roku 1934.

³¹² Rudolf Theobald Czernin (1904–1984) byl příslušník šlechtického rodu Czerninů a jejich vnořské větve. Za války byl v roce 1943 zatčen gestapem a nejdříve vězněn v Kolíně, v Praze, v Terezíně a poté v Goleniówě nedaleko Štětína. Na jeho majetek byla uvalena nucená správa. Po válce mu stát odmítal vydat zámek v Dymokurech, roku 1947 podal Rudolf žalobu pro nevrácení neprávem zabaveného majetku. Rozsudek byl vynesen až v roce 1953, kdy už byl dávno zestátněn. V roce 1964 emigroval do Rakouska.

³¹³ Leopold Sternberg (1896-1957) byl příslušník šlechtického rodu Sternberg a jejich konopišťské větve. Za první světové války bojoval jako důstojník jezdeckta, na Bukovině byl těžce raněn, za což později obdržel zlatou a stříbrnou medaili za hrdinství. Za protektorátu odmítl německé státní občanství, a proto od roku 1942 byla na celé jeho panství uvalena nucená správa.

³¹⁴ Weikhard Karel Bedřich hrabě Colloredo (1914-1946) byl příslušník šlechtického rodu Colloredo-Mansfeld. Na základě podpisu na Deklaraci šlechty předložené prezidentu Benešovi roku 1938 byl majetek Weikharda zkonfiskován Němci a jeho zámek v Dobříši si za své působiště vybral říšský protektor. Následně byl Weikhard poslán na Moravu, kde se stal lesním adjunktem a později pracoval v Baťových závodech. Byla mu diagnostikována rakovina plic v pokročilém stádiu a na přelomu let 1944-1945 se podrobil operaci. Přes svůj vážný zdravotní stav se přidal k sovětským partyzánům operujícím na Dobříšsku. I přes tento fakt mu byl majetek zkonfiskován v říjnu 1945. Později byl zatčen, ale vzhledem k jeho zdravotnímu stavu byl propuštěn do domácího ošetřování a nadále vyšetřován na svobodě. V roce 1946 odcestoval za svou matkou do Francie, kde nečekaně zesnul.

³¹⁵ Charles Parish von Senftenberg (1899-1976) byl příslušník šlechtického rodu Parish. Za podepsání deklarací byla na jeho majetek v roce 1942 uvalena nucená správa. Za války na zámku ukrýval pět důstojníků z Británie, Austrálie a Nového Zélandu. Po převratu v roce 1948 emigroval do Kanady, kde pracoval jako účetní a později zakoupil farmu v Beamsville.

³¹⁶ František Jindřich Dobřenský (1915-1978) byl příslušník šlechtického rodu Dobřenských z Dobřenic a jejich potštejské větve. Z matčiny strany byl polovičním Maďarem, ale měl československé státní občanství. Na radu své matky ale roku 1942 požádal o udělení maďarské státní příslušnosti. V důsledku této změny byl označen za kolaboranta a jeho majetek byl na základě Dekretů prezidenta Beneše zabaven.

³¹⁷ Hugo Strachwitz (1900-1978) byl příslušník šlechtického rodu Strachwitzů. Za podepsání prohlášení české šlechty byla na jeho majetek uvalena nucená správa. Za druhé světové války byl zpravodajským důstojníkem odboje a členem odboje. Svě češtví dal najevo i tím, že po skončení druhé světové války požádal o změnu příjmení Strachwitz na česky psanou verzi Strachvic. V roce 1948 mu byl majetek zestátněn a Strachvic emigroval do Rakouska.

³¹⁸ Karel Jiří Belcredi (1893-1972) byl ekonom, zemědělský odborník, příslušník šlechtického rodu Belcredi. Zastával funkci předsedy Svazu moravských velkostatkářů. Za války byla na panství a majetek uvalena nucená správa. V roce 1948 emigroval do Rakouska. Ve Vídni se stal ředitelem továrny na zpracování dřevotřísky NOVOPAN a.s.

*který naši předkové pomáhali budovati a po tisíc let udržeti, je pro nás povinností tak samozřejmou, že jsme se rozmyšleli ji výslovně zdůrazniti. Považujeme za svou povinnost uchovati dědictví svých otců. Země Koruny české byly pohromadě po tolik věků a přetrvaly spolu tolik bouří, že doufáme v přejití i těchto časů nepokoje a násilí. Naše přání, aby staré hranice České koruny zůstaly neporušeny, vychází zajisté také ze starosti o budoucnost našich potomků i z pocitu odpovědnosti za svobodu a blaho českých Němců. Naši předkové vždy usilovali o přátelský poměr obou národů v zemi usazených a tak i my toužíme po tom, aby i naši krajané německého jazyka mohli sdíleti s námi lásku k nedělitelné vlasti. Důvěřujeme, že se tak může státi. Zejména doufáme, že zásady křesťanské udrží v této zemi pořádek a vzdělanost. Vyslovujeme víru v lepší budoucnost, ujišťujeme, že jsme si vědomi svých zděděných povinností k vlasti a ke státu, který byl domovem našich předků a jehož stará práva jsme vždy chtěli a i dnes chceme hájit.*³¹⁹

Následující den byla deklarace šlechticů vydána tiskem. V československém prostředí byl jejich čin přijat kladně, bohužel v mezinárodním měřítku se mu v rychle se měnící situaci ohledně sudetoněmecké otázky nedostalo zasloužené pozornosti. Prvotní snahou delegátů bylo mezinárodní veřejnosti ukázat, že československá šlechta se neskládá jen z protistátně zaměřené skupiny, ale že pročeská část bývalé šlechty si přeje zachovat status quo ČSR tím, že vyjádřila podporu prezidentu Benešovi a tím formulovalo svou historickou tradici na tomto území. Tato reakce, která měla zvrátit myšlení britských politických představitelů, na něž pročeská delegace během pobytu lorda Runcimana v ČSR neudělala takový dojem jako proněmecká šlechta, přišla pozdě a už nezměnila budoucí osud Československé republiky.

Sudetští šlechtici přivítali mnichovskou dohodu a její následnou realizaci. Tak jako český lid provolával hesla o ukončení „habsburské poroby“ při vzniku ČSR, podobně laděná hesla vyhlašovali i proněmečtí šlechtici, např. kníže Alfons von Clary-Aldringen v projevu k zaměstnancům ve svém pivovaru v Trhovanech vyjádřil radost nad tím, že dvacet let utrpení je u konce, a mimo jiné uvedl, že „zapomeneme na týdny strachu, které nás naplňovaly v září před tím, než došlo ke konečnému rozhodnutí, ale nikdy nezapomeneme jubileum a z hloubi vycházející radost, když první vojáci německého Wehrmachtu vtáhli jako osvoboditelé, nikdy nezapomeneme především

³¹⁹ Cit. dle: GLASSHEIM, E., *Urození nacionalisté. Česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*, Praha 2012, s. 249.

překypující pocity díky našemu velkému vůdci.“³²⁰ Z celkového počtu šlechticů jich více uvítalo zaslouženou odplatu za to, jak se k nim československý stát choval, např. v případě pozemkové reformy v jejich očích nespravedlivé. Alfons von Clary-Aldringen reportérovi britských Timesů vysvětloval již dříve nesourodé soužití Čechů a Němců takto: „*Pod záminkou pozemkové reformy se konfiskovala půda. (...) Státní služba byla monopolem Čechů a výsledkem byl režim drobného pronásledování na základě rasové nenávisti a až příliš často uplatňovaný se sadistickým zadostiučiněním. (...) Rok co rok jsme se obraceli ke Společnosti národů, zaštitěni ustanoveními dohody o spravedlivém zacházení s národnostními menšinami. Rok co rok nám říkali, abychom si hleděli svého, zatímco aktivní pomoci, o niž jsme usilovali, se dostalo menšinám, jež na tom byly lépe než my. (...) Zraky veškerého obyvatelstva se obrátily k Německu jako jediné naději na vysvobození ze zoufalství.*“³²¹

Ne všichni šlechtici proněmecké orientace souhlasili se zabráním Sudet. Mezi ně patřil třeba Eugen Czernin.³²² Sice chápal rozhořčení sudetských Němců nad diskriminací, ale nikdy nesympatizoval se stranou SdP a s jejím plánem na připojení k Německu. Z výsledku mnichovské dohody nebyl nadšen, na druhou stranu se mu jako ostatním lidem ulevilo, že se situace nevyhrotila do války s Německem, nad kterým by ČSR neměla šanci vyhrát.³²³ Další, kdo se nepřipojil po bok Konrada Henleina a Adolfa Hitlera, byl Richard Coudenhove,³²⁴ který opustil ČSR a ve 40. letech působil ve Spojených státech amerických. Kromě zmíněného hraběte Coudenhove se nenašel žádný šlechtic mimo pročesky smýšlejících, který by veřejně vystupoval a kritizoval Hitlera a jeho politiku, spíše bychom našli jeho protipól – šlechtice, který vítal

³²⁰ JELÍNKOVÁ, D., *Transformace životní reality Alfonse Clary-Aldringena v postimperiálním světě: postoje, strategie, konsekvence*, in: *Šlechta Střední Evropy v konfrontaci s totalitními režimy 20. století*, ed. HAZDRA, Z.; HORČIČKA, V.; ŽUPANIČ, J., Praha 2011, s. 127.

³²¹ Cit. dle: GLASSHEIM, E., *Urození nacionalisté. Česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*, Praha 2012, s. 199.

³²² Eugen Alfons Czernin (1892–1955) byl příslušník šlechtického rodu Czerninů (nebo česky Černínů) a představitel vrchlabské větve. Při sčítání lidu v roce 1929 se přihlásil k německému občanství a tedy po 10 letech, v době nacistické okupace a vytvoření Protektorátu Čechy a Morava, se stal automaticky říšským občanem.

³²³ GLASSHEIM, E., *Urození nacionalisté. Česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*, Praha 2012, s. 199.

³²⁴ Richard Mikuláš hrabě Coudenhove-Kalergi (1894–1972) byl příslušník šlechtického rodu Coudenhove-Kalergi, politik, zakladatel Panevropské unie. V roce 1924 založil Panevropskou unii jako reakci na hrůzy první světové války. Organizace zastávala myšlenku sjednocení evropských národů na bázi hospodářství a politiky, které mělo být postaveno na demokratických základech. V roce 1933 nacisté zakázali Panevropské hnutí a jeho zakladatele donutili opustit Rakousko. Hrabě emigroval do ČSR, poté utekl do Francie a následně do USA.

mnichovskou dohodu podobnými slovy jako výše citovaný Alfons von Clary-Aldringen.³²⁵

Jedna z prvních věcí, kterou sudetští šlechtici plánovali, bylo získat zpět své pozemky, které ztratili na základě československé pozemkové reformy. Svaz německých velkostatkářů se spojil s říšskými orgány a snažil se dosáhnout navrácení půdy sudetoněmeckých šlechticů.³²⁶ Protože však přídělky, které vznikly z této reformy, připadly nejen českému, ale i německému obyvatelstvu, nemohly úřady zrušit pozemkovou reformu na zabraném území jako celek.³²⁷ Kdo před připojením Sudet k Německu protestoval a požadoval revizi reformy, byli jen konkrétní sudetoněmečtí šlechtici, kteří měli osobní zájem na této události, protože se týkala jejich zabraného území. Překvapivě SdP se tímto ožehavým tématem ve svých volbách nezabývala, ačkoliv z řad jejich podporovatelů šlo především o sudetské šlechtice, které pozemková reforma zasáhla. Revizi pozemkové reformy začala řešit strana SdP až v průběhu mnichovského a pomnichovského vyjednávání, kdy Henleinův říšský komisariát předložil dne 13. října 1938 německému ministerstvu vnitra důkazy o tom, že pozemková reforma, vztahující se nejen na zemědělské a lesní pozemkové vlastnictví, ale též na průmyslové podniky a komunální zařízení, byla jedním z důvodů hospodářských problémů sudetských Němců v ČSR.³²⁸ Říšskoněmecké orgány ale neměly zájem na restituci majetku šlechtě nebo na jeho vrácení původním německým vlastníkům. Německo mělo svou představu – v rámci myšlenek „krve a půdy“³²⁹ chtělo na těchto pozemcích provádět svoji kolonizaci prostřednictvím rolnictva, nebo měly zabrané pozemky zůstat jako rezerva, z níž by pak po skončení války byli odměňováni za své zásluhy vysocí funkcionáři z řad NSDAP nebo SS.³³⁰

V této otázce se začaly mezi řííšskoněmeckými úřady a sudetoněmeckými lidry vyskytovat první neshody. Každý si vyřešení situace představoval jinak – např. návrh nové sudetské župy na zřízení samostatného župního pozemkového a osídlovacího

³²⁵ GLASSHEIM, E., *Urození nacionalisté. Česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*, Praha 2012, s. 201.

³²⁶ Tamtéž, s. 207.

³²⁷ HOŘEJŠ, M., *Šlechta a nacistická pozemková politika v českých zemích*, in: *Šlechta Střední Evropy v konfrontaci s totalitními režimy 20. století*, ed. HAZDRA, Z.; HORČIČKA, V.; ŽUPANIČ, J., Praha 2011, s. 178.

³²⁸ Tamtéž, s. 179.

³²⁹ Německy „Blut und Boden“. Jednalo se o ideologii založenou na faktorech původu, tedy krve a domova, tedy půdy. Hlavní bylo soustředění se na etnickou příslušnost a oslavu vztahu člověka k půdě, kterou obsadil a obdělával.

³³⁰ HOŘEJŠ, M., *Šlechta a nacistická pozemková politika v českých zemích*, in: *Šlechta Střední Evropy v konfrontaci s totalitními režimy 20. století*, ed. HAZDRA, Z.; HORČIČKA, V.; ŽUPANIČ, J., Praha 2011, s. 179.

úřadu se nehodil německým úřadům do jejich konceptu. Hlavní důvod těchto rozporů spočíval v tom, že kromě rivality mezi sudetoněmeckými a říšskoněmeckými kruhy se zakládal i na neochotě vydávat pro obsazená území jako součásti Velkoněmecké říše odlišné právní normy.³³¹ Německý ministr zemědělství a výživy Richard Walter Darré³³² a německý ministr vnitra Wilhelm Frick³³³ rozhodli o vytvoření Vrchního osídlovacího úřadu, spadajícího pod Úřad říšského místodržitele, který se fakticky stal hlavním organizátorem a plánovačem všech osídlovacích akcí v zabraném pohraničí a disponoval i pozemkovým majetkem, jenž pocházel z československé pozemkové reformy.³³⁴

Každého by napadlo, že v Sudetech usedlá šlechta, která se nejvíc zasloužila o zviditelnění Konrada Henleina a jeho strany, o skvělé lobování v zahraničí ve prospěch sudetoněmecké otázky, nebo uplatnila svůj vliv v době Runcimanovy mise, byla po zásluze odměněna, pravda však byla zcela jiná. Představitelé šlechtických rodů, jmenovitě např. Karl Anton Rohan, Karl Friedrich Khuen-Lützwow, Adolf Dubský,³³⁵ Alfons von Clary-Aldringen, tedy členové Hrušovanského spolku, ztratili po německém úspěchu na svém významu.³³⁶ Též se jim nedostalo satisfakce v podobě revize pozemkových záborů na jejich velkostatkách, spíš se setkali ze strany nacistů s častým uvalením nucené správy na své velkostatky.³³⁷ I když se dovolávali svých zásluh ohledně Henleinova hnutí nebo úspěšného zakončení Runcimanovy mise, německé úřady to nepřesvědčilo. Jediného „vítězství“, kterého kdy šlechta v době Protektorátu

³³¹ HOŘEJŠ, M., *Šlechta a nacistická pozemková politika v českých zemích*, in: *Šlechta Střední Evropy v konfrontaci s totalitními režimy 20. století*, ed. HAZDRA, Z.; HORČIČKA, V.; ŽUPANIČ, J., Praha 2011, s. 180.

³³² Richard Walter Darré (1895-1953) byl německý politik. V roce 1930 vstoupil do NSDAP. Navrhl první agrární program NSDAP. Byl zastáncem a propagátorem myšlenky „krve a půdy“. Mezi léty 1933 až 1942 zastával funkci ministra zemědělství a výživy. Později se stal vedoucím Hlavního rasového a osídlovacího úřadu SS (RuSHA). V roce 1942 byl po neshodě s Adolfem Hitlerem zbaven všech funkcí.

³³³ Wilhelm Frick (1877-1946) byl německý politik. V letech 1933 až 1943 zastával funkci ministra vnitra, v letech 1943 až 1945 byl říšským protektorem v Čechách a na Moravě.

³³⁴ HOŘEJŠ, M., *Šlechta a nacistická pozemková politika v českých zemích*, in: *Šlechta Střední Evropy v konfrontaci s totalitními režimy 20. století*, ed. HAZDRA, Z.; HORČIČKA, V.; ŽUPANIČ, J., Praha 2011, s. 180.

³³⁵ Adolf Oswald Dubský z Třebomyslic (1878-1953) byl příslušník šlechtického rodu Dubských. Působil v císařských rakouských diplomatických službách, např. v roce 1913 pobýval v Londýně. Později působil ve Vídni jako zástupce ministerstva zahraničí při vrchním velení armády.

³³⁶ HOŘEJŠ, M., *Šlechta a nacistická pozemková politika v českých zemích*, in: *Šlechta Střední Evropy v konfrontaci s totalitními režimy 20. století*, ed. HAZDRA, Z.; HORČIČKA, V.; ŽUPANIČ, J., Praha 2011, s. 190.

³³⁷ Způsobila to mimo jiné kritika na stranu nacistické politiky, kdy např. v článku Alaina Rohana se pojednávalo i o přínosu a vysokém morálním standardu judaismu, či podpora Alaina Rohana a Adolfa Dubského spíše jednotek SA než elitářské SS, ve které spatřovali kopii církevních řádů, ale v pohanském pojetí. Viz HOŘEJŠ, M., *Šlechta a nacistická pozemková politika v českých zemích*, in: *Šlechta Střední Evropy v konfrontaci s totalitními režimy 20. století*, ed. HAZDRA, Z.; HORČIČKA, V.; ŽUPANIČ, J., Praha 2011, s. 191.

dosáhla, bylo zrušení zákazu užívání šlechtických titulů vydané vládou Aloise Eliáše v září 1939.³³⁸

Rozdíly mezi šlechtou klanící se na jedné straně k německé národnosti a na straně druhé k české národnosti byly propastné. Způsobily to zásahy nacistů v době protektorátu do československých pozemkových držav. Obě skupiny se mezi sebou nestýkaly, samotná proněmecky smýšlející šlechta se po hořkém zklamání nejen z výsledků revize pozemkové reformy stáhla po okupaci celé republiky do ústraní.³³⁹

5.2. Poválečná situace, dekrety prezidenta Beneše, pozemková reforma na zkonfiskovaném německém majetku

V době, kdy už konečná porážka Německa byla jen otázkou času, vyhlásila nová československá vláda Zdeňka Fierlingera³⁴⁰ dne 5. dubna 1945 v Košicích základní rysy svého poválečného programu. Podle místa vzniku se mu říká Košický vládní program. Ustanovila se vláda, kde stejně jako v Národním shromáždění byly zastoupeny politické strany, které se sdružily v tzv. Národní frontě.³⁴¹ Předválečné strany, mezi které se řadila i tzv. Agrární strana, byly podle programu zakázány za údajnou kolaboraci s fašistickým režimem. Všichni Němci, kteří spolupracovali s nacistickým režimem, přišli o státní občanství a čekali je vypovězení z republiky.³⁴² Zkonfiskovaný německý majetek měly podle programu vyřešit místní národní výbory dosazením tzv. „národních“ správců. Nebylo třeba vyčkávat na usnesení zákonů a měla se okamžitě zajistit všechna německá půda. Později se počítalo se zřízením rolnických komisí, které by dočasně spravovaly zkonfiskované objekty do doby realizace nové pozemkové reformy. Předpokládalo se, že při ní dojde k „vyrvání“ české a slovenské půdy z rukou

³³⁸ GLASSHEIM, E., *Urození nacionalisté. Česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*, Praha 2012, s. 208.

³³⁹ Viz HOŘEJŠ, M., *Šlechta a nacistická pozemková politika v českých zemích*, in: *Šlechta Střední Evropy v konfrontaci s totalitními režimy 20. století*, ed. HAZDRA, Z.; HORČIČKA, V.; ŽUPANIČ, J., Praha 2011, s. 192.

³⁴⁰ Zdeněk Fierlinger (1891-1976) byl československý politik za Československou stranu sociálně demokratickou. V letech 1945 až 1946 působil jako premiér dvou poválečných vlád. V roce 1947 byl vyloučen z předsednictva. Po „únorovém převratu“ v roce 1948 byl hlavním iniciátorem sloučení sociálních demokratů s komunisty – nastala „likvidace“ strany sociální demokracie a převedení části strany do KSČ. Ještě ve stejném roce dostal za „odměnu“ místo v Ústředním výboru KSČ. Následně v letech 1948 až 1953 působil jako místopředseda vlády.

³⁴¹ Národní fronta Čechů a Slováků bylo sdružení politických stran, které bylo založeno za účelem převzetí řízení československého státu po druhé světové válce. Od vzniku měla v Národní frontě silný vliv Komunistická strana Českoslovenka, která svou moc posílila v dubnu 1945, kdy se prosadila navzdory londýnskému Prozatímnímu státnímu zřízení a vyhlásila Košický vládní program. Prvním předsedou se stal Zdeněk Fierlinger.

³⁴² V internetové podobě dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/kosicky-vladni-program-5-4-1945/> (16. 4. 2016).

„cizácké“ německo-maďarské šlechty a českých kolaborantů a k jejímu rozdělení mezi české a slovenské rolníky a bezzemky.³⁴³

Československá vláda realizovala svůj Košický program prostřednictvím Benešových dekretů, dokumentů, které dodnes budí rozporuplné reakce v české společnosti.³⁴⁴ Dekrety prezidenta republiky Edvarda Beneše představovaly zákony, které se týkaly všeobecného výběru otázek vztahujících se k občanství, majetku, retribucím. Dekrety byly vydávány od roku 1940 prezidentem v exilu ve Velké Británii, a to až do ustanovení Prozatímního Národního shromáždění dne 28. října 1945. Celkem jich bylo vydáno sto čtyřicet tři, přičemž čtyřicet čtyři vyšly v průběhu války. Dekrety splňovaly formu zákonodárné činnosti v době ústavní nouze, kdy za druhé světové války nemohlo být svoláno Národní shromáždění. Pak byly ratifikovány, tedy dodatečně vyhlášeny za platný zákon Prozatímním Národním shromážděním podle ústavního zákona č. 57/1946 Sb. dne 28. března 1946.³⁴⁵ Nejvýznamnějším z dekretů byl ve vztahu k sudetoněmecké otázce dekret č. 33/1945 Sb. vydaný dne 2. srpna 1945,³⁴⁶ kdy bylo formálně uzákoněno zbavit státního občanství všechny osoby německé nebo maďarské národnosti. Výjimku tvořili Maďaři a Němci, kteří prokázali aktivní odpor proti okupačnímu režimu podle dekretu č. 108/1945 Sb. ze dne 25. října 1945.³⁴⁷ Národnost se podle ministerstva vnitra měla zjišťovat z údajů výsledků československého sčítání lidu z roku 1930 a z německého sčítání, které proběhlo v pohraničí v roce 1939.

Německý zemědělský majetek byl podle dekretu č. 12/1945 Sb. vydaného dne 21. června 1945³⁴⁸ bez náhrady zkonfiskován a předával se dočasně do správy Národního pozemkového fondu. Ten měl přidělovat půdu o výměře až 12 ha do vlastnictví osob slovanské národnosti a přednostní právo si mohli činit ti, kteří

³⁴³ V internetové podobě dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/kosicky-vladni-program-5-4-1945/> (16. 4. 2016).

³⁴⁴ V internetové podobě dostupné z: http://www.lidovky.cz/benesovy-dekrety-jsou-vyhasle-tvrdil-zeman-v-minulosti-p23-/zpravy-domov.aspx?c=A130119_223059_in_domov_mc (16. 4. 2016).

³⁴⁵ Celý název Ústavní zákon ze dne 28. března 1946, kterým se schvalují a prohlašují za zákon dekrety prezidenta republiky. V internetové podobě dostupné z: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1946/028-1946.pdf> (18. 4. 2016).

³⁴⁶ Celý název Ústavní dekret prezidenta republiky ze dne 2. srpna 1945 o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské.

V internetové podobě dostupné z: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1945/017-1945.pdf> (18. 4. 2016).

³⁴⁷ Celý název Dekret prezidenta republiky ze dne 25. října 1945 o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy. V internetové podobě dostupné z: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1945/048-1945.pdf> (18. 4. 2016).

³⁴⁸ Celý název Dekret prezidenta republiky ze dne 21. června 1945 o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa. V internetové podobě dostupné z: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1945/007-1945.pdf> (18. 4. 2016).

prokázali, že „se vyznamenali a zasloužili v osvobozovacím boji, zejména vojáci, partyzáni, bývalí političtí vězňové a deportovaní a jejich rodinní příslušníci i zákonní dědicové, jakož i rolníci poškození válkou“.³⁴⁹

Dříve se Češi loučili nenávistně s rakousko-uherskou nadvládou a odvolávali se na odčinění Bílé hory, v roce 1945 nastala obdobná situace – nyní se tento historický argument hodil politikům pro ospravedlnění odsunu a konfiskací.³⁵⁰ Tentokrát však dopadla „odplata“ z československé strany tvrději, než tomu bylo po vzniku ČSR, kdy došlo k pozemkové reformě jen částečně. Nyní se jednalo radikálněji, běželo o naprosté vyvlastnění a odsun více než tři milionů Němců z Čech a Moravy.³⁵¹ Náladu ve společnosti odrážel jeden z projevů prezidenta Beneše, který dne 16. května 1945 pronesl v Praze následující: „(...) Bude třeba nově formovat politické strany a zredukovat jejich počet proti době předválečné, nově vytvářet poměr Čechů a Slováků a vylikvidovat zejména nekompromisně Němce v zemích českých a Maďary na Slovensku, jak se jen likvidace ta dá v zájmu jednotného národního státu Čechů a Slováků vůbec provést. Heslem naším budiž: definitivně odgermanizovat naši vlast, kulturně, hospodářsky, politicky.“³⁵²

Sudetské šlechtice čekal podobný osud jako ostatní Němce v bývalých Sudetech. Někteří buď utekli před hněvem Čechů sami, nebo byli vyhnáni za hranice krátce po osvobození, jiní byli uvězněni a následně stanuli před soudem kvůli kolaboraci. Např. jeden ze zakladatelů Svazu německých velkostatkářů hrabě Eugen Ledebur-Wicheln byl v roce 1945 internován ve vězení, kde krátce na to zahynul.³⁵³ Odnětím státního občanství sudetským Němcům a jejich vypuzením z ČSR zahájila vláda novou pozemkovou reformu. Pod ni spadalo celkem 1,65 milionu ha orné půdy a 1,3 milionu ha lesů. Po skončení přesídlovací akce bylo soukromým osobám přiděleno 1,1 milionu ha orné půdy. Ze zbytku orné půdy se dalo 100 000 ha družstvům a 75 000 ha zůstalo do roku 1948 volných. Lesy získal do vlastnictví především československý stát, které pak převedl 840 000 ha Státní správě lesů.³⁵⁴ Vzhledem k tomu, že statistika pozemkové

³⁴⁹ Viz <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1945/007-1945.pdf> (18. 4. 2016).

³⁵⁰ GLASSHEIM, E., *Urození nacionalisté. Česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*, Praha 2012, s. 221.

³⁵¹ Tamtéž, s. 221.

³⁵² Projev prezidenta republiky dr. Edvarda Beneše v Praze dne 16. května 1945, Hranice na Moravě 1946, s. 25. V internetové podobě dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/projev-dr-edvarda-benese-v-praze-16-kvetna-1945/> (18. 4. 2016).

³⁵³ MAŠEK, P., *Modrá krev – Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*, Praha 1999, s. 156.

³⁵⁴ GLASSHEIM, E., *Urození nacionalisté. Česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*, Praha 2012, s. 228.

reformy sledovala spíše národní cíle, tedy postih německé národnosti, existuje pouze pár údajů o jejím dopadu na jednotlivé šlechtice. Bylo však možné, že němečtí šlechtici ztratili dekrety prezidenta Beneše z roku 1945 500 až 700 000 ha půdy, z nichž asi o 70 000 ha přišli Lichtenštejnové.³⁵⁵

Nová pozemková reforma neproběhla po válce naráz, ale byla rozdělena do etap, a to na konfiskační, revizní a výkupní. První etapa se logicky týkala konfiskace půdy Němců, Maďarů, zrádců státu a kolaborantů. Jak již bylo výše řečeno, odstartoval ji dekret prezidenta Beneše č. 12/1945 Sb. vydaný dne 21. června 1945. V něm stálo mimo jiné, že lesy o výměře nad 50 ha připadají státu a lesy o výměře pod 50 ha se mohou přidělit obcím a lesním družstvům.³⁵⁶ Příděl, který vypracovávaly podle plánu místní rolnické komise, činil nejvýše 8 ha orné půdy, nebo 12 ha zemědělské půdy. Přednostně dostávali půdu, jak již bylo uvedeno, ti, kteří se vyznamenali v osvobozovacím boji.³⁵⁷ Protože dekret byl pouze všeobecného rázu, byl vydán dekret č. 28/1945 Sb. ze dne 20. července 1945,³⁵⁸ který specifikoval podmínky přidělení a placení náhrad.

Osídlování zkonfiskované půdy podle dekretu prezidenta č. 27/1945 Sb.³⁵⁹ vydaného dne 17. července 1945 odstartovalo vnitřní migraci, která nastala po skončení druhé světové války. Do pohraničí „prázdného“ po odsunu Němců se začali vracet lidé, kteří museli oblast opustit v roce 1938 po připojení Sudet k Německu, přeživší z koncentračních táborů nebo lidé, který byli totálně nasazeni. Projekt vnitřního osídlení počítal s tím, že do pohraničí se přesunou hlavně bezzemci, přicházeli i obyvatelé, kteří pocházeli z chudších vrstev a které lákala představa opuštěných majetků a přidělené půdy. Bohužel objevily se tu i skupiny lidí, kteří přišli do těchto oblastí jen rabovat. První etapa splnila svůj cíl, zemědělské oblasti pohraniční byly v rukou českých zemědělců, došlo k převratným změnám ve vlastnictví půdy.

Druhá etapa pozemkové reformy byla spuštěna po vítězných volbách KSČ dne 11. července 1947, kdy byl přijat zákon č. 142/1947 Sb., o revizi první pozemkové

³⁵⁵ GLASSHEIM, E., *Urození nacionalisté. Česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*, Praha 2012, s. 228.

³⁵⁶ V internetové podobě dostupné z: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1945/007-1945.pdf> (18. 4. 2016).

³⁵⁷ V internetové podobě dostupné z: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1945/007-1945.pdf> (18. 4. 2016).

³⁵⁸ Celý název Dekret presidenta republiky ze dne 20. července 1945 o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu českými, slovenskými a jinými slovanskými zemědělci. V internetové podobě dostupné z: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1945/014-1945.pdf> (18. 4. 2016).

³⁵⁹ Celý název Dekret presidenta republiky ze dne 17. července 1945 o jednotném řízení vnitřního osídlení. V internetové podobě dostupné z: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1945/013-1945.pdf> (18. 4. 2016).

reformy.³⁶⁰ Zákon, který byl schválen, neodpovídal představám KSČ a jejich tzv. Hradeckému programu,³⁶¹ garantoval totiž jen minimální výměru půdy 50 ha, která nemohla být nuceně vykoupena.³⁶² Zejména kladli velký tlak na tzv. zbytkové statky,³⁶³ které nebyly vlastně nikdy pořádně právně charakterizovány, neboť zákon první pozemkové reformy, tedy č. 81/1920 Sb., zákon přidělový, řešil pouze problematiku, jak přistupovat k stavbám u velkostatků nebo u komplexu zemědělských budov, které by zůstaly primárně při první pozemkové reformě nezužitkované.³⁶⁴

Třetí etapa pozemkové reformy, která se nedokončila, byla zahájena novým zákonem o pozemkové reformě č. 46/1948 Sb.³⁶⁵ Ten obsahoval již nucený výkup neobhospodařované půdy nad 50 ha – náhrada za ni měla proběhnout podle dodatečně vydaných předpisů, a to jen za symbolickou cenu. Příděly půdy bylo třeba přednostně poskytnout malorolníkům, státním statkům nebo družstvům.³⁶⁶ Celkově se výkup rovnal konfiskaci bez náhrady za půdu. Počítalo se s tím, že výkup bude zahájen na základě vyhlášky v úředním listě – vlastník byl povinnen sepsat seznam majetku, lhůta byla určena na 45 dní. Pokud by lhůtu nedodržel, vystavil se pokutě 50 000 Kčs, anebo vězení v délce 6 měsíců.³⁶⁷ Výkup půdy měl být dokončen do roku 1949 a náhrada se měla řídit podle zákona č. 192/1949 Sb.³⁶⁸ a určovala se průměrnými cenami za 10 let, srážka činila 20%.

Výsledek reformy byl následující – do 1. října 1948 bylo rozděleno celkem 943 271 ha půdy, z nichž 270 292 ha představovalo půdu zemědělskou. Oficiálně

³⁶⁰ Celý název Zákon ze dne 11. července 1947 o revizi první pozemkové reformy. V internetové podobě dostupné z: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1947/065-1947.pdf> (18. 4. 2016).

³⁶¹ Hradecký program byl vyhlášený manifest zemědělské politiky KSČ dne 4. dubna 1947 ministrem zemědělství Juliusem Ďurišem na mítinku v Hradci Králové. Navazoval na dřívější etapy pozemkové reformy a vytyčoval požadavek, že „půda patří těm, kdo na ní pracují“ a ve stejném stylu formuloval návrh zákona o rozšíření pozemkové reformy, podle něhož měla být rozdělena nejen veškerá půda nad 50 ha, ale zároveň i půda pod 50 ha, jestliže na ní vlastník sám nepracoval – celkově se jednalo o likvidaci velkostatků, a požadoval mj. uzákonění národního pojištění pro rolníky, jednotné zemědělské daně a další podpory pro rolnictvo.

³⁶² V internetové podobě dostupné z: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1947/065-1947.pdf> (19. 4. 2016).

³⁶³ V internetové podobě dostupné z: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1947/065-1947.pdf> (19. 4. 2016).

³⁶⁴ V internetové podobě dostupné z: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/016-1920.pdf> (19. 4. 2016).

³⁶⁵ Celý název Zákon ze dne 21. března 1948 o nové pozemkové reformě (trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě). V internetové podobě dostupné z: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1948/021-1948.pdf> (19. 4. 2016).

³⁶⁶ V internetové podobě dostupné z: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1948/021-1948.pdf> (19. 4. 2016).

³⁶⁷ V internetové podobě dostupné z: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1948/021-1948.pdf> (19. 4. 2016).

³⁶⁸ Celý název Vládní nařízení ze dne 12. července 1949, kterým se provádějí některá ustanovení zákona o nové pozemkové reformě. V internetové podobě dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-192> (19. 6. 2016).

pozemková reforma skončila k roku 1950 a zákon č. 98/1950 Sb. zrušil Národní pozemkový fond a Fond pro pozemkovou reformu.³⁶⁹

4.3. Max Egon Hohenlohe-Langenburg v „divokých“ 40. letech 20. století

Vyhlášením Mnichovské smlouvy dosáhl Max Egon toho, co si vlastně přál, a to odtržení Sudet od ČSR, ke které neměl fakticky žádný vztah. Chtělo by se říci, že tím splnil to, co pokládal za svou povinnost, a nemusel jiného dělat nic, než hrát roli zábavného společníka na různých akcích. Opak byl ale pravdou.

Po mnichovské konferenci usiloval ve Velké Británii Himmlerovým jménem o zlepšení britsko-německých vztahů.³⁷⁰ K tomu se hodil výborně, neboť jak již bylo výše uvedeno, s anglickými politiky vycházel velmi dobře.

První rozhovor proběhl s plukovníkem Christiem. Ještě než se uskutečnil, vyměnili si spolu pár dopisů, ve kterých padly podmínky o tom, jak se Konrad Henlein po mnichovské dohodě a její realizaci ocitl na vedlejší koleji. V dopise datovaném 31. října 1938 stálo, že „*nyň, kdy hlava slepičí farmy jest veličinou v novém sousedství, měl by být pan Max s to, aby to bral vždy s úsměvem.*“³⁷¹ Již při Runcimanově misi psal Ashton-Gwatkin o Henleinovi jako o „kuřeti“, tak znělo jeho krycí jméno. Nyní Christie naznačuje, že Henlein dosáhl toho, čeho chtěl, a stal se tedy „hlavou slepičí farmy“. Takže „Kuře“ už nebylo pro další události důležité, ale nápad na krycí jména z oblasti drůbeže se uchytil – nyní se „slepičí farma“ používala pro označení Německa.³⁷² Samotný rozhovor tváří v tvář se uskutečnil dne 18. října 1939 ve Švýcarsku. Na jedné straně jednal podle Göringova příkazu, na straně druhé zase mluvil za SS, tedy za Himmlera.³⁷³ Vysvětlil svému partnerovi, že SS jistě uzavře mírový kompromis, gestapo bylo též nakloněno míru, obávali se jen bolševismu.³⁷⁴

Navíc mu pověděl troufale, že Göring se mu osobně svěřil, že pokud by podmínky míru byly pro Německo výhodné, samotný Göring byl připraven zbavit Hitlera a další

³⁶⁹ Celý název Zákon ze dne 12. července 1950 o zrušení Národního pozemkového fondu při ministerstvu zemědělství a fondů pozemkových reforem a o sloučení jejich jmění.

V internetové podobě dostupné z: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1950/043-1950.pdf> (19. 4. 2016).

³⁷⁰ ZELLE, K. – G., *Hitlers zweifelnde Elite: Goebbels – Göring – Himmler – Speer*, Paderborn 2010, s. 218.

³⁷¹ NA. Sbírnka různých osobních archivů – Praha, sign. 550-104-2, karton 104. Dopis plukovníka Christieho ze dne 31. října 1938.

³⁷² URBACH, K., *Go-Betweens for Hitler*, Oxford 2015, s. 299.

³⁷³ ZELLE, K. – G., *Hitlers zweifelnde Elite: Goebbels – Göring – Himmler – Speer*, Paderborn 2010, s. 219.

³⁷⁴ Tamtéž, s. 219.

radikální nacistické představitele uvnitř strany vlivu.³⁷⁵ Tento plán vzešel od samotného Göringa, který ještě v září 1939 pomýšlel na odstavení Hitlera. Nabídka zněla velmi zajímavě, ale Christie nebyl osobně přesvědčen o Göringovi³⁷⁶ jako o lepší alternativě namísto Hitlera. I bez kladné odpovědi Britové vysílali Christieho na další schůzky s princem Hohenlohe-Langenburgem.³⁷⁷

Poté, co o něj Christie přestal mít zájem, pokusil se princ navázat kontakt s novým britským vyslancem sirem Davidem Kellym. S ním pak řešil představu spojenců o míru s Německem. Princ ke schůzce sdělil: „*Dospěl prý v poslední době k názoru, že dorozumění Anglie s nacionálně socialistickým režimem neleží mimo rámec možnosti. Přesto však si neumí představit, že se uspokojí anglická vláda s pouhými německými přísliby, že by přistoupila k vyjednávání s Německem; tato ochota bude mnohem více závislá na tom, zda a do jaké míry bude Německo svolno dávat záruky. Na moji odpověď, že přece o stažení německých oddílů z obsazených území by před nějakým uzavřením míru nemohlo být vůbec řeči, Kelly mlčel. Dále jsem rozhovor nerozváděl, poněvadž jsem vycítil, že rozhovor je k informativním účelům a že Kelly se ze starostlivosti vyjádřil, že rozpoutání války by mohlo majetnou vrstvu v Anglii dovést k událostem, které by mohly mít za výsledek velké, možná rozhodující škody v jejich vnitropolitickém a hospodářském mocenském postavení. Kelly sám patří k této vrstvě a zdá se, že se nyní přiklání ke kompromisu s Německem.*“³⁷⁸ Celkově Hohenlohe-Langenburg řešil s Kellym budoucí představu nového demokratického Německa, kde by sice Adolf Hitler stál v čele státu, ale bez faktické moci, jakou měl nyní. Jednání o míru měl vést Hermann Göring. Na schůzce se poprvé vyskytly tři okruhy, které měly pozdější kontaktní osoby z Himmlerova okolí stále opakovat – SS jako rozhodující mocenský prvek, účinný boj čelem proti bolševismu a oslabení pozice Hitlera.³⁷⁹ Ona představa demokratického Německa nepocházela ani od Göringa, ani od Himmlera, pravděpodobně se jednalo o princovu smyšlenku, aby docílil přátelské odezvy od svého protějšku.³⁸⁰ Britská vláda sice projevila zájem, ale ne takový, aby uvažovali o realizaci koncepce, kterou jim prostřednictvím prince nabízela německá

³⁷⁵ URBACH, K., *Go-Betweens for Hitler*, Oxford 2015, s. 299.

³⁷⁶ Později i Max Egon opustit myšlenku Göringa jako náhradu za Hitlera Co bylo princem známé, začal Göring ztrácet vliv v Hitlerově okolí.

³⁷⁷ URBACH, K., *Go-Betweens for Hitler*, Oxford 2015, s. 299.

³⁷⁸ NA. Sběrka různých osobních archivů – Praha, sign. 550-105-2, karton 105. Záznam ze setkání s Davidem Kellym (nedatováno).

³⁷⁹ ZELLE, K. – G., *Hitlers zweifelnde Elite: Goebbels – Göring – Himmler – Speer*, Paderborn 2010, s. 219.

³⁸⁰ Tamtéž, s. 219.

strana. K hlubší debatě o míru nedošlo – britská vláda nechtěla uzavřít s Hitlerem ani jeho „poskoky“ žádnou smlouvu.³⁸¹ I po rezignaci britského ministerského předsedy Neville Chamberlaina věřil pořád princ v možnou separátní mírovou dohodu s Velkou Británií. Jedním ze strůjců mírových rokovaní měl být i Aga Khan III.³⁸² A byl to právě indický imám, který princovi pověděl, že lord Beaverbrook prosazoval jednání o míru s Hitlerem.³⁸³

Sám Max Egon si nepřál rozpoutání války, šlo mu primárně o záchranu majetku konfiskovaného na základě pozemkové reformy a o připojení německy mluvících oblastí k Německu. Ve spisu, který v září předložil Hermannu Göringovi, stálo, že Německo vycházelo ze zcela mylných hypotéz, protože nepředpokládalo, že Velká Británie a Francie budou bojovat o Polsko. Německo nepochopilo, že se primárně nejednalo o Polsko, ale že šlo přednostně o zachování a zajištění míru, ke kterému se politici vyznávající politiku appeasementu zavázali.³⁸⁴ Požadoval, aby Německo znovu získalo u evropských velmocí důvěru, zavázalo se k dodržování smluv, odzbrojilo a krajním případě se mělo vzdát Česka jako demobilizovaného státu.³⁸⁵

Ve snaze zabránit válce vymyslel společně s Oberführerem Reinhardem Höhmem³⁸⁶ pokyny, které měly umírněné nacistické funkcionáře inspirovat k mírovým jednáním. Na přání Waltera Hewela³⁸⁷ pak své myšlenky předložili Adolfu Hitlerovi. Hitlera tyto listiny pochopitelně pohoršily, neboť měl jiné, velkolepější plány, dokumenty a spisy okamžitě zakázal a samotného Höhna varoval.³⁸⁸

Princ nadále trval na separátním míru, a proto odcestoval do Švýcarska, kde spojenecké diplomaty zaujal svými návrhy a dokonce si přiklonil na svou stranu Vatikán, jehož varovné zprávy občas Německu předával.³⁸⁹

³⁸¹ ZELLE, K. – G., *Hitlers zweifelnde Elite: Goebbels – Göring – Himmler – Speer*, Paderborn 2010, s. 219.

³⁸² Sir Sultan Muhammed Shah, Aga Khan III (1877-1957) byl indický imám ismailitských muslimů. Byl jedním ze zakladatelů a prvním prezidentem Celosvětové muslimské ligy, později nazývané Muslimské ligy. Patřil k jedněm z nejúspěšnějších majitelů dostihové historie. Celkem měl na svém kontě 16 vítězství v anglických klasických dostizích.

³⁸³ URBACH, K., *Go-Betweens for Hitler*, Oxford 2015, s. 303.

³⁸⁴ HÖHNE, H., *SS – Elita ve stínu smrti*, Praha 2012, s. 417.

³⁸⁵ Tamtéž, s. 417.

³⁸⁶ Reinhard Höhn (1904-2000) byl německý právník. Za nacistického režimu působil jako správní poradce policie a SS. Zastával taky funkci osobního poradce Heinricha Himmlera.

³⁸⁷ Walter Hewel (1904-1945) byl německý diplomat. V roce 1938 zastával funkci vedoucího personálního oddělení ministra zahraničních věcí. Ve stejném roce se později stal zplnomocněncem ministra zahraničí u vůdce a říšského kancléře. V roce 1945 spáchal sebevraždu kyanidem.

³⁸⁸ HÖHNE, H., *SS – Elita ve stínu smrti*, Praha 2012, s. 417.

³⁸⁹ Tamtéž, s. 417.

Za pomoci Vatikánu sepsal princ dne 15. prosince 1941 memorandum, v němž konstatoval, že se „už ukázalo, že se Adolf Hitler nachází v područí generálů Pruska a na přístup k podrobeným národům přenáší pruské metody. Každý měsíc jim dává najevo, že Evropě vládne generál Prusko, a předvádí jim to nejbrutálnější násilí, jež lid vybízí ke vzpouře. Každé zastřelení je důležitý styčný bod, v konečném důsledku musí celá Evropa vytvořit velký morální odboj. Německo... nemůže udělat nic jiného než pomalu ustupovat. To je ta velká chvíle, kdy národy zahájí boj za svobodu.“³⁹⁰ Memorandum si přečetl mimo jiné i Hermann Göring, ale neodvážil se postavit proti Adolfu Hitlerovi. Princ tedy hledal mezi nacistickými pohlaváry spojence pro své myšlenky. Jeden se našel – byl to Walter Schellenberg.³⁹¹

Se šéfem špionážní a vojenské rozvědky v RSHA se seznámil v roce 1942. Schellenberg by si v případě nutnosti dokázal představit Hitlerovo „sesazení“. Princ později vysvětlil důvod, proč uvažoval o svržení Adolfa Hitlera, a to své přesvědčení, že západní spojenci mír s Hitlerem nepodepíší, a tedy musí dojít ke změnám v německé politice. Zároveň šéf SD doufal, že upřednostní na prvním místě svůj lid před svojí maličností. Pokud by se tak nestalo, neviděl Schellenberg jinou možnost, než se ho zbavit násilím.³⁹²

Amerického zpravodajce Allena Dullese,³⁹³ „nejvlivnějšího muže Bílého domu v Evropě“, znal princ Hohenlohe-Langenburg již z 20. let. Znovu se setkali v únoru roku 1943.³⁹⁴ Oba dva představitelé označovali v amerických spisech pseudonymy – Dulles měl pro svou povahu krycí jméno „Býk“, zatímco Hohenlohe vystupoval jako „Paul“.³⁹⁵ V průběhu několika měsíců, kdy jednání probíhala, mluvil princ třeba i s americkou spojkou mezi Ženevou a německými obchodními kontakty Royallem

³⁹⁰ NA. Sběrka různých osobních archivů – Praha, sign. 550-105-4, karton 105. Memorandum ze dne 15. prosince 1941.

³⁹¹ Walter Friedrich Schellenberg (1910-1952) byl německý politik, SS-Brigadeführer a šéf špionážní a vojenské rozvědky v Hlavním říšském bezpečnostním úřadě (RSHA). Od roku 1933 působil v SS. V letech 1939 až 1942 zastával pozici osobního pobočnicka Heinricha Himmlera.

³⁹² HÖHNE, H., *SS – Elita ve stínu smrti*, Praha 2012, s. 418.

³⁹³ Allen Welsh Dulles (1893-1969) byl americký diplomat, bankéř, právník. Jeho bratr John Foster Dulles byl pozdějším státním tajemníkem za prezidenta Dwighta D. Eisenhowera. Allen po vypuknutí druhé světové války vstoupil do Úřadu strategických služeb (OSS), který byl předchůdcem současné CIA. V letech 1942 až 1945 sloužil jako šéf místní pobočky OSS v Bernu. V roce 1951 se stal zástupcem ředitele tehdy vzniklé CIA, ale již v roce 1953 se stal ředitelem CIA a byl jím až do roku 1961, kdy ho po neúspěchu invaze v Zátocě svini odvolal prezident John Fitzgerald Kennedy.

³⁹⁴ SMITH, R. H., *OSS – The secret history of America's first Central Intelligence Agency*, Guilford 2005, s. 196. Někde jinde uvedeno datum 15. leden 1943. Viz HÖHNE, H., *SS – Elita ve stínu smrti*, Praha 2012, s. 419. Srov. DOERRIES, R. R., *Hitler's Intelligence Chief: Walter Schellenberg*, New York 2009, s. 85.

³⁹⁵ SRODES, J., *Allen Dulles: Master of Spies*, Washington D. C. 1999, s. 261.

Tylerem,³⁹⁶ který vystupoval pod jménem „Mr. Roberts“.³⁹⁷ Uskutečnily se také schůzky s princovým doprovodem, Reinhardem Spitzym,³⁹⁸ známým jako „Pan Bauer“.³⁹⁹

Na jedné z prvních schůzek se řešila otázka Německa po skončení války a odstranění Hitlera. Dulles uvedl, že pokud by k tomu doopravdy došlo a válka by skončila, musel by být nastolen mírový pořádek, který by neznal vítěze, ani poraženého.⁴⁰⁰ Narážel na Pařížskou mírovou konferenci z roku 1919, kde bylo jasně definované, kdo byl poražený v první světové válce, a Dulles jako zástupce USA nechtěl opakovat stejnou chybu jako kdysi ve Versailles. Rozdělení Německa nebo odtržení Rakouska nepřicházelo tentokrát v úvahu, ale důležité bylo, aby vliv Pruska byl v Německu omezen na rozumnou míru.⁴⁰¹

Československé otázce nepřikládal Dulles velký význam. Nezajímalo ho, zda se po válce okupované oblasti připojí zpět k ČSR. ČSR mu byla dobrá jedině k tomu, aby spolu s Polskem a Maďarskem vytvořila jakousi „vozovou hradbu“⁴⁰² k ochraně západní Evropy před nebezpečím bolševismu a panslavismu.⁴⁰³ Američané vnímali SSSR odlišně než Britové, jak zaznamenal princ Max Egon – zastoupení USA se ještě v únoru 1943 nezajímalo o pomoc SSSR při ovládnutí Evropy po skončení války, zatímco Velká Británie pravděpodobně souhlasila s rozdělením Evropy se SSSR. USA preferovaly pomoc Německu, aby se znovu postavilo na nohy a posloužilo jako silná opora proti komunismu. Američtí představitelé viděli v Německu ekonomického „tahouna“ Evropy.⁴⁰⁴ Schůzky, které princ Max Egon absolvoval se zahraničními

³⁹⁶ Royall Tyler (1884-1953) byl americký historik. Během první světové války sloužil jako důstojník americké armády. V roce 1919 se zúčastnil Pařížské mírové konference jako člen americké delegace a v roce 1924 ho Společnost národů jmenovala jako finančního poradce maďarské vládě. Za druhé světové války pobýval většinou v Ženevě, kde spolupracoval s OSS pod vedením Allena W. Dullese.

³⁹⁷ SRODES, J., *Allen Dulles: Master of Spies*, Washington D. C. 1999, s. 261.

³⁹⁸ Reinhard Nikolaus Karl Spitzzy (1912-2010) byl rakouský, později pak německý diplomat, SS-Hauptsturmführer. Byl též osobním referentem ministra zahraničních věcí Joachima von Ribbentropa.

³⁹⁹ SRODES, J., *Allen Dulles: Master of Spies*, Washington D. C. 1999, s. 261.

⁴⁰⁰ HÖHNE, H., *SS – Elita ve stínu smrti*, Praha 2012, s. 419. Srov. SRODES, J., *Allen Dulles: Master of Spies*, Washington D. C. 1999, s. 263.

⁴⁰¹ Tamtéž, s. 419. Srov. SRODES, J., *Allen Dulles: Master of Spies*, Washington D. C. 1999, s. 263.

⁴⁰² V originálu použit termín „Cordon sanitaire“, kdy jsem jako český ekvivalent použila spojení „vozová hradba“. Tento pojem má původně znamenat ve francouzštině „hygienický kordon“ označovaný za bariéru proti šíření se nákaze, jako např. moru. V moderní době používaný v angličtině jako metafora znamenající odrážení pokusů šíření ideologie považované za nežádoucí nebo nebezpečnou, např. politika zadržování praktikovaná Georgem F. Kennanem proti SSSR.

⁴⁰³ SRODES, J., *Allen Dulles: Master of Spies*, Washington D. C. 1999, s. 263. Srov. HÖHNE, H., *SS – Elita ve stínu smrti*, Praha 2012, s. 420.

⁴⁰⁴ Tamtéž, s. 263.

kontakty, se nikdy mnohokrát neopakovaly, navíc nedošlo ani k realizaci jejích výsledků.

Pokud nahlédneme do publikací věnující se špionáži Třetí říše, vždy v nich zachytíme zmínku o princovi Maxi Hohenlohe-Langenburgovi. Otázkou zůstává, pro koho vlastně princ pracoval. Pro Hermanna Göringa, Heinricha Himmlera nebo někoho jiného? Odpovědí by mohla být zpráva britského novináře Seftona Demlera,⁴⁰⁵ který byl skálopevně přesvědčený o tom, že Hohenlohe-Langenburg byl činný jako „agent amatér“ pro ministra zahraničních věcí Joachima von Ribbentropa.⁴⁰⁶ S ním se mohl princ znát díky vztahu se Spitzym, neboť ten právě u něj pracoval, v té době Ribbentrop působil jako velvyslanec v Londýně.⁴⁰⁷ Nemyslím si však, že by pro Ribbentropa vykonával víc než pro ostatní nacistické pohlaváry.

Od roku 1940 pobýval princ často na svém panství ve Španělsku. Zároveň tam působil jako zástupce Škodovky⁴⁰⁸ a Zbrojovky Brno. Ze sdělení Alfreda Baubina ze dne 22. května 1945 vyplynulo, že pravděpodobně v roce 1941 navrhl, že bude zájmy Škodových závodů a Zbrojovky zastupovat právě ve Španělsku, odkud pocházel rod jeho manželky.⁴⁰⁹ V roce 1941 založil princ společnost „Reprezentace západ“, kam jmenoval Reinharda Spitzeho jako tajemníka pro Španělsko.⁴¹⁰ Dále chtěl Hohenlohe-Langenburg zvláštní maskovanou firmu zabývající se importem a exportem s jihoamerickými státy, která by se jako španělský podnik jen navenek chovala, ale ve skutečnosti ji měl vést pouze princ a Spitzey, zatímco princovi španělští známí by ji reprezentovali ve správní radě jen naoko pro veřejnost.⁴¹¹ Firma by v první řadě sloužila

⁴⁰⁵ Sefton Delmer (1904–1974) byl britský žurnalista narozený v Berlíně. Spřátelil se s Ernstem Röhmem, který mu domluvil rozhovor s Hitlerem. Později byl z obou stran, jak britské, tak i německé, obviňován, že byl špion. Během druhé světové války se stal odpůrcem nacismu a měl rozhlasový pořad, ve kterém vedl „černou kampaň“ proti nacismu.

⁴⁰⁶ URBACH, K., *Go-Betweens for Hitler*, Oxford 2015, s. 279.

⁴⁰⁷ DOERRIES, R. R., *Hitler's Intelligence Chief: Walter Schellenberg*, New York 2009, s. 82.

⁴⁰⁸ Obchodním ředitelem Škodových závodů se měl princ stát Himmlerovým příčiněním jako dík za zpravodajskou spolupráci s Německem. Viz ABS. Stíhání nacistických válečných zločinců, sign. 325-134-3. Vyhodnocení pátrací činnosti SD v letech 1937-1938, s. 9. Členem správní rady byl mezi léty 1940 až 1946. Viz ABS. Ústředna Státní bezpečnosti, sign. 305-510-7. Zpráva šetření ministerstva průmyslu ze dne 27. srpna 1947.

⁴⁰⁹ ABS. Výpovědi zaměstnanců Gestapa a SD, sign. 52-49-3. Výpověď Alfreda Baubina dne 22. května 1946.

⁴¹⁰ ABS, Odbor politického zpravodajství, sign. 2M 113 14. Výpověď Alfreda Baubina dne 17. září 1946. Podle Alfreda Baubina byl Hohenlohe-Langenburg velice cenným „materiálem“ pro tajné služby a nebylo by nepravděpodobné, že mu byl přidělen zahraničním úřadem v Berlíně nebo RSHA, aby na něj dohlížel, neboť mu někteří nacističtí představitelé nedůvěřovali. Viz ABS. Výpovědi zaměstnanců Gestapa a SD, sign. 52-49-3. Výpověď Alfreda Baubina dne 22. května 1946.

⁴¹¹ Tamtéž. Výpověď Alfreda Baubina dne 17. září 1946. Tato firma udržovala až do roku 1944 malou kancelář při Zbrojní unii v Berlíně a kontrolovala španělské i francouzské obchody. Viz ABS. Výpovědi zaměstnanců Gestapa a SD, sign. 52-49-3. Výpověď Alfreda Baubina dne 22. května 1946.

politickým účelům, neboť princ udržoval strategické styky, mezi jinými i s generálem Francem.⁴¹² Podle výpovědi Alfreda Baubina dne 22. května 1945 tyto plány později ztroskotaly. Původně tato fingovaná firma měla pravděpodobně co do činění se zahraničním úřadem v Berlíně a SD a jejich plánem vybudovat novou zpravodajskou organizaci působící přes Španělsko až v Jižní Americe. Jak potvrdil Baubin ve výpovědi ze 17. září 1946, princ Hohenlohe-Langenburg byl pověřen jistými úkoly ve Španělsku, byla i vysoce možná jeho spoluúčast při navázání styků Schellenberga s tehdejšími princem z Walesu, bývalým králem Eduardem VIII.⁴¹³ Jednalo se o velkou zahraničně-politickou akci roku 1942. Britský princ pobýval tehdy ve Španělsku a chystal se odjet na Bahamy, kde se měl stát guvernérem. Schellenberg s pomocí prostředníka, kterým mohl být Max Egon, setkal s princem z Walesu, tehdy již vévodou z Windsoru. Účel této schůzky nezůstal utajen: Princ s množstvím svých anglických přívrženců by provedl státní převrat, po němž by v čele státu nahradil svého bratra, krále Jiřího VI., zbavil se všech protiněmecky smýšlejících politiků a uzavřel s Německem separátní mír. Velká Británie s Německem by pak spolu jako spojenci postupovaly v boji proti SSSR.⁴¹⁴ Vévoda s tímto plánem souhlasil, nakonec se však nezrealizoval kvůli odporu jeho ženy, vévodkyně z Windsoru, v minulosti známé jako Wallis Simpsonová. Vévodkyně se strachovala o budoucnost, a proto vévoda od plánu odstoupil a odjeli spolu na Bahamy.⁴¹⁵

Jak již bylo uvedeno, od 40. let se princ zdržoval více ve své španělské rezidenci než na zámku Červený Hrádek. Důvodem byla nejen tíživá situace po spáchání atentátu na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha, ale i aktivity, které za války vyvíjel.⁴¹⁶ Jeho děti, které byly každý rok vysílány na pobyt do Španělska, se již do Červeného Hrádku nevrátily. Aby sami nepadli v podezření, zůstávali Max Egon s Pieditou na zámku a občas vyjížděli do Španělska a Max Egon na své mise.⁴¹⁷

O jeho pobytu ve Španělsku nelze nikde nic bližšího zjistit, kromě pár akcí pod dohledem Schellenbergova SD. Něco málo nám naznačí spis o československém agentovi, pobývajícím ve Španělsku. Jednalo se o Antonína Kubička, známého pod krycím jménem „hrabě Kubiček“, nebo „hrabě Cyril Kolovrat“. Ten ve výpovědi

⁴¹² ABS, Odbor politického zpravodajství, sign. 2M 113 14. Výpověď Alfreda Baubina dne 17. září 1946.

⁴¹³ Tamtéž. Výpověď Alfreda Baubina dne 17. září 1946.

⁴¹⁴ ABS. Výpovědi zaměstnanců Gestapa a SD, sign. 52-49-3. Výpověď Alfreda Baubina dne 22. května 1946.

⁴¹⁵ Tamtéž. Výpověď Alfreda Baubina dne 22. května 1946.

⁴¹⁶ BEČVÁŘ, M., *Rodina Hohenlohe-Langenburg na Červeném Hrádku. Hohenlohové v Čechách, na Moravě a v Rakousku*, Chomutov 2011, s. 58.

⁴¹⁷ Tamtéž, s. 58.

podepsané tehdejší kapitánem Bedřichem Wiesnerem⁴¹⁸ řekl, co se o princovi Maxovi dozvěděl v době, kdy byl ve Španělsku. Podle Kubičkova prohlášení jej španělská policie v roce 1942 dovezla na statek prince Hohenlohe-Langenburga, který s ním mluvil nejdříve německy a pak francouzsky.⁴¹⁹ Protože Kubičkovy odpovědi prince neuspokojily, byl odvezen zpět do Madridu. Nechtěl totiž vysvětlit, kde se v inkriminovanou dobu atentátu na Heydricha zdržoval. Poté mu vyhrožovali, že pokud neodpoví, bude považován za Heydrichova vraha. Nakonec Kubiček dozal, že dezertoval z německé armády. Po propuštění z vězení obdržel cestovní doklady od chargé d'affaires Zdeňka Formánka⁴²⁰. Československý představitel se ho ptal na Maxe Egona. Při rozhovoru mu prý odpověděl, že už se ví, že spolupracuje s gestapem. Kubiček se s mnoha peripetemi nakonec dostal do Velké Británie.⁴²¹

Dá se této výpovědi ohledně setkání s princem věřit? Souhlasím s Bedřichem Wienerem, který byl ke Kubičkově výpovědi velice kritický, k výsledku si poznamenal: „Konečně, a asi nejdůležitější, je otázka jeho styků s princem Hohenlohe ve Španělsku a nezvyklý způsob, jak španělská policie odvezla Kubička na statek prince Hohenlohe mimo Madrid. Kubiček udává, že byl vzat k Hohenlohovi v souvislosti se svými pohyby kolem května 1942, v době, kdy Heydrich byl zavražděn. Zajímala-li se španělská policie skutečně o to a o nic jiného, nikdy by Kubička nezavedla k Hohenlohemu, který přece nemohl nikterak býti nápomocným v tomto směru.“⁴²² Kubičkovy informace musíme brát s velkou rezervou, protože ze spisu zjistíme, že Kubiček nejspíš trpěl syndromem barona Prášila, neboť v jeho výpovědích, které zněly na první pohled přesvědčivě, byly po hlubší Weinerově analýze trhliny, které již nedokázal objasnit.

Se Zdeňkem Formánkem prý princ ve Španělsku rovněž navázal kontakt, a to nejen kvůli jeho funkci chargé d'affaires československého vyslanectví v Madridu. Podle listiny datované 23. srpna 1958, která se primárně zabývala zprávou o účasti

⁴¹⁸ Bedřich Wiesner (1893-1949) byl český pracovník ministerstva vnitra, dosáhl hodnosti plukovníka. Za druhé světové války působil v Londýně. V rámci tajné akce STB a vojenského obranného zpravodajství hledající nepřátele ve vlastních řadách byl zatčen. Jednalo se převážně pro komunisty nepohodlné důstojníky československé armády, kteří nebyli ochotni spolupracovat s novým režimem a navíc takového charakteru, že byli ostatním vojákům pro svou odvahu a čest vzorem. Mezi nimi byl i Wiesner. Dne 19. listopadu 1949 zemřel na následky krutého vyslýchání. Úřední příčinou byl pád ze schodů při pokusu o útěk.

⁴¹⁹ NA. Ministerstvo vnitra – Londýn, sign. 2-1/479. Výpověď Antonína Kubička dne 10. března 1944.

⁴²⁰ Zdeněk Formánek (1889-1962) byl český diplomat. V letech 1928 až 1938 byl diplomatem v Madridu. Po okupaci působil v zahraničním odboji. V roce 1940 jako chargé d'affaires československého vyslanectví v Madridu dostal většinu československých vojáků z Francie do Velké Británie a díky jeho úsilí začala španělská vláda uznávat československé pasy. V roce 1944 byl jmenován československým velvyslancem ve Španělsku.

⁴²¹ NA. Ministerstvo vnitra – Londýn, sign. 2-1/479. Výpověď Antonína Kubička dne 10. března 1944.

⁴²² Tamtéž. Výpověď Antonína Kubička dne 10. března 1944.

francouzského kapitálu na československém průmyslu a bankovníctví v letech 1920 až 1939, měl princ v roce 1942 navštívit Formánka v Madridu. Chargé d'affaires působil ve Španělsku jako zástupce Škodovky a již za tzv. První republiky měl pracovat pro Německo a později se dokonce stál udavačem gestapa. Princ se s Formánkem sešel, aby navázal kontakty s exilovou československou vládou, při dalších schůzkách prý dokonce předal některé hospodářské a politické zprávy z Protektorátu Čech a Moravy a též z Německa. Formánek chtěl zase Hohenlohe-Langenburga využít jako svého prostředníka se sudetskými kruhy v Protektorátu. Princ si pozdějšího velvyslance zavázal, protože zajistil u Franca, aby propustili Formánkova bratra Antonína z koncentračního tábora.⁴²³ Z pozdější Formánkovy zprávy vyplývalo, že princ hodlal jako několikrát v minulosti svoji spolupráci s exilovou vládou využít ve svůj prospěch – princ se obával o svůj majetek v bývalé ČSR v případě německé prohry ve válce. Formánek pojal podezření, které ve zprávě uvedl, že princ byl německým agentem, anebo agentem jistých německých kruhů.⁴²⁴ I na toto tvrzení musíme pohlížet s výhradami, neboť v roce 1958, kdy bylo sepsáno, byla snaha poškodit vše, co se nehodilo komunistické propagandě a navíc bylo zapotřebí očernit všechny šlechtice.

Zajímavé bylo i sdělení ministerstva zahraničních věcí z 26. června 1945 adresované prezidiu ministerstva vnitra, ve kterém stálo, že podle důvěrných zpráv měl princ Max Egon Hohenlohe-Langenburg převést panství „na francouzskou společnost prostřednictvím jistého francouzského bankéře a za účasti španělských finančních osobností přátel Hohenlohových, kteří měli fingoanému kupci, pokoutnímu bankéři v Tangeru, poskytnouti hypotéku přibližně v ceně panství. Celá transakce měla být antedatována. Kromě toho dal prý Max Hohenlohe-Langenburg ověřiti u cizího zastupitelského úřadu ve Španělsku místopřísežné prohlášení o tom, že již v roce 1940 rozdělil panství mezi sedm příslušníků své rodiny a toto rozdělení provedl před veřejným notářem ve Frankfurtu, jehož kancelář i spisy byly prý zničeny při náletu.“⁴²⁵

Princ napsal do skončení druhé světové několik memorand, které posílal nejen Göringovi, ale třeba i Hewelovi. Po napadení SSSR Německem uvedl v prohlášení ze dne 6. srpna 1941, že díky invazi SSSR „Adolf Hitler dostává jedinečnou příležitost

⁴²³ ABS, Z mapy zpráv zpracované Studijním ústavem MV, sign. Z-6-325, inv. č. 167/05. Zpráva o účasti francouzského kapitálu na československém průmyslu a bankovníctví v letech 1920 až 1939 – Koncern Škodových závodů, s. 26.

⁴²⁴ Tamtéž. Zpráva o účasti francouzského kapitálu na československém průmyslu a bankovníctví v letech 1920 až 1939 – Koncern Škodových závodů, s. 26.

⁴²⁵ ABS, Odbor politického zpravodajství, sign. 2M 117 87. Zpráva ministerstva zahraničních věcí adresovaná Prezidiu ministerstva vnitra ze dne 26. června 1945.

vystoupit jako zachránce před bolševickým nebezpečím, jako reorganizátor chaosu v bolševickém prostoru a sebe považovati jako bojovníka jiných národů, Finů, Slováků, Maďarů, Rumunů, Ukrajinců a Gruzínců, těch samých národů, u kterých byl dosud označován jako utlačovatel. Podaří-li se mu nad bolševismem zvítězit, pak bude beze všeho uznán jako garant pořádku a míru na Balkáně a národů Blízkého východu.“⁴²⁶ Dokonce i ve svém memorandu předpověděl budoucnost Hitlerova tažení do Ruska: „Byla sice vyslovena naděje, že Adolf Hitler v Rusku vykrváčí jako Napoleon. Tato naděje byla pevně udržována a viděla se již hořící Moskva, ve které při právě padajícímu sněhu Hitler s úzkostí očekává odpověď na nabídku k míru zrovna tak jako kdysi Napoleon na odpověď Alexandra Ruského.“⁴²⁷

Poslední prohlášení, které jsem měla k dispozici,⁴²⁸ bylo ze dne 15. prosince 1941 po vstupu USA do války. V něm například, jak již výše zmíněno, psal o vlivu generála Pruska na Hitlera a na přístup k podrobeným národům za pomoci pruské metody.

Po připojení sudetoněmeckých oblastí k Německu přišel princ se samotnou ČSR do styku jedině, když řešil navrácení svého velkostatku Blatno, který do té doby vlastnilo arcibiskupství pražské, ale s tím později princ rázně skoncoval.⁴²⁹ V roce 1939 se tedy jeho majetek opět rozrostl, když získal zpět své lesní pozemky.

Zajímavá zmínka spojená se týkala zámku Jezeří, který do příchodů nacistů patřil rodu Lobkowiczů. Max Lobkowicz⁴³⁰ byl pro nacisty nepřitelem, a protože po emigraci do Londýna se stal vyslancem exilové československé vlády v Londýně, byl mu jeho majetek zabaven. Na zmíněném zámku Jezeří zřídili pobočku koncentračního tábora Flossenbürg, a umístili sem strážný oddíl, který hlídal zajaté vyšší důstojníky spojeneckých armád, mezi nimiž byl např. bratra Charlese de Gaulla.⁴³¹ Prince měl k

⁴²⁶ NA. Sběrka různých osobních archivů – Praha, sign. 550-105-4, karton 105. Memorandum ze dne 6. srpna 1941.

⁴²⁷ Tamtéž. Memorandum ze dne 6. srpna 1941.

⁴²⁸ V Národním archivu jsou k dispozici princova memoranda od 17. listopadu 1939 po 15. prosinec 1941. Nejzajímavější, ale zároveň nerealistickou myšlenkou bylo vytvoření jakési formy monarchisticko-katolické federace. Pro tuto myšlenku chtěl získat amerického velvyslance v Madridu Alexandra W. Weddella. Viz ABS, Z mapy zpráv zpracované Studijním ústavem MV, sign. Z-6-325, inv. č. 167/05. Zpráva o účasti francouzského kapitálu na československém průmyslu a bankovníctví v letech 1920 až 1939 – Koncern Škodových závodů, s. 27. Myšlenky o katolické federaci rozepsal v memorandu datovaném 15. prosince 1941. Viz NA. Sběrka různých osobních archivů – Praha, sign. 550-105-4, karton 105. Memorandum ze dne 15. prosince 1941.

⁴²⁹ Tzv. kauze Blatno jsem se věnovala v kapitole 2.

⁴³⁰ Maximilian Erwin Lobkowicz (1888-1967) byl příslušníkem šlechtického rodu Lobkowiczů a jejich rodu roudnické větve, právník, politik a diplomat. V kritických 30. letech se připojil k prohlášení věrnosti české a moravské šlechty. Před nacisty emigroval do Londýna, kde od roku 1941 z pověření Edvarda Beneše pracoval jako vyslanec a od roku 1942 jako československý velvyslanec ve Velké Británii.

⁴³¹ BENZ, W., DISTEL, B., *Der Ort des Terrors: Geschichte der nationalsozialistischen Konzentrationslager, Band 4 – Flossenbürg, Mauthausen, Ravensbrück*, München 2006, s. 105.

Jezeří vztah, protože právě zde mu manželka Piedita porodila jeho třetí dítě Christiana. Každopádně byl zámek obsahem dopisu, který princ adresoval německému státnímu tajemníkovi Paulovi Joachimimu⁴³² dne 14. července 1941. Max Egon v něm sděloval: „*U příležitosti zde před zámkem uspořádaného hudebního dne⁴³³ s pražskou filharmonií a baletem berlínské státní opery byl u mne říšský místodržící Konrad Henlein a zmínil se, že s námi bezprostředně sousedí panství Jezeří a zámek odňatý nyní v nepřátelské cizině se zdržujícím knížeti Lobkowiczovi má splnit nové poslání. Dle vyjádření Konrada Henleina je také jeden z jeho plánů nabídnout panství panu říšskému polnímu maršálovi [myšlen Hermann Göring]. Protože jsem s rodinou sám zámek Jezeří měl dva roky pronajatý a tento i celé panství dobře znám, mohl bych panu státnímu tajemníkovi povědět, že jde o zvláště krásný objekt s překrásnou reprezentační polohou a oborou, které se hodí pro muflony, vysokou, srnčí a černou zvěř, je bohatý na přírodní krásy a má obzvláště dobrou dopravní síť. Jako přímý soused mám samozřejmě obzvlášť zájem, aby toto panství a naznačená honitba došla řádnému užití. Pro školu nebo domov [myšlen asi dětský domov] by byl zámek méně vhodný, avšak k reprezentativním účelům pro pana říšského maršála by se těšil velkému zájmu a byla by to škoda, kdyby tak velkolepý objekt jinak použit byl zničen.*“⁴³⁴ Odpověď ze dne 30. července 1941, prince jistě nepotěšila, neboť v ní zaznělo, že pan říšský maršál nemá zájem na získání usedlosti Jezeří.⁴³⁵ Později sice našel zámek své uplatnění, ale jistě se nejednalo o to, co si princ v duchu přál.

Max Egon se svou ženou žili na zámku Červený Hrádek kromě občasných cest do Španělska až do konce druhé světové války. Jak se ale blížila sovětská vojska, z obavy, že by je vojáci mohli zajmout či s nimi provést něco daleko horšího, uprchli manželé do Španělska.⁴³⁶ Princ se již do ČSR nikdy nepodíval, ačkoliv prezident Edvard Beneš

⁴³² Paul Joachimi (1909-1993) byl německý ministerský úředník. Po vstupu do veřejných služeb působil v letech 1936 až 1937 u Říšského poštovního ředitelství, později od roku 1938 byl na pruském Státním ministerstvu, později tam zastával funkci vyššího státního úředníka.

⁴³³ Zřejmě se jednalo o festival hudby pořádaný dne 3. července 1941, jehož patronem byl princ Max Egon. Viz BEČVÁŘ, M., *Rodina Hohenlohe-Langenburg na Červeném Hrádku. Hohenlohové v Čechách, na Moravě a v Rakousku*, Chomutov 2011, s. 57.

⁴³⁴ NA. Sbirka různých osobních archivů – Praha, sign. 550-105-3, karton 105. Dopis prince Maxe Egona Hohenlohe-Langenburga ze dne 14. července 1941.

⁴³⁵ Tamtéž. Odpověď Paula Joachimiho ze dne 30. července 1941.

⁴³⁶ BEČVÁŘ, M., *Rodina Hohenlohe-Langenburg na Červeném Hrádku. Hohenlohové v Čechách, na Moravě a v Rakousku*, Chomutov 2011, s. 58.

žádal po Francovi jeho vydání, aby vysvětlil své předválečné aktivity.⁴³⁷ Franco, který se s princem přátelil, jej samozřejmě nevydal.

Nebylo těžké uhodnout, že majetek v případě šlechtice prince Maxe Egona Hohenlohe-Langenburga v ČSR propadl státu. Zemský národní výbor v Praze zavedl podle ustanovení dekretu prezidenta Beneše č. 5/1945 Sb.⁴³⁸ ze dne 19. května národní správu nad jeho veškerým majetkem. Národním správcem nad velkostatkem Červený Hrádek byl pověřen Václav Eichelt.⁴³⁹

Starost o zámek svěřili povolanému pověřenci – malíři Oskaru Brázdovi.⁴⁴⁰ Ten později sepsal, v jakém stavu se zámek nacházel a jaké další plány s ním měl československý stát. Pravděpodobně kolem 28. srpna 1945 uvedl Brázda: „*Zámek sám a jeho obsah neutrpěl žádných velkých ztrát. Provádí se tam nyní na můj pokyn podrobný inventář a čištění místností. Větší zkázu utrpěly gobelíny, kterých bylo používáno co stanů a podložek pod sedla. Větší část těchto byla však nalezena v blízkosti zámku a v přilehlých lesích. (...) Zajímavé bylo album s podpisy paní a pana Runcimanových a Konrada Henleina a národnostní mapy Čech a Moravy se zákresy hranic, o kterých se tito dobrodinci radili, rozhodně věc, která musí býti v památníku našeho odboje. Škoda, že v tomto albu, kde se střídá mnoho jmen králů a velkých tohoto bývalého světa, jest také jméno Jan Masaryk. (...) Mým plánem by bylo nyní po vyčištění sestavit pokoje zámku trochu umělecky, vkusně a stylově, ne však co museum, nýbrž místo, které může býti každým okamžikem obýváno. Také se proslýchá, že maršál*

⁴³⁷ BEČVÁŘ, M., *Rodina Hohenlohe-Langenburg na Červeném Hrádku. Hohenlohové v Čechách, na Moravě a v Rakousku*, Chomutov 2011, s. 83. Srov. STELLNER, F., ŽUPANIČ, J., FIALA, M., *Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny české*, Praha 2001, s. 106.; MAŠEK, P., *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti*, Díl I (A-M), Praha 2008, s. 376; MAŠEK, P., *Modrá krev – Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*, Praha 1999, s. 111; JUŘÍK, P., *Encyklopedie šlechtických rodů*, Praha 2014, s. 352.

⁴³⁸ Celý název Dekret prezidenta republiky ze dne 19. května 1945 o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů. V internetové podobě dostupné z: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1945/004-1945.pdf> (20. 4.2016).

⁴³⁹ Státní okresní archiv Chomutov/Kadaň (dále jen SOKA). 87, MNV Červený Hrádek, Konfiskace nepřátelského majetku, inv. č. 87, karton 4. Vyhláška vyvěšená na Červeném Hrádku dne 3. října 1945. Srov. NA. Státní památková správa (dále jen SPS), sign. 30, inv. č. 229, karton 109. Sdělení Bohumíra Lifky ze dne 12. října 1945.

⁴⁴⁰ Oskar Brázda (1887-1977) byl český malíř a výtvarník. Během první světové války se seznámil s Edvardem Benešem a aktivně se účastnil československého odboje. Po sňatku se svou švédskou manželkou Amelií Posse žil v Itálii. Do ČSR se přestěhovali kvůli nástupu fašismu v Itálii. Koupil zámek Líčkov ležící nedaleko Žatce. Na začátku druhé světové války obsadili zámek nacisté, a tak musel Brázda zámek opustit, jednu chvíli strávil i ve vězení, propuštěn byl až po intervenci v zahraničí. Po válce se vrátil do zámku Líčkov, ale v roce 1948 mu byl majetek vyvlastněn a přišel i o část obrazů, kterými státu zaplatil tzv. milionářskou dávkou.

*Žukov, Eisenhower a Montgomery mají tam na podzim zúčastniti se honů na vysokou. Na zámek si dále brousí zuby spolek přátel SSSR.*⁴⁴¹

Krátce po znárodnění byl zámek přístupný v doprovodu kastelána veřejnosti. Dokládala to i zpráva z 12. října 1945, kdy se správcem zámku se stal František Váňa, kterého již zmiňoval ve svém sdělení ze srpna 1945 Oskar Brázda. Podle něj se jednalo o „*příjemného a pilného muže, který aspiruje na místo dozorce na zámku. Zdá se býti velice pořádkumilovný a čestný člověk, ruský legionář, nyní ve výslužbě. Pospíchá s nějakým dekretem od Památkového úřadu, který by ho jmenoval správcem zámku*“.⁴⁴² Z poznámky archiváře Bohumíra Lifky⁴⁴³ psané právě 12. října 1945 můžeme zjistit, že zámek byl přístupný veřejnosti denně, zároveň se napravovaly škody, které po svém odchodu zanechala sovětská vojska.⁴⁴⁴ Podle dostupných materiálů měla být podle § 11 dekretu č. 5/1945 Sb. národní správa na zámku Červený hrádek zrušena ke dni 30. listopadu 1946, protože pominuly důvody, pro které byla zavedena. Zrušil ji orgán, který ji zavedl, v tomto případě Zemský národní výbor v Praze.⁴⁴⁵

Později zámek sloužil k různým účelům. Ze zprávy ministerstva zemědělství adresované okresnímu národnímu výboru v Chomutově dne 20. září 1946 se dozvíme, že ministerstvo zemědělství propůjčilo část zámecké budovy ministerstvu sociální péče pro invalidy zahraničních vojsk a další část pro muzejní účely. Ministerstvo si zde přálo vybudovat muzeum, v němž by byly soustředěny sbírky chomutovského kraje mapující jeho vývoj, život lidí, předměty vztahující se k oblasti. Navíc zastávalo názor, že cílem muzejnictví není ukazovat veřejnosti zařízení byt bývalého majitele velkostatku Červený hrádek. Předměty, které vybrali zástupci ministerstva školství a osvěty, zůstaly na zámku jako muzejní exponáty, zatímco ostatní mobiliář byl odvezen Národním

⁴⁴¹ NA. SPS, sign. 30, inv. č. 229, karton 109. Zpráva Oskara Brázdy datovaná pravděpodobně 28. srpna 1945.

⁴⁴² Tamtéž. Zpráva Oskara Brázdy datovaná pravděpodobně 28. srpna 1945.

⁴⁴³ Bohumír Lifka (1900-1987) byl český knihovník, archivář, heraldik. Po skončení studia nastoupil jako knihovník do zámku Kout u Domažlic, patřícímu šlechtickému rodu Stadionů. Později působil i jako archivář u šlechtického rodu Colloredo-Mansfeldů. Podílel se na realizaci Masarykova slovníku naučného, též spolupracoval na přípravě Ottova slovníku naučného nové doby. V letech 1934 až 1959 pracoval jako vedoucí knihovny Náprstkova muzea, do té doby, než byl neprávem obviněn z velezrady a na rok uvězněn. Po propuštění pracoval jako skladník ve společnosti Obuna a později až do roku 1985 působil v knihovně Akademie věd.

⁴⁴⁴ NA. SPS, sign. 30, inv. č. 229, karton 109. Sdělení Bohumíra Lifky ze dne 12. října 1945.

⁴⁴⁵ SOKA Chomutov/Kadaň. 87, MNV Červený Hrádek, Konfiskace nepřátelského majetku, inv. č. 87, karton 4. Zpráva Zemského národního výboru v Praze adresovaná národnímu správci majetku Mikulášovi Švicovi ze dne 14. dubna 1947.

pozemkovým fondem do určené sběrný. Zámek již předali zástupcům ministerstva sociální péče do správy.⁴⁴⁶

Po konfiskaci veškerého princova majetku se pražskému arcibiskupství velkostatek Blatno, který mu patřil od roku 1929. Ze zabaveného velkostatku Červený hrádek pak vznikla Správa státních lesů Červený Hrádek. Dne 29. dubna 1948 Zemský národní výbor zavedl po schválení ministerstvem zemědělství, odvolávaje se na dekret č. 5/1945 Sb., národní správu na majetek zemědělský a lesní patřící arcibiskupství pražskému – zahrnut byl např. Týn nad Vltavou, Blatno, Rožmitál pod Třemšínem. Majetek arcibiskupství tedy svěřili do rukou národního správce do doby, než o něm bude rozhodnuto s konečnou platností.⁴⁴⁷

Jaký byl další osud prince Maxe Egona Hohenlohe-Langenburga? V divoké poválečné době se vyrojilo mnoho zpráv, které je nutno brát s rezervou. Nejinak je tomu v případě tajného spisu ministerstva vnitra, hlavního velitelství SNB, ze dne 2. ledna 1946, v němž se ve zprávách z pohraničí objevila informace zatčeného SdFK Františka Neuberta, že velitelem Freikorpsu pro chomutovský okres byl „baron“ Hohenlohe z Červeného Hrádku u Jirkova.⁴⁴⁸ Toto sdělení je potřeba brát s velkou rezervou, neboť se jedná o výpověď zatčeného člověka s úmyslem zachránit si život. Navíc nikde se nenašel žádný důkaz pro to, že Max Egon byl opravdu velitelem SdFK. Podle mého názoru princ po splnění své mise, kterou viděl v úspěchu a realizaci sudetoněmecké otázky, se již více nepotřeboval angažovat ve prospěch SdP, posléze NSDAP. Více se soustředil na jiné své cíle, a to uzavření separátního míru se spojenci.

A jak se vyrovnal s poválečnou situací? Podle výpovědi ze dne 22. května 1946 byl Alfred Baubin přesvědčený, že princ pobývá ve Španělsku, a navíc se domníval, že velmi lituje svého majetku, který zanechal v ČSR, neboť panství, která se nacházela v Mexiku, patřila jeho ženě a on je pouze spravoval.⁴⁴⁹ Jak naznačil Baubin, princ jako přesvědčený monarchista se snažil i ve svůj prospěch podporovat habsburské monarchistické cíle,⁴⁵⁰ neboť jak Baubin podotkl, měl pro to předpoklady – své rozsáhlé

⁴⁴⁶ SOkA Chomutov/Kadaň. ONV Chomutov IV., Školský odbor 1945-1949, karton 540. Zpráva ministerstva zemědělství ze dne 20. září 1946.

⁴⁴⁷ SOkA Chomutov/Kadaň. ONV Chomutov X., Zemědělský odbor 1946-1958, karton 1505. Zpráva Zemského národního výboru v Praze ze dne 29. dubna 1948.

⁴⁴⁸ ABS, Odbor politického zpravodajství, sign. 2M 134 46. Zpráva od ministerstva vnitra adresovaná ministři ze dne 2. ledna 1946.

⁴⁴⁹ ABS. Výpovědi zaměstnanců Gestapa a SD, sign. 52-49-3. Výpověď Alfreda Baubina dne 22. května 1946.

⁴⁵⁰ Již za nacistického režimu byl ve Španělsku označován za monarchistu.

mezinárodní styky, který dokázal plně využít ve svůj profit, jak se ukázalo nejen za Runcimanovy mise.⁴⁵¹

Významná etapa života prince Maxe Egona skončila po druhé světové válce, v jejímž průběhu, jako ostatní aristokraté podporující „zlo“ s dobrými úmysly, napomáhal sudetoněmecké, potažmo nacistické straně. Ostatně i v britském archivu popsali prince šlechtně jako postavu fiktivního „Červeného bedrníka“, i když na rozdíl od literárního hrdiny nikoho nezachránil před gilotinou.⁴⁵²

Negativní obraz prince prakticky nelze najít, rodina totiž neumožnila přístup k soukromé korespondenci a spisů o jeho majetku. Pouze část dopisů mohl pro svou publikaci využít novinář Heinz Höhne.⁴⁵³ Zpracovala i selektivní paměť, neboť princ se při rozhovoru s tímto novinářem pasoval do role jednoho z prvních kritiků Adolfa Hitlera a též prohlásil, že nikdy jeho jméno nebylo spojeno s SD, ačkoliv Höhne získal jako důkaz jeho číslo SD.⁴⁵⁴ Sám se vydával za soukromou osobu, která se náhodou znala s několika hlavními německými a dalšími západními představiteli jako např. s Winstonem Churchille a Allenem W. Dullem.⁴⁵⁵ Připustil, že s Adolfem Hitlerem mluvil během olympiády v Berlíně roku 1936, tím pádem ale musel poznat jak Joachima von Ribbentropa, Hermanna Göringa, Heinricha Himmlera a další.⁴⁵⁶ Princ skálopevně věřil tomu, co považoval za správné, a tvrdil, že jediné mu šlo jediné o to přesvědčit hlavní nacistické pohlaváry, aby podpořili jeho mírové návrhy.⁴⁵⁷ Britská strana, ke které se Max Egon hlásil, potažmo britské ministerstvo zahraničí, nechtěla být nadále spojována s princovým jménem.⁴⁵⁸

⁴⁵¹ ABS. Výpovědi zaměstnanců Gestapa a SD, sign. 52-49-3. Výpověď Alfreda Baubina dne 22. května 1946.

⁴⁵² URBACH, K., *Go-Betweens for Hitler*, Oxford 2015, s. 279.

⁴⁵³ Tamtéž, s. 279.

⁴⁵⁴ Tamtéž, s. 279

⁴⁵⁵ Tamtéž, Oxford 2015, s. 280.

⁴⁵⁶ Tamtéž, Oxford 2015, s. 280.

⁴⁵⁷ Tamtéž, Oxford 2015, s. 280.

⁴⁵⁸ Tamtéž, Oxford 2015, s. 315.

Závěr

Cílem mé diplomové práce „Max Egon zu Hohenlohe-Langenburg a Československo“ bylo odpovědět na otázku, jaký postoj zaujímal princ k československé politice od roku 1918 do roku 1945. Analýza archivních materiálů a publikací potvrdila mou hypotézu, že princ Max Egon spojil své jméno se Sudetoněmeckou stranou a později s NSDAP proto, aby uchránil svůj majetek v sudetoněmeckém pohraničí, konkrétně velkostatek Červený Hrádek, protože nespravedlivá pozemková reforma z jeho pohledu by ho připravila skoro o všechno.

Dalo by se říct, že na počátku politického spojení mezi princem a SdP stála stejně jako v Německu mezi nacistickými pohlaváry a německou aristokracií prezentovanou např. bývalým císařem Vilémem II. a jeho rodinnými příslušníky, parazitující závislost. Princ Max Egon se cítil užitečný a myslel si, že koná pro sudetoněmeckou věc, zatímco Konrad Henlein si potřeboval naklonit proněmecky smýšlející šlechtice, ke kterým princ z rodu Hohenlohe-Langenburg rozhodně patřil, a zároveň se postarat o dobrý obraz strany a své osoby v zahraničí, hlavně ve Velké Británii, kde mu Max Egon mohl posloužit svými vlivnými kontakty.

Zklamání z vytvoření nového státu na základech bývalé rakousko-uherské monarchie nesl mladý princ těžce. Utvrdil se v tom, že šlechta není v nově založené ČSR vítaná (např. zákon č. 61/1918 Sb. rušil šlechtictví, řády a tituly), navíc německá menšina neměla stejná práva jako Češi a Slováci, nikdy nevyužil možnosti dvojího občanství, československého a německého, a místo toho roku 1922 přijal lichtenštejnské občanství, neboť byl spřízněn s tamějším knížecím domem. Občanství nepřijal z principiálních důvodů, tedy neztotožnění se s československým státem, občanství jiného státu mu mělo zajistit výhodnější postavení při realizaci pozemkové reformy.

Právě pozemková reforma byla trnem v oku většiny šlechticů. Ačkoliv rod Hohenlohe-Langenburg nepatřil se svými pozemky o rozloze 11 000 ha k největším majitelům půdy v českých zemích, nechtěl se jich vzdát. Max Egon se po velmi výhodném sňatku se španělskou aristokratkou Mariou Piedad de Iturbe, markýzou de Belvis de las Navas, jejíž konexe sahaly až ke španělskému králi Alfonsu XIII. a která vlastnila rozsáhlé pozemky v Mexiku a ve Španělsku, zdržoval ve Španělsku. Na dálku podporoval zamítavý postoj svého otce, Gottfrieda Hohenlohe-Langenburga, tehdejšího majitele velkostatku Červený Hrádek. Pomocí své sítě mezinárodních kontaktů často orodoval u prezidenta republiky Tomáše G. Masaryka, ať už osobně nebo

prostřednictvím významných diplomatických osob. Samotná jednání majitele Gottfrieda se Státním pozemkovým úřadem se táhla po celý Gottfriedův život, až do jeho smrti roku 1933. Otcovo místo následně zaujal Max Egon jako vlastník velkostatku. Konečné řešení pozemkové reformy a propuštění půdy ze záboru z velkostatku Červený Hrádek bylo sice podle Státního pozemkového úřadu sjednáno dne 23. února 1929 a bylo i oficiálně potvrzeno za právoplatné, ale častá odvolání jak ze strany otce, tak i syna ve věci žádostí o propuštění ze záborů situaci dále komplikovala. Až do sudetské krize nedospěla kauza k definitivnímu závěru.

V době sudetské krize se princ jako ostatní proněmecky orientovaní šlechtici přiklonil k pozdější Sudetoněmecké straně v čele s Konradem Henleinem. Max Egon spolu s dalšími aristokraty se nikdy neztotožnil s československým státem, jeho politikou vůči šlechtě a národnostním menšinám. Tvrdý postih v podobě pozemkové reformy podpořil princovo rozhodnutí, spojit se Sudetoněmeckou stranou a nabídnout služby tomu, kdo mu pomůže ochránit jeho staletý majetek, který jeho rod vlastnil v sudetoněmeckém pohraničí. Protože vyznával ideu velkého Německa nebo autonomie německého obyvatelstva, přidal se na stranu NSDAP, u níž se v roce 1936 připojil k Bezpečnostní službě pod číslem VM 144/7957 a nabídl jim své diplomatické služby.

První zprávy o spolupráci prince a předáka SdP pocházejí z roku 1934, kdy Henlein měl navštívit Maxe Egona na jeho zámku Červený Hrádek. Hohenlohe se stal skvělým nástrojem strany, neboť financoval Henleinovy cesty do Londýna, kde díky kontaktům dalších proněmeckých šlechticů setkal s britskými politiky, kteří zastávali tzv. politiku appeasementu. A právě tyto kontakty, ať už se jednalo o sira Vansittarta, Franka Ashton-Gwatkina, plukovníka Grahama Christieho, zajistily Henleinovi v sudetoněmecké otázce britskou podporu, zakončenou tzv. Runcimanovou misí. Britové tehdy vyslali svého „nezávislého“ pověřence, lorda Runcimana, aby jednal s československou vládou a prezidentem Edvardem Benešem o národnostní otázce v ČSR. Triumf byl završen setkáním Konrada Henleina a lorda Runcimana na zámku prince Maxe Egona Červený Hrádek, kde příslušník rodu Hohenlohe-Langenburg dělal Henleinovi tlumočníka. Výsledkem Runcimanovy mise byla zpráva vyznívající ve prospěch SdP. I přes všechny pokusy československé vlády o kompromisní řešení sudetoněmecká krize dospěla k tzv. mnichovské konferenci, kde „o nás bez nás“ sjednali představitelé čtyř velmocí dohodu, která splnila všechny podmínky jak Henleinovy, tak i z Hitlerovy strany, a to odstoupení sudetoněmeckého pohraničí Německu.

Zpočátku byl princ spokojený s Mnichovskou dohodou, neboť to, o co mu nejvíce šlo, tedy o „rovnoprávnost“ německého obyvatelstva a bezpečí jeho majetku, se podařilo. Později ale začal projevovat nesouhlas s postojem německé politiky prezentované Adolfem Hitlerem, a to expanzí po celé Evropě, a snažil se s pomocí svých zahraničních kontaktů jednak zlepšit po mnichovské konferenci britsko-německé vztahy, které pošramotilo napadení Polska Německem, jednak zabránit válce katastrofických rozměrů tím, že se spolu s Hitlerovými spolupracovníky pokusí uzavřít separátní mír. Pro tento návrh se snažil získat svého známého, plukovníka Christieho, nebo velvyslance ve Švýcarsku Davida Kellyho. Jednalo o to, buď odstranit Adolfa Hitlera z vedoucí pozice státu a nahradit jej Hermannem Göringem, nebo v čele ponechal Hitlera, ale bez faktické moci. Ani v jednom z případů nedošlo k hlubší debatě o realizaci těchto dvou alternativ.

Stejné názory jako princ zastával šéf německé špionážní a vojenské rozvědky v RSHA Walter Schellenberg. Byl to právě šéf německé rozvědky, který se chtěl spojit s Američany. Budoucího představitele CIA Allena W. Dullese, který v té době velel Úřadu strategických služeb, zkráceně OSS, znal princ ještě z první světové války. S ním řešil otázku Německa po skončení války. Američané poučení z důsledků Pařížské mírové konference chtěli, aby byl nastolen v Evropě mírový pořádek, který by neznal ani vítěze, ani poražené. V tuto chvíli nepřicházelo v úvahu rozdělení Německa, důležitější bylo omezit vliv Pruska v Německu. Československá otázka, kterou oba agenti zběžně otevřeli, nebyla pro americkou stranu důležitá. ČSR se hodila spolu s Polskem, Maďarskem jedině k vytvoření bariéry k ochraně západní Evropy proti bolševismu. Hlavní prioritou USA bylo silné, ekonomicky „táhnoucí“ Německo jako záštita proti komunismu. Všechny tyto schůzky zůstaly bez odezvy a nikdy se nezrealizovaly.

Princ Max Egon se svou ženou zůstával na Červeném Hrádku, ale od 40. let se začal častěji, byť krátce, aby nevzbudil podezření, zdržovat ve Španělsku, kam zajížděl zvláště, když měl důležitou misi. Před příchodem sovětských vojsk na Červený Hrádek uprchli manželé do Španělska. Princ se nikdy do ČSR nevrátil, i když prezident žádal po Francovi, aby ho vydal československému soudu. Generál, který se s princem dobře znal, ho samozřejmě nevydal. Majetek rodu Hohenlohe-Langenburg v ČSR propadl celý do vlastnictví státu a na základě dekretu prezidenta Edvarda Beneše č. 5/1945 Sb. zde byla ustanovena národní správa. Tato správa na zámku Červený Hrádek měla být

zrušena v roce 1946. Později rodové sídlo sloužilo k různým účelům – pro invalidy zahraničních vojsk nebo pro muzejní účely.

Jednotlivé kapitoly odhalily charakter prince Maxe Egona, který se od vzniku ČSR všemožně snažil, aby si naklonil všechny strany, a přitom nic neztratil. Nejlépe ho vystihli na britském ministerstvu zahraničí, když prince zhodnotili jako někoho, kdo pracuje „pro mír, stejně jako pro Maxe“. Jak by se vlastně mohla na závěr shrnout osobnost Maxe Egona Hohenlohe-Langenburga? Vždy stál na té pozici, kde cítil, že by z ní mohl něco vytěžit ve svůj prospěch. Ať už se jednalo o ochranu jeho pozemků v době sudetské krize, nebo o jednání o separátním míru se spojenci. Jistě měl národnostně blíž k Německu, byl konzervativně založený a nostalgicky vzpomínal na rakousko-uherskou monarchii, ale pokud by ČSR měla formu federace, kde by německá menšina měla rovnocenné postavení, jistě by nikdy nebrojil proti československé republice, jako tomu bylo v době Runcimanovy mise.

Protože neexistuje ucelená práce o tomto lichtenštejnském šlechtici ve vztahu k ČSR, doufám, že jsem svou diplomovou prací rozšířila povědomí o aktivitách prince Maxe Egona.

Tato práce by mohla být v budoucnu rozšířena. Rovněž lze porovnat osudy Maxe Egona s jiným proněmecky orientovaným šlechticem a sledovat jejich cesty v době po Mnichovské dohodě, kdy se splnil sen všech německy orientovaných aristokratů. Nebo vystopovat další kroky prince Maxe Egona po druhé světové válce a po konfiskaci jeho majetku v ČSR. Člověk, který se vždy chlubil svými zahraničními kontakty, by jistě nenechal svůj rodový majetek napospas pozdější komunistické diktatuře.

Seznam pramenů a použité literatury

Nevydané prameny

Archiv bezpečnostních složek (ABS)

ABS, Odbor politického zpravodajství, sign. 2M 113 14, 2M 117 05, 2M 117 87, 2M 134 46.

ABS. Stíhání nacistických válečných zločinců, sign. 325-134-3.

ABS. Ústředna Státní bezpečnosti, sign. 305-510-7.

ABS. Výpovědi zaměstnanců Gestapa a SD, sign. 52-49-3.

ABS, Z mapy zpráv zpracované Studijním ústavem MV, sign. Z-6-325, inv. č. 167/05.

Archiv Kanceláře prezidenta republiky (AKPR)

AKPR. KPR – protokol A (audience), (1919) 1921-1938 (1950). Velkostatkáři – Němci v ČSR; Hohenlohe Max, mající panství Červený Hrádek, říšský německý státní příslušník, inv. č. 835, sign. A 565/38, karton 7.

AKPR. KPR – protokol T (tajné), 1921-1944 (1953). Hohenlohe-Langenburg, velkostatkář Červený Hrádek, sign. T 311/22, karton 90.

Archiv ministerstva zahraničních věcí (AMZV)

AMZV. III. sekce 1918-1939, karton 654.

AMZV. VI. sekce, karton 183.

AMZV. Politické zprávy Berlín 1937.

Národní archiv (NA)

NA. Ministerstvo vnitra – Londýn, sign. 2-1/479.

NA. MZ IX., sign. 186 – 187, karton 104.

NA. Policejní ředitelství – Praha II – prezidium – 1941-1950, sign. 42/H-131-23, karton 1618.

NA. Sběrka různých osobních archivů – Praha, sign. 550-104-1-3, karton 104.

NA. Sběrka různých osobních archivů – Praha, sign. 550-105-2-4, karton 105.

NA. SPÚ – Vlastnické soubory majitelů velkostatků, L225, sign. A2-E3, karton 1848-1859.

NA. SPS, sign. 30, inv. č. 229, karton 109.

- NA. Úřad říšského protektora – Praha, 207, sign. 114-7-3, karton 24.
- NA. Ústřední ředitelství státních lesů a statků – Praha, sign. 941, karton 659.
- NA. Zahraniční úřad – Berlín, sign. 136-70-3/1, karton 70.
- NA. Zemský úřad Praha – Prezidium zemského úřadu v Praze, 207, sign. 207-649-19, 207-1292-8/12, karton 649, 1292.

Státní okresní archiv Chomutov/Kadaň (SOKA)

- SOKA Chomutov/Kadaň. 87, MNV Červený Hrádek, Konfiskace nepřátelského majetku, inv. č. 87, karton 4.
- SOKA Chomutov/Kadaň. ONV Chomutov IV., Školský odbor 1945-1949, karton 540.
- SOKA Chomutov/Kadaň. ONV Chomutov X., Zemědělský odbor 1946-1958, karton 1505.

Vydané prameny institucionální proveniencí a osobní povahy

- Akten zur deutschen auswärtigen Politik 1918-1945, Aus dem Archiv des Auswärtigen Amtes, Serie D (1937-1945), Band II Deutschland und die Tschechoslowakei (1937-1938), Göttingen 1950.
- BENEŠ, E., *Paměti 1938-1945. Paměti I – Mnichovské dny*, ed. HAUNER, M., Praha 2007.
- BENEŠ, E., *Paměti 1938-1945. Paměti III – Dokumenty*, ed. HAUNER, M., Praha 2007.
- Declaration of Independence of the Czechoslovak nation, New York 1918.
- Dokumente zur Deutschlandpolitik: Europäische Beratende Kommission. 15. Dezember 1943 bis 31. August 1945, Reihe I, Band 5, ed. ELZER, H., München 2003.
- GOEBBELS, J., *Deníky 1935–1939*, Svazek 3, Praha 2009, s. 259.
- VOŽENÍLEK, J., *Pozemková reforma v Československé republice*, Praha 1924.

Odborná literatura a časopisecké studie

- BEČVÁŘ, M., *Rodina Hohenlohe-Langenburg na Červeném Hrádku. Hohenlohové v Čechách, na Moravě a v Rakousku*, Chomutov 2011.
- BENDA, J., *Útěky a vyhánění z pohraničí českých zemí 1938-1939. Migrace z okupovaného pohraničí ve druhé republice*, Praha 2013.
- BENEŠ, E., *Odsun Němců*, Praha 1995.

- BENZ, W., DISTEL, B., *Der Ort des Terrors: Geschichte der nationalsozialistischen Konzentrationslager, Band 4 – Flossenbürg, Mauthausen, Ravensbrück*, München 2006.
- BRANDES, D., *Sudetští Němci v krizovém roce 1938*, Praha 2012.
- BRÜGEL, J. W., *Češi a Němci 1918-1938*, Praha 2006.
- BRÜGEL, J. W., *Czechoslovakia before Munich – The German minority problem and British appeasement policy*, Cambridge 1973.
- ČELOVSKÝ, B., *So oder so – řešení české otázky podle německých dokumentů 1933-1945*, Šenov u Ostravy 2002.
- DEJMEK, J., *Edvard Beneš. Politická biografie českého demokrata. Část druhá: Prezident republiky a vůdce národního odboje (1935–1948)*, Praha 2008.
- DEJMEK, J., *Nenaplněné naděje. Politické a diplomatické vztahy Československa a Velké Británie od zrodu První republiky po konferenci v Mnichově (1918-1938)*, Praha 2003.
- DOERRIES, R. R., *Hitler's Intelligence Chief: Walter Schellenberg*, New York 2009.
- FABER, D., *Munich – The 1938 Appeasement Crisis*, London 2008.
- GLASSHEIM, E., *Urození nacionalisté. Česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*, Praha 2012.
- Handbuch des Antisemitismus. Judenfeindschaft in Geschichte und Gegenwart – Organisationen, Institutionen, Bewegungen, Band 5, ed. BENZ, W., München 2012.
- HÖHNE, H., *SS – Elita ve stínu smrti*, Praha 2012.
- HOŘEJŠ, M., *Šlechta a nacistická pozemková politika v českých zemích*, in: *Šlechta Střední Evropy v konfrontaci s totalitními režimy 20. století*, ed. HAZDRA, Z.; HORČIČKA, V.; ŽUPANIČ, J., Praha 2011.
- CHURANĚ, M., *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století*, Díl I (A-M), Praha 1998.
- JELÍNKOVÁ, D., *Transformace životní reality Alfonse Clary-Aldringena v postimperiálním světě: postoje, strategie, konsekvence*, in: *Šlechta Střední Evropy v konfrontaci s totalitními režimy 20. století*, ed. HAZDRA, Z.; HORČIČKA, V.; ŽUPANIČ, J., Praha 2011.
- JUŘÍK, P., *Encyklopedie šlechtických rodů*, Praha 2014.
- KAUCKÁ, K., *První československá pozemková reforma před Společností národů. Majetkoprávní spory s říšskoněmeckými a maďarskými velkostatkáři*, in: *Moderní dějiny*, 23/1, Praha 2015.

- KUKLÍK, J., NĚMEČEK, J., *Od národního státu ke státu národností? Národnostní statut a snahy o řešení menšinové otázky v Československu v roce 1938*, Praha 2013.
- KULHÁNEK, I., *Klopýtání přes budoucnost – Od vídeňského kongresu 1815 k Evropě 2005*, Praha 2008.
- KURAL, V., *Konflikt místo společenství? Češi a Němci v československém státě (1918-1938)*, Praha 1993.
- KVAČEK, R., HEYDUK, M., *Československý rok 1938*, Děčín 2011.
- LEMKIN, R., *Axis Rule in Occupied Europe: Laws of Occupation, Analysis of Government, Proposals for Redress*, New Jersey 2005.
- LUTHER, T., *Volkstumspolitik des Deutschen Reiches 1933-1938: die Auslandsdeutschen im Spannungsfeld zwischen Traditionalisten und Nationalsozialisten*, Stuttgart 2004.
- MACHAR, J. S., *Vídeňské profily*, Praha 1919.
- MAŠEK, P., *Modrá krev – Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*, Praha 1999.
- MAŠEK, P., *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti*, Díl I (A-M), Praha 2008.
- OLIVOVÁ, V., *Zápas o Československo 1938*, Praha 1996.
- PEKAŘ, J., *Omyly a nebezpečí pozemkové reformy*, Praha 1923.
- SLÁDEK, M., *Němci v Čechách. Německá menšina v Českých zemích a Československu 1848-1946*, Praha 2003.
- SMITH, R. H., *OSS – The secret history of America's first Central Intelligence Agency*, Guilford 2005.
- SRODES, J., *Allen Dulles: Master of Spies*, Washington D. C. 1999.
- STELLNER, F., ŽUPANIČ, J., FIALA, M., *Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny české*, Praha 2001
- SUPPAN, A., *Österreicher, Tschechen und Sudetendeutschen als Konfliktgeleinschaft im 20. Jahrhundert*, in: Prague Papers in the History of International Relations, Svazek 6, Praha 2002.
- URBACH, K., *Go-Betweens for Hitler*, Oxford 2015.
- VYŠNÝ, P., *The Runciman Mission to Czechoslovakia, 1938: Prelude to Munich*, Basingstoke 2003.
- ZELLE, K. – G., *Hitlers zweifelnde Elite: Goebbels – Göring – Himmler – Speer*, Paderborn 2010.

Internetové zdroje

<http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/007schuz/s007002.htm> (22. 1. 2016).

<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/046-1920.pdf> (22. 1. 2016).

<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1936/076-1936.pdf> (22. 1. 2016).

<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/046-1920.pdf> (22. 1. 2016).

<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1919/043-1919.pdf> (30. 1. 2016).

<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/016-1920.pdf> (30. 1. 2016).

<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/063-1920.pdf> (30. 1. 2016).

http://www.mzv.cz/file/637455/NAR_MENS_MONOGR_20_stran.pdf (6. 3. 2016).

<http://treaties.fco.gov.uk/docs/fullnames/pdf/1919/TS0020%20%281919%29%20CMD-479%201919%2010%20SEP,%20SAINT-GERMAIN-EN-LAYE%3b%20TREATY%20BETWEEN%20PRINCIPAL%20ALLIED%20&%20ASOCIATED%20POWERS%20&%20CZECHO-SLOVAKIA.pdf> (6. 3. 2016)

http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html (6. 3. 2016)

<https://www.czso.cz/csu/czso/e2004569df> (12. 3. 2016)

https://www.czso.cz/documents/10180/20536230/4219rr_2.pdf/852c3823-dc8e-42e6-af74-413e6339561c?version=1.0 (12. 3. 2016).

<http://de.metapedia.org/m/images/3/3a/Frz.1938-09-13a.01.jpg> (23. 3. 2016).

<http://de.metapedia.org/m/images/a/a4/Frz.1938-09-13a.02.jpg> (23. 3. 2016).

<http://de.metapedia.org/m/images/d/db/Frz.1938-09-13a.03.jpg> (23. 3. 2016).

<http://de.metapedia.org/m/images/8/89/Frz.1938-09-13a.04.jpg> (23. 3. 2016).

<http://de.metapedia.org/m/images/b/b9/Frz.1938-09-27a.01.jpg> (3. 4. 2016).

<http://de.metapedia.org/m/images/e/ef/Frz.1938-09-27a.02.jpg> (3. 4. 2016).

<http://de.metapedia.org/m/images/a/a7/Frz.1938-09-27a.07.jpg> (3. 4. 2016).

<http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/kosicky-vladni-program-5-4-1945/> (16. 4. 2016).

http://www.lidovky.cz/benesovy-dekrety-jsou-vyhasle-tvrdil-zeman-v-minulosti-p23-/zpravy-domov.aspx?c=A130119_223059_ln_domov_mc (16. 4. 2016).

<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1946/028-1946.pdf> (18. 4. 2016).

<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1945/017-1945.pdf> (18. 4. 2016).

<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1945/048-1945.pdf> (18. 4. 2016).

<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1945/007-1945.pdf> (18. 4. 2016).

<http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/projev-dr-edvarda-benese-v-praze-16-kvetna-1945/> (18. 4. 2016).

<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1945/007-1945.pdf> (18. 4. 2016).
<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1945/014-1945.pdf> (18. 4. 2016).
<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1945/013-1945.pdf> (18. 4. 2016).
<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1947/065-1947.pdf> (18. 4. 2016).
<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1947/065-1947.pdf> (19. 4. 2016).
<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/016-1920.pdf> (19. 4. 2016).
<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1948/021-1948.pdf> (19. 4. 2016).
<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-192> (19. 6. 2016).
<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1950/043-1950.pdf> (19. 4. 2016).
<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1945/004-1945.pdf> (20. 4.2016).